

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Baş Editör / Editor in Chief
Prof. Dr. Hamza ATEŞ
hamza.ates@medeniyet.edu.tr

Editörler / Editors
Doç. Dr. İdris DEMİR
idris.demir@medeniyet.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Murat TÜMAY
murat.tumay@medeniyet.edu.tr
Arş. Gör. Gökçe GÖK
gokce.gok@medeniyet.edu.tr
Arş. Gör. Mustafa ERTİN
mustafaertin@gmail.com

**Dizgi ve Mizanpaj
Layout Editor**
Arş. Gör. Gökçe GÖK
gokce.gok@medeniyet.edu.tr

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Managing Editor**
Dr. Öğr. Üyesi Murat TÜMAY
murat.tumay@medeniyet.edu.tr

**Sekreteryası
Secretariat**
Arş. Gör. Gökçe GÖK
journalmdn@medeniyet.edu.tr

Cilt: 2 Sayı: 4 Yıl: 2015
Volume: 2 Issue: 4 Year: 2015
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374
Baskı : Eylül 2018
Copyright © Eylül 2018

İletişim / Correspondence
Telefon/Phone: +90 216 280 34 81
Faks/Fax: +90 216 280 34 95
Adres/Address: Medeniyet Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
Mahir İz Caddesi No:17/1 Altunizade,
Üsküdar/İstanbul.
journalmdn@medeniyet.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/mad

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Sahibi / Owner
İstanbul Medeniyet Üniversitesi adına
on behalf of the Istanbul Medeniyet University
Prof. Dr. İhsan KARAMAN, Rektör / Rector

Cilt / Volume : 2
Sayı / Issue : 4
Yıl / Year : 2015
Baskı : Eylül 2018
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374

Copyright © Eylül 2018

Medeniyet Araştırmaları Dergisi
Journal of Civilization Studies

• İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ISMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi sosyal bilimlerin tüm alanlarında Türkçe ve İngilizce dillerinde özgün araştırma makalesi, derleme makale, kitap incelemesi ve yorumlar yayımlar. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır. Makalelerinizi derginin journalmdn@medeniyet.edu.tr adresine gönderebilirsiniz.

• *Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Journal of Civilization Studies is an interdisciplinary scientific journal covering all aspects of social sciences. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish and English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved. Please submit your manuscript to the journalmdn@medeniyet.edu.tr.*

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

MEDENİYET
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

*ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
CENTER FOR CIVILIZATION STUDIES
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES*

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 4

Yıl / Year: 2015

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

Kripto Paralar, Blok Zinciri Teknolojisi ve Uluslararası İlişkilere Muhtemel Etkileri
Crypto Moneys, Blockchain Technologies and the Likely Effects to International Relations
Fatih YILDIRIM 81-97

Türk-Ermeni İlişkilerine “Eleştirel” Bir Yaklaşım
A “Critical” Approach to Turkish-Armenian Relations
İdris DEMİR 99-106

Asya Şehrini Kendi Düşüncesinden Anlamak: Bir Metodoloji Önerisi
Understanding Asian City From Its Own Thoughts: A Methodology Proposition
Turgay OVALI 107-126

Ağ Toplumu ve Siyasal Hareketlilik: Ağ Toplumunda Siyasal İktidarın Konumu
Network Society Visual Mobility: The Position of Political Power in Network Society
Mehmet ÖZDEMİR 127-138

İnsani Müdahale Aracı Olarak Siber Uzay
Cyber Space as Humanitarian Intervention Tool
Ayşegül Güler 139-149

Yayın Politikası ve Yazım Kuralları

Yayın Politikası 150

Yazım Kuralları 151

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
DANIŞMA KURULU
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES
ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdelwahab El
AFFENDI
(*University of Westminster*)
Prof. Dr. Ahmet İNAM
(*Orta Doğu Teknik
Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet KALA
(*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ali FARAZMAND
(*Florida Atlantic University*)
Prof. Dr. Anthony PAGDEN
(*UCLA*)
Yrd. Doç. Dr. Ayesha HANIF
(*University of Punjab*)
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
(*Ankara Üniversitesi*)
Prof. Dr. Bedri GENCER
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Birol AKGÜN
(*Türkiye Maarif Vakfı Başkanı*)
Prof. Dr. Brett BOWDEN
(*University of Western Sydney*)
Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU
(*Bahçeşehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Burhanettin DURAN
(*SETA Genel Koordinatörü*)
Prof. Dr. Bünyamin
ÖZGÜLTEKİN
(*Altınbaş Üniversitesi*)
Prof. Dr. Carter V. FINDLEY
(*Ohio State University*)
Prof. Dr. Prof. Dr. Cemal
KAFADAR
(*Harvard University*)
Prof. Dr. Cemil AYDIN
(*George Mason University*)
Prof. Dr. Cemal KAFADAR
(*Harvard University*)
Prof. Dr. Cemil AYDIN
(*George Mason University*)

Prof. Dr. Emilio Gonzales FERRIN
(*The University of Seville*)
Prof. Dr. Engin AKARLI
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fatih ANDI
(*Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi*)
Prof. Dr. Fazıl Önder SÖNMEZ
(*Boğaziçi Üniversitesi*)
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
(*YÖK Denetim Kurulu Başkanı*)
Prof. Dr. Gülrü NECİPOĞLU
(*Harvard University*)
Yrd. Doç. Dr. Hafez Md. Masudur RAHMA
(*Dhaka University*)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
(*Mimar Sinan Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hasan YAZICI
(*İstanbul Üniversitesi*)
Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. İsenbike TOGAN
(*Boğaziçi Üniversitesi*)
Prof. Dr. İshak ARSLAN
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. İsmail KARA
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Yrd. Doç. Dr. Jafar MORVARID
(*Ferdowsi University Of Mashhad*)
Prof. Dr. Kenan AYDIN
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. M. Akif AYDIN
(*Medipol Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet Ali DOĞAN
(*İstanbul Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
(*Yeditepe Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet BULUT
(*Sebahattin Zaim Üniversitesi*)
Dr. Mehmet GENÇ
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)

Prof. Dr. Miroļjub JEVTIC
(*University of Belgrade*)
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA
(*Russian State University for The
Humanities*)
Prof. Dr. Nazif SHAHRANI
(*Indiana University*)
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ
(*Yıldız Teknik Üniversitesi*)
Prof. Dr. Osman BAKAR
(*Unb University Of Brunei*)
Prof. Dr. Osman Faruk AKYOL
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Prof. Dr. Ömer TORLAK
(*Rekabet Kurumu Başkanı*)
Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN
(*İstanbul Şehir Üniversitesi*)
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN
(*İstanbul Medeniyet Üniversitesi*)
Dr. Süha Taji AL-FARUKI
(*University of Exeter*)
Prof. Dr. Taha ABDURRAHMAN
(*Muhammad V University*)
Prof. Dr. Ümit MERİÇ
Prof. Dr. Weiming TU
(*Harvard University*)
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
(*Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR
(*İstanbul Arel Üniversitesi*)
Prof. Dr. Yusuf BALCI
(*İstanbul Üniversitesi*)

BU SAYININ HAKEM KURULU
REFEREE LIST OF THE ISSUE

Bu derginin yayımlanmasında emeği olan kıymetli hakemlerimize ilgi ve desteklerinden dolayı teŖekkür eder, saygılarımızı sunarız.

We are very grateful to the referees for their evaluation of the manuscripts and constructive criticisms.

Hakemin Unvanı <i>Title of the Referee</i>	Hakemin Adı <i>Name of the Referee</i>	Hakemin Üniversitesi <i>Institution of the Referee</i>
Doç. Dr.	Ali Servet ÖNCÜ	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr.	Alper ÖZMEN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Belgin UÇAR KOCAOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	Bilal SAMBUR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Cemile Burcu KARTAL	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Erol İLHAN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Esra Banu SİPAHİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Hayriye SAĞIR	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr.	İdris DEMİR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr.	Nezir AKYEŞİLMEN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr.	Onur DURSUN	Çukurova Üniversitesi

KRİPTO PARALAR, BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE MUHTEMEL ETKİLERİ

*Fatih YILDIRIM**

Öz: Bu çalışmada günümüzde hemen her gün medya haberleri ile karşımıza çıkmaya başlayan kripto paralar ve bunların yaygınlaşması ile uluslararası sisteme olası etkileri incelenmiştir. Para emtia ve itibari para tanımları araştırılmış ve Geçmişten günümüze tarihi seyri incelenmiştir. sanal para ile kripto para farkı ortaya konulmaya çalışılmış, insanların kripto paralara güvenerek nasıl işlem yaptığı araştırılmıştır. İlk kripto para bitcoin ve getirdiği blok zinciri teknolojisi incelenmiştir. Siber güvenlik açısından blok zinciri teknolojisinin avantajları ve riskleri ele alınmış, ülkelerin kripto paralara karşı yaklaşımları araştırılmıştır. Son olarak ise kripto paraların uluslararası ilişkilere muhtemel etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Blok Zinciri, Bitcoin, Madencilik, Kripto Paralar ve Uluslararası İlişkiler.

CRYPTO MONEYS, BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES AND THE LIKELY EFFECTS TO INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract: In this study has been examined, the crypto moneys that we are starting to confront with the media news almost every day, and increased use of them, the possible effects on the international system. Also Money, commodity and nominal currency definitions and the historical journey was examined. The difference between virtual money and crypto money has been tried to be revealed, and how and why people trust crypto money has been investigated. The first crypto money bitcoin and the block-chain technology it brings has been examined. For cyber security, the advantages and risks of block-chain technology has been questioned, and countries' approaches to crypto money has been addressed. Finally, the likely effects of crypto money on international relations has been examined.

Keywords: Crypto Money, Blockchain, Bitcoin, Mining, Crypto Money and International Relations.

I. Giriş

Kripto paralar tüm dünyada 2017 yılı sonu itibariyle hemen hemen her gün haberlere konu olmakta ve tüm dünyada bunlara olan ilgi giderek artmaktadır. Piyasa değeri 600 milyar dolar civarına yükselen kripto para pazarı her geçen gün daha da büyümektedir. Popülaritesinin artması ile birlikte bunun ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve nereye gideceği ile soru işaretleri de gittikçe artmaktadır. İnsanların hayatının gittikçe teknolojiye daha bağımlı hale geldiği günümüzde finans sektöründe teknolojik bir yatırım aracı olarak ortaya çıkan bitcoin kimilerine göre bir proje, kimilerine göre geleceğin finans ve dijital altyapısını oluşturacak önemli bir yeniliktir. 2017 sonu itibariyle piyasada olan reel paralarla rekabet edecek şekilde dünyanın en değerli para birimleri arasında

* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. e-mail: fyildirim@gmail.com

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017

Received: 01 December 2017

Kabul Tarihi: 01 Şubat 2018

Accepted: 01 February 2018

yerini almaya başlayan kripto paralar her geçen gün daha da popüler hale gelmektedir.

Finans dünyasında önemli bir yer edinmeye başlayan kripto paraların uluslararası ilişkilere gelecek dönemde etkilerinin neler olabileceği çalışmamızın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Ancak bunun için öncelikle paranın ne olduğunu, kripto para ile farklarını, kripto paraların yapısını, blok zinciri teknolojisini, siber güvenlik açısından blok zinciri ve kripto paraların değerlendirmesini yapmak son olarak ise uluslararası ilişkilere muhtemel etkilerine bakmak yararlı olacaktır.

II. Para, Emtia ve İtibari Para

Para; iktisatta madeni veya banknot paraların yanı sıra vadesiz hesaplar ve kredi kartları vb. unsurları da içeren değer ölçütü ve saklama işlevi olan mal ve hizmetlerin değişim aracı olarak tanımlanır. (Bankacılık Terimleri, 2017) Paranın 4 önemli özelliği vardır. 1. Değişim aracıdır. 2. Hesap ve değer birimidir. 3. Değer biriktirme ve spekülasyon aracıdır. 4. İktisat politikası aracıdır. (Çakraccioğlu, 2016)

Paranın serüveni önce mal ve hizmetlerin takası, daha sonra emtia olarak kullanılması, sonra altın/gümüşe olarak işlem görmesi, altın karşılığı olan banknot olarak kullanılması ve günümüzde de altın karşılığı bulunmayan güvene dayalı itibari paraya evrilmiştir. Bu süreç günümüzde dijital ve kripto paralara doğru yoluna devam etmektedir. Önemli bir değişim aracı olan para kendi insanlığın teknolojik, ekonomik ve bilimsel gelişmesine bağlı olarak somuttan soyuta doğru giden bir süreç izlemektedir. (Çakraccioğlu, 2016)

Değeri üretildiği malzemedeki gelen paralara “emtia para” denir. Emtia paralar tamamıyla elle tutulur gözle görülür oluşumlardır. Dünyada kullanıldığı bölgelere ve zamanlara göre, çay, inci, tuz fildişi, sığır, köle, bakır demir, vb. emtia paralar çok uzun yıllar boyunca değişim aracı şeklinde işlem görmüştür. (Özdemir, 2017) Değişim aracı olarak kullanılmasalar dahi, kendileri değerli olduğu için değişim aracı olarak kullanılmışlardır. Güvenilir ve fiziki olmaları nedeniyle, ekonomik çalkantı ve krizlerde, paranın değerinin çok düştüğü hiperenflasyon durumlarında insanlar devletlerin bastığı paralar yerine emtia paralara yönelirler. İnsanlık tarihi boyunca en yaygın olarak kullanılan emtia paralar ise, altın ve gümüştür.

Altın para ilk olarak M.Ö. 7. yüzyılda Lidya'lılar tarafından kullanılmıştır. Alaşımli değerli metal olarak veya doğrudan madenlerin kullanımı beraberinde de pek çok zorluk getirmektedir. Bu nedenle emtia paralar zamanla yerini temsili paralara bırakmıştır. Tüccarlar bankalar ve devletler, emtia olarak kullanılan paralar basmış ve bu emtialar banknota çevrilebilir özelliğe sahip olmuştur. Altına dayalı para sistemlerinde, parayı yasal olarak basan merkezler, basılan değer karşılığı sabit oranlı bir karşılığını altın/gümüş olarak tutarak sistemin devamlılığını sağlarlar. (Çakraccioğlu, 2016)

Tarihte basılan ilk banknot “Çin'de 10.yüzyılda basılan Jiaozi” Song Hanedanlığı tarafından bastırılmış ve altın paralar ile beraber kullanıma sunulmuştur. (Museum of the National Bank of Belgium, 2006) Marco Polo gibi seyyahlar 13. yüzyılda, Çin gördükleri kağıt parayı, Avrupa'ya taşıyarak Avrupa'da kullanımını başlatmışlardır.

Kağıt para ve sertifikalar Avrupa'da devletler tarafından basılmış, kullanımı teşvik edilmiştir. Avrupa'da basılan ilk banknot 1661 tarihinde Stockholm Bankası tarafından bastırılmıştır. 17.-19. yy arasında, ancak altına çevrilmesinde ise altın kullanımını azaltmak amacıyla caydırıcı olmaya çalışmışlardır. Altına dayanan para sisteminde ülkelere ait banknotlar direk olarak altın karşılığı basılmıştır. (Çakracıoğlu, 2016)

II. Dünya savaşından sonra 1944 yılında, 44 ülke, ABD Bretton-Woods' kasabasında, Birleşmiş Milletler Mali ve Finans Konferansına katılmıştır. Burada birçok ülkenin kendi para birimini Amerikan dolarına dayalı banknot haline getirmesi doların rezerv para olarak kullanılması ve Amerikan Dolarının ise altına dayalı olmasına karar verilmiştir. (Eğilmez, 2017) Buna göre, dolar altına endekslenecek ve diğer para birimlerinin değerleri de dolara göre ayarlanarak doların rezerv para olacaktır.

1971 yılında ABD Başkanı Richard Nixon döneminde, Doların altın karşılığının bulundurulması zorunluluğunu kaldırılmasına karar verilmiştir. (Çakracıoğlu, 2016) 1971 yılından günümüze tüm dünyada dolaşımda bulunan paraların, altın karşılığı basımı ve karşılığında altın tutulması zorunluluğu yoktur. Yani piyasada bulunan paraların tamamı itibari hale gelmiş ve insanların ona yüklemiş olduğu değer ve devletlere olan güven üzerine kurulu olarak para sistemi yürümektedir.

Dijital para, elektronik ortamda üretilen saklanan ve gönderilip alınabilen paralardır. Günümüzde kağıt para kullanımı daha çok gelişmemiş ülkelerde yaygın olarak kullanılmakta olup, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde ise gittikçe azalmaktadır. Dijital paralar Merkezi bir otorite (devlet) tarafından denetlenerek işlemlerini gerçekleştirir.

Kısmi Rezerv Sistemini (KRS) kullanarak bugünkü bankacılık sistemi dijital para oluşturur. Oluşturduğu dijital paranın belli bir kısmını (%10) ise merkez bankasında rezerv olarak bulundurur. Günümüzde tüm dünyada kullandığımız paranın %92'si bankalar tarafından KRS ile oluşturulmuş paradır. (Çetiner, 2017) Bu durumda kullanılan paranın sadece %8'lik kısmı kağıt para olarak basılmış paradır. Günümüz sisteminde paranın çok büyük kısmı devletler tarafından değil bankalar tarafından yaratılmakta ve kullanıma sokulmaktadır. Böylece para merkezi değil aslında dağıtık bir sistemde oluşturulmaktadır.

III. Sanal Para ve Kripto Para Nedir?

Sanal paralar; dijital para olmalarına rağmen, temsil ettikleri bir emtia veya banknot yoktur. Sanal olanlar haricindeki dijital paralar, günümüzde kağıt olan para banknotları temsil etmektedirler. (Çakracıoğlu, 2016)

Kripto para kavramını ise kriptografi kavramını bilmeden anlayamayız. Adını gizli ve yazı kelimelerinin Yunancalarından alan Kriptografi; gizlilik, kimlik denetimi, bütünlük gibi bilgi güvenliği kavramlarını sağlamak için çalışan matematiksel yöntemler bütünüdür. (Çimen, 2008) Yani kriptografi; okunabilir haldeki bir bilginin okunması istenmeyen taraflar tarafından okunmasının engellendiği bir hale dönüştürülmesinde kullanılan yöntemlerdir. (Afacan, 2016)

Kriptografinin ilerlemesi ile bilginin güvenliği de artmaya başlamıştır. Tarihin ilk dönemlerinden beri kriptografi üzerine çalışmalar yapılmış çeşitli teknikler geliştirilmiştir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte

internetten iletimi sağlanan bilgilerin güvenliği de artmaktadır. Bu ilerlemeler kripto paraların dijital ortamda yazılım olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlk kripto para olan “Bitcoin” kripto paralar içerisinde en yaygın ve pazar payı en büyük olanı olmakla birlikte bu mantıkla çalışan diğer kripto paralara da öncülük etmiştir. (Coin-Turk, 2017b)

Kripto paraların büyük çoğunluğu 2008 yılından beri madencilik yapılarak çıkartılmakta ve merkezi olmayan sistem olarak dağıtık bir yapı kullandıkları için, bu paraların üretimi devletlerin ya da özel kuruluşun hâkimiyeti altında değildir. Ancak son zamanlarda madencilik yapılmadan belirli şirketler tarafından lanse edilen ve kripto para borsalarında işlem gören, blok zinciri teknolojisine benzer teknolojiler kullanan kripto paralar da piyasaya çıkmıştır. Bu kripto paralarda ciddi anlamda pazar payına sahiptir.

Klasik iktisat teorisinde para, ulusal devletler tarafından üretilir ve arkalarında ulusal devletlerin olduğu “belirli bir değeri” olan varlık olarak tanımlanır. Kripto para teknolojilerinde ise devlet desteği yoktur ve dünyanın her yerindeki bireysel kullanıcılar tarafından üretilip işletilerek arz talep dengesine göre bir değere sahip olur. (Coin-Turk, 2017b)

Kripto-paraların, merkez bankaları veya bankacılık sistemleri tarafından üretilen merkezi elektronik paraların aksine, merkezi olmayan dağıtık bir yapısı vardır. Dağıtık halde bulunan bu düzenin kontrolü Blok-Zincir (*BlockChain*) denilen veri tabanları aracılığı ile gerçekleştirilir. (Çakrarioğlu, 2016)

Kripto-paralar, son kullanıcılar veya büyük madencilik havuzları tarafından kamu oyuna açık ve herkes tarafından bilinen yöntemlere dayalı olarak sistemi kurarken belirlenen miktarda üretilirler. Ulusal devletler tarafından basılan paralarda hükümetler ekonomi politikalarına göre ihtiyaç duyduklarında merkez bankaları aracılığıyla istedikleri zaman para basma yetkilerine sahiptir. Hükümetler veya şirketler mevcut durumda kripto-para üretimi yapmadıkları gibi. Devletler tarafından üretilmeyen kripto-paralara el koymaları da sistemin yapısı nedeniyle mümkün görünmemektedir. Kripto-paraların Dolaşıma sunulacak miktarı ve zamanlaması, kripto parayı oluşturan kişi ve kuruluşlar tarafından sistemin kuruluş aşamasında belirlenir. (Nuroğlu, 2017)

Kripto sistemlerde üçüncü bir taraf/aracı bulunmaz, bu nedenle bir otoriteye güvene ihtiyaç yoktur. Güvenlik, bütünlük ve dağıtılmış olan hesap defterinin doğruluğu herkese açık olarak erişilebilir ve dağıtık madenciler aracılığıyla kontrol edilir ve işletilir. Sistem son derece güvenlidir, ama taraflar birbirine olan güveni üzerine olan bir sistem değil sistemin kendisinin sağladığı güven üzerine kurulu bir yapı vardır. Kripto-para, madencilerin çoğunluğunun blok zinciri üretmesi ve blok zincirinin tüm madenciler tarafından veya zinciri indirerek incelemek herkes tarafından kontrol edilir, madenciler yeni para çıkarma ve sistemin devamlığını sağlama karşılığında ödül olarak sistemin devamlılığını sağlarlar. (Kurt, 2015)

A. Subjektif Değer Teorisi

Emtianın, altının, gümüşün ve bunlara dayalı para veya sertifikaların, banknotların, dijital veya sanal paralar neden değerlidir?” sorusunun cevabı paraların değerinin neden kaynaklandığını bize anlatır. Para her geçen gün soyut

hale gelmekte, daha çok sanallaşmaktadır. Ancak elle tutulup gözle görülemeyen bir şeye değer atfetmeyi açıklamak için sübjektif değer teorisi geliştirilmiştir.

Çakracıoğlu'na göre sübjektif değer teorisi; "Bir ürün veya hizmetin değerinin, o üretim için harcanan emeğe eşit olduğunu iddia eden emek-değer teorisinin yanlışlığını iddia eder. Sübjektif değer teorisine göre; mal ve hizmetlerin ölçülebilir ve objektif bir değeri yoktur. Malın veya hizmetin değeri, kişinin elde ettiği tatmine göre değişebilir, sübjektiftir. Teori, mal ve hizmetlerin değerinin, onların üretiminde kullanılan faktörlerin doğası ya da emek miktarından değil, fakat tüketicinin/alıcının kendi amaçlarının gerçekleştirilmesi ve ihtiyaçlarının tatmininde bu mal ve hizmetlere isnat ettiği önem ve faydadan doğduğunu öne sürer. Sübjektif değer teorisi, bir mal veya hizmet ne kadar kıt olursa olsun, ne kadar çok çalışma ve emekle elde edilirse edilsin, talebi olmazsa değerinin de olmayacağını söyler. Altın ve gümüşün kendiliğinden bir değeri yoktur, ondaki değer bizim ona olan talebimiz ve başkalarının ona talep duyacağına olan inancımızdır". (Çakracıoğlu, 2016)

Bitcoinin ortaya çıkışı ile sübjektif değer teorisinin de önemli bir işlevsellik alanı bulmuş olduğu söylenebilir.

B. Bitcoin Nedir?

Bitcoin; 2008 yılında Satoshi Nakamoto isimli birisi tarafından (gerçek ismi olup olmadığı bilinmiyor bir grup veya bir kişi olabilir) tarafından geliştirildiği düşünölen ve blokzinciri teknolojisine dayanan bir kripto paradır. 2008 yılında Küresel Finans Krizinin yaşandığı bir dönemde merkezi olmayan para birimi Bitcoin, finansal tüm araç ve araçlara (kurumlar, bankalar, merkez bankaları), hatta hükümetlere güvenin son derece düştüğü bir ortamda ortaya çıkmıştır. 2008 yılında Bitcoin, Satoshi Nakamoto isimli gerçek ismimi yoksa takma adımı olduğu bilinmeyen bir kişi veya gurup tarafından hazırlanan "Bitcoin: Uçtan Uca Elektronik Ödeme Sistemi" isimli makaleyle internette kapalı guruplar arasında yaygınlaşarak tüm dünyaya duyurulmuştur. (Nakamoto, 2017) 2009 yılının Ocak ayında ise ilk blok (*Genesis blok*) Nakamoto tarafından oluşturularak madencilik ve transferler başlamıştır. Bitcoin kendisinden önce ortaya çıkan sanal paralara karşı farklı kılan şey kişiden kişiye (P2P) doğrudan transfer yapılabilmesi ve hiçbir aracıya ihtiyaç duyulmaması ve blok zinciri teknolojisi üzerine kurulu olmasıdır.

Satoshi Nakamoto'nun kimliğini gizli tutması bitcoinin arkasında kimler olduğu sorusunu sürekli olarak gündeme getirmektedir. Yapılan tüm araştırmalara rağmen hakkında çok az şey bilinen Nakamoto izi sürölemeyen şifreli kanallar aracılığı ile ilk yazılımı yaymış ve bu kanallar aracılığı ile kendi oluşturduğu geliştirici topluluğu ile iletişim kurmuş ve 12 Aralık 2010 tarihinde yeni bir versiyon yayınlayan son mesajını iletmiştir. Bitcoin markası şüphesiz ki kurucusuna ve onu çevreleyen gizem perdesine bağlıdır. Ancak bu aynı zamanda onun büyümesinin ve yayılmasının bir aracı olarak efsane haline gelmesine de aracılık etmiştir. Yaratılan ilk bloğun adının Nakamoto tarafından Genesis Blok konulmuş olması, çıkışından sadece 3 yıl sonra ortadan kaybolması ona dini motifler yükleyecek kadar ileri gidilmesine neden olmuştur. (Vigna, 2017: 106)

Blok zinciri teknolojisinde transferlerde gönderim kaynağını ve alıcının kim olduğu adres olarak bilinmesine ve tüm dünyada internetin olduğu her yerden ulaşılabilir olmasına rağmen, göndericinin ve alıcının kim olduğunu tespit etmek imkânsızdır. Gerekli güvenlik prosedürlerine uyulduğu takdirde gönderici ve alıcı dışındaki hiç kimse hesapları kontrol edemez, el koyamaz. Tüm hesaplar dijital güvenlik sistemleri ile donatılmış dijital cüzdanlarda saklanır. (Coin-Türk, 2017a) Kısacası, Bitcoin ve kripto paralar tamamen özgür bir sanal para birimleridir. Bu nedenle kripto paralar için; doğası gereği parayı amaç olmaktan bir nebze olsun çıkarıp araç haline getiren bir sistem niteliği yapılmaktadır. Blok zinciri teknolojisini anlamaya çalışmak gerçekten zahmetli bir iştir. Çünkü ayrıntıları pek çok kişinin aşına olmadığı matematiksel konseptlerden gelmektedir. Ancak bu içten yanmalı motorlar konusunda çok derin ve ayrıntılı bilgi sahibi olunmamasına rağmen otomobil kullanmak ve onlara duyulan güvene benzetilebilir. Bankaların yaptığı işlemler konusunda da herkesin derinlemesine bilgisi olmamasına rağmen onlara duyulan güven paranın emanet edilebileceği bir merkez olarak görülmelerini sağlamıştır. (Vigna, 2017: 174) İşte blok zinciri teknolojisine olan güven arttıkça kullanım alanları da genişleyecek ve insanların hayatında önemli bir rol oynamaya başlayacaktır.

Bu bakımdan Bitcoinin, küresel finansal sistemin önce engellemeye, engellemeyi başaramayınca da ısrarla görmezden gelmeye çalıştığı ancak başaramadığı yeni ve çığır açıcı bir teknolojidir. 8 basamağa kadar ayrılabilen bitcoinin En küçük birimine Satoshi (Kurucusu Satoshi Nakamoto'nun adından gelmektedir) denmektedir, Başka bir deyişle, 100 Milyon Satoshi 1 BTC'dir yani 0,00000001 Bitcoin bir satoshi dir ve bunu transfer etmek sistemde mümkündür. (Çakraccioğlu, 2016)

Bitcoin'in bilişim teknolojilerine dayandığı için çok teknik ayrıntılara sahip olsa da kullanımı oldukça kolaydır. Herkes Cüzdan (wallet) programı indirerek ve yükleyerek, Bitcoin alış verişine ve transfere hemen başlayabilir. Bitcoin cüzdanları, bitcoinleri saklamak ve alıp göndermek için işlem yapılmasına olanak sağlayan programlardır. (Çakraccioğlu, 2016) 2009'da ilk oluşturulan genesis bloktan bu yana gerçekleştirilen tüm işlemleri, Blok-Zincir adı verilen, herkese açık veri tabanında tutulur. Açık kodu bilinen cüzdanlarda ne kadar miktarda bitcoin olduğu herkese açıktır. Blok-Zincir, merkezi bir kayıt ve kontrol olmadan kripto para üretilmesini, transfer edilmesini ve saklanmasını sağlayan temel sistemdir. Bu veri tabanını dileyen herkes indirebilir tutabilir, inceleyebilir, işlemlerin doğruluğunu ve geçerliliğini kontrol edebilir. Bu veritabanına kayıtlar madenciler tarafından yazılır. Yani Bitcoin ağının güvenliği madenciler tarafından sağlanır. Blok-Zincir aslında dağıtık, açık ve güvenilir bir mutabakat sistemidir. (Çakraccioğlu, 2016) Bitcoinin özellikleri:

- Dijital bir para birimi olan bitcoinin maddi veya /fiziksel bir karşılığı yoktur.
- Bitcoin bir ağ teknolojisidir, merkezi olmayan ve A dan B ye dijital para transferini sağlar ve 3. ir tarafa ihtiyaç duymaz.
- İnternet üzerinden işleyen bir teknolojidir ve transferler internet üzerinden gerçekleşir.
- Herhangi bir Aracı veya komisyoncuya ihtiyaç duymaz.

- Açık kaynak kodla yazılan ve herkese açık, sistemin sahibi ise onu kullanan herkesin olduğu bir yapısı vardır.
- Dünyanın her yerinde internetin ulaştığı tüm bilgisayar ve cep telefonlarında kullanılabilir.
- Her kullanan kişinin dijital bir cüzdanı ve hesabı vardır. Kişisel cüzdana dışarıdan müdahale edilemez.
- Kullanma koşulları, ön şartları gibi kullanımı sınırlayıcı kuralları yoktur.
- Kullanımı ücretsiz Madenci adı verilen programlar tarafından üretilirler.
- Miktarı sınırlıdır, 21 milyon adet üretilecek şekilde tasarlanmıştır.
- Sınırsız üretimi engellemek için çıkarma hızını belirleyen “zorluk seviyesi” oluşturan kişi tarafından ağdaki duruma göre otomatik olarak belirlenmiş olarak ayarlanmıştır. Zorluk seviyesi ağdaki bitcoin üretim yoğunluğuna göre otomatik olarak ayarlanır.
- Bitcoin transferi benzersiz bir imza ile imzalanır ve madenciler tarafından doğruluğu kontrol edilip onaylanır. Bitcoin ikinci kez kullanılamaz ve mükerrer ödeme engellenir.
- Her transfer için madencilere ödeme yapılır.
- Herhangi bir ürün almak veya satmak için araç olarak kullanıldığında direk ilgili kişinin kişisel cüzdan adresine transfer gerçekleşir.
- Bitcoin; dönüştürülebilir bir yapıda olduğundan pek çok para birimine TL, USD ve EURO vb. dönüştürülebilir. (Coin-Turk, 2017a)

C. Bitcoin Kullanmanın Avantajları Nelerdir?

Geleneksel ödeme sistemlerine göre (banka havalesi, EFT veya kredi kartı gibi) birçok avantajı vardır. Eşler-arası (Peer to Peer - P2P) bir dijital ödeme sistemi olduğundan ve birçok özelliği ile ilk ve benzersizdir.

Zaman sınırlaması yoktur. Geleneksel ödeme sistemlerinde bulunan zaman sınırlaması bitcoin transferinde yoktur. Haftanın yedi günü yirmi dört saat online cüzdanlar aracılığıyla transfer gerçekleştirilebilir.

Mekân sınırlaması yoktur. Banka veya ATM gibi fiziksel mekanlara giderek transfer için talimat vermek Geleneksel finans sistemlerde gereklidir. Ancak bitcoin herhangi bir mekana ihtiyaç duymaz. Örnek olarak posta havalesi ve Western Union gibi transferler gerçekleştirilmek istendiğinde kişinin bu işlemi gerçekleştiren merkezlere giderek transfer talimatı vermesi gerekir. Ancak bu işlem bitcoinde internet, bilgisayar veya cep telefonu olan herhangi bir mekandan gerçekleştirilebilir.

Transferler çok hızlıdır. Geleneksel sistemlerde para transferi için 3. Taraf kontrollerinden dolayı belli bir süre beklemek gereklidir, ancak kripto paralarda para transferleri çok hızlıdır.

Saklamak ve taşımak çok kolaydır. Fiziki paraları taşımak ve saklamak maliyetlidir. Bunun için kasalar veya fiziksel mekanlara ihtiyaç vardır ancak çok önemli miktardaki Bitcoin akıllı telefonuna indirilecek bir sanal cüzdan ile her yere taşınabilir.

Erişimi çok kolaydır. İnternet imkânı olan Dünyanın herhangi bir yerinde, işlem yapılabilir. Fiziksel paralara ulaşmak ve değişim için Exchange

merkezlerine gitmek gerekirken bitcoinde değişim merkezleri de internet üzerinde bulunmaktadır.

Maliyeti yoktur. Mevcut kullanılan banknotlarda; nakliye, depolama ve güvenlik için pek çok harcama yapılmakta ve ciddi maliyetler oluşmaktadır. Bitcoin’de buna benzer maliyetler ve bürokrasi gibi engeller yoktur.

Spekülasyonlardan etkilenmez. Herhangi bir ülke tarafından kontrol edilemediği için merkez bankaları tarafından yapılacak müdahale veya baskılar ile Ülkelerin ekonomik veya sosyopolitik durumundan etkilenmez.

Çok küçük miktarlarda ödeme yapılabilir. Geleneksel kredi kartı veya havale gibi ödeme sistemleri ile yapılamayan çok düşük miktarlardaki mikro ödemelere imkan veren bir yapısı vardır.

Ücret ve komisyon uygulanmaz. Geleneksel yollarla gerçekleşen transferlerde alınan transfer ücret veya komisyonları yoktur. Ancak blok chain teknolojisinin işletilmesi için madencilere ödenen ve sistemin devamını sağlayan bir komisyon (*fee*) vardır. bu komisyon oranları transfer işleminin aciliyetine göre değişmektedir. Ancak bazı kripto paralarda bu ödeme de bulunmaz.

Şirketlerin ödemelerle ilgili işlem giderlerini ortadan kaldırır. E-ticaret yapan ve dolayısıyla kredi kartıyla ödeme alan şirketler için bankaların uyguladığı yetkilendirme, komisyon, güvenlik, işlem ve hesap ücretleri gibi birçok masraf bu sistemde bulunmaz. (Coin-Turk, 2017a)

D. Altcoin Nedir?

Bitcoin’e olan ilgi zorluk seviyesi ve maliyetler artınca Bitcoin türevleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Farklı bir algoritma yapısına sahip olan kripto paralara ilk olarak bitcoine benzerliklerinden dolayı “altcoin” adı verilmiştir. 2017 başı itibarıyla 1300 civarında altcoin piyasalarda işlem görmektedir. Her geçen gün bunlara daha fazla yatırım yapılmakta ve Pazar paylarını artırmaktadırlar. (Coin-Turk, 2017a) Tüm kripto paralar arz/talep oranına göre alım satım sitelerinde işlem görmekte değer kazanmakta veya kaybetmektedirler. Bitcoinin yapısının getirdiği zorluklar farklı altcoinlerin farklı özellikleri ön plana çıkartarak piyasaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bazı altcoinler daha düşük işlem ücreti, daha hızlı transfer hızı daha güvenli bir şifreleme tekniği vb. özellikleri ile ön plana çıkmaya çalışmaktadır. Alım-satım sitelerinde bu altcoinler, bitcoine çevrilebilmekte veya yerel para birimleri cinsine döndürülebilmektedirler.

E. Kripto Paraların Riskleri Nelerdir?

Kripto para piyasası çok ciddi dalgalanmaların, iniş ve çıkışların olduğu bir piyasadır. Bu nedenle bu piyasalara girmeden araştırma yapmak ve risklerini çok iyi öğrenmek gerekir. Bitcoinini oluşturan Nakamoto’non liderlik rolünü teslim ettiği Gavin Andersen’in söylediği gibi bitcoin ve altcoin dünyası tüm enstrümanlarıyla birlikte deneysel bir projedir ve riskleri çok yüksektir. (Vigna, 2017: 24)

F. Bitcoin Madenciliği Nedir ve Bitcoin Madenciliğinin Seyri

Bitcoin’i ve blok zincirini teknoloji ve büyük bir buluş yapan bu kadar önemli kılan en önemli nokta Proof-of-Work olarak bilinen çalışma sistemidir.

Bitcoin çıkartarak madencilik yapıp bir miktar Bitcoin kazanmak madenciliğin tek amacı da değildir. Bitcoin madencileri aynı zamanda sistemin sürekliğini sağlayacak ödemelerin güvenliğini tesis edecek blok zinciri (*Blockchain*) diye adlandırılan ve yine Bitcoin'i Bitcoin yapan temel özelliklerden birisi olan ve merkezi olmama özelliğini kazandıran (*decentralized*) veri tabanını tutarlar.

zet olarak Bitcoin madenciliği, Blok Zincirin devamı olacak olan blokların ilk bloktan itibaren bilgisayar tarafından rasgele denemeler yapılarak bulunmasıdır. Blok zincirin devamının bulunması için bilgisayarın işlemcisinin veya ona özel üretilmiş işlemcilerin çok büyük çaba sarfederek bulabildiği bir yapı olarak tasarlanmıştır. Zincirin Devamının kolay olarak bulunamaması ise şans eseri değil Satoshi Nakamoto tarafından ayarlanmış bir güvenlik önlemi olması nedeniyledir. Bu güvenlik önlemi, Bitcoin ıkarımının zamana yayılması arzının sınırlandırılması amacıyla konulmuş kurallardır. Bu kurallar Blockchain'i manipüle edilmesini zorlaştırır.

Örnekleme gerekirse bilgisayarınızda oynattığınız bir şans oyununda ya da yukarıda yazıldığı gibi, rakamlardan oluşan bir saman yığınında, yine rakamlardan oluşan bir iğne aramaya benzetilebilir. Burada her bir yaptığınız arama hamlesi, işlemci gücünüzle doğru orantılı olarak değişir. Yani ne kadar işlemci gücü yatırırsanız, saman yığınında bir iğne bulma olasılığınız o kadar artacaktır. Ancak iğnenin de samanlıkta sürekli yer değiştirdiği gerçeğini de unutmamak gerekecektir. (Coin-Turk, 2017a)

Nakamoto tarafından Bitcoin'in ilk zamanlarında 50 bitcoin olarak ayarlanmış olan zorluk seviyesi gittikçe artacak ve blok bulma şansı azalacak şekilde ayarlanmış olan sistem günümüzde yeni bir blok bulan madenciye 25 Bitcoin dl vermektedir. Bu rakam günden güne daha da azalarak gitmektedir. Yani madencilik her geçen gün zorlaşmakta ve daha çok işlem gücü gerektirmektedir.

Dünyanın her tarafından her gün sisteme katılan yeni işlemciler nedeniyle işlem gücü devasa boyutlara ulaşmış durumdadır. İlk günlerde bilgisayarlarda kullandığımız CPU larla işlem yapılması zorlaşmış ve Ekran kartı teknolojisine dayalı GPU madenciliği başlamış ve bu gün ise madencilere özel üretilen işlemciler ile devam etmektedir. (Coin-Turk, 2017a) Ancak Günümüzde ise Bitcoin madenciliği artık sadece ASIC'ler ile kar elde edilebilecek bir zorluk seviyesine ulaşmıştır. (Coin-Turk, 2017a)

ASIC Mining; ASIC'ler (application-specific integrated circuit) yani Türkçesiyle uygulamaya özgü tümleşik devreler, madencilere özel olarak üretilmekte ve kripto para madenciliğinde kullanılmaktadırlar. (Coin-Turk, 2017a)

Kripto para üretiminin maliyeti, kullanılan elektrik ve mekan masrafları ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu nedenle, mining yapan şirketler özellikle maliyetlerin ucuz olduğu ülkelere yönelmişlerdir. Örneğin İzlanda, jeotermal enerji bakımından çok zengin ve çok düşük maliyetlerle elektrik üretilen ve çıkan ısının engellenmesi için de soğuk bir iklime sahip bir ülke olarak avantajlı konumda olduğundan büyük teknoloji şirketleri bu ülkelere yönelmekte ve buralarda üretim ve işletme merkezleri kurmaya çalışmaktadırlar.

G. Kripto Paralar Nasıl Kullanılır?

Bitcoin ve kripto paraların pek çok kullanım alanı vardır. Alım satım sitelerinde alınıp satılarak işlem görmektedir. İnternet üzerinden veya mağazalardan kripto para karşılığında bir şeyler satan sitelerin sayısı son günlerde artmaya başlamıştır. Bu sitelerden kripto para karşılığı istenilen ürün kolayca temin edilebilir. En popüler kullanım alanı ise ve kripto paraların da çıkış amacı olan, para gönderme aracı olarak kullanılmasıdır. 3. Taraf Banka vb. aracı kurumların aldığı yüksek komisyon veya ücretlerden kurtularak ve kim olduğunuz bilinmeden istenilen yerdeki, ülkedeki, hatta dünyanın herhangi bir yerindeki bir kişiye veya kuruma kolay bir şekilde para transferi yapılabilmektedir.

H. Blok Zinciri ve Geleceği

Bitcoin'le beraber ortaya çıkan, farklı kullanım alanları da olan Blok-Zincir metodu, merkezi olmayan bir ağ yapısındaki uç bilgisayarlar, birbirinden bağımsız olarak saklanır, herhangi bir merkezi hatadan kaynaklanacak problemlere karşı da oldukça dirençlidir. (Çakracıoğlu, 2016)

Bitcoin blok zinciri büyüklüğü 2017 sonu itibariyle 150 gigabyte'dır. Herkes bu veriyi kendi bilgisayarına indirilebilir, kontrol edebilir, isterse blok zincirin tamamının bir kopyasını kendi bilgisayarına indirip inceleyebilir. Blok-Zincir'in tamamını bilgisayarında tutan uçlara tam uç (*full node*) denilmektedir. Ağa bağlı tüm uçlarda Blok-Zincir erişilebilir durumda bulunur, ancak sadece tam uçlar verinin tamamını saklarlar. Tam uç olmanın teşvik edici bir ödülü veya getirisi bulunmamaktadır. Ancak blok zincirinin tamamını kendi bilgisayarında tutmaya gerek olmadan internet üzerinde <https://blockchain.info/>, <https://blockexplorer.com/>, <https://insight.bitpay.com/> veya <http://blockr.io/> sitelerinden blok zincirin tamamını incelemek olanaklıdır. Aslında, bu internet siteleri de ağa bağlı tam uç olarak görev yapmakta ancak herkese açık olarak yayınlamaktadırlar. Her blok, bir önceki bloğun özetini içerecek şekilde tasarlanmıştır, böylece bloklar birbirine bağlı bir zincir oluşturarak verileri tutar. (Çakracıoğlu, 2016)

Bitcoin para birimi olarak, transfer aracı olarak dijital ödeme sistemi olarak kullanılması "Bitcoin 1.0" olarak tanımlanmaktadır. Blok-Zincirin çok yakın bir zamanda tahvil, bono veya kredi gibi finansal ve ekonomik işlemlerde kullanılacak olup "Bitcoin 2.0" olarak adlandırılmaktadır. Blok-Zincir teknolojisinin, bilim, sanat sağlık ve kültür, gibi alanlarda, hayatı kolaylaştırıcı uygulamaların oluşturulması için kullanılması ise bitcoin 3.0 olarak isimlendirilmektedir. Bitcoin 1.0 olarak işleyen günümüz sisteminde, alım satım saklama ve harcama için kullanılan teknoloji, Bitcoin 2.0'da borç alıp verme veya finansal ürünler olarak karşımıza çıkacaktır. Elektronik ticaret alanı ise Blok-Zincir teknolojileri için büyük bir potansiyele sahiptir. Kültür ve sanat alanlarında üretim yapan sanatçılar bitcoin 3.0 teknolojisi ile sanatlarını dijital ortamda değerli kılabilecek bir teknolojiye kavuşabilecektir (Çakracıoğlu, 2016).

Blok zincir teknolojileri, bölge bazlı veya ülke çapında demokratik seçimlerde doğrudan demokrasiye geçiş için önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Bu şekilde temsili demokrasiler, daha katılımcı demokratik olma yolunda ilerleme kaydedebilecektir. Seçimler daha hızlı bir şekilde sonuçlanacak, şeffaf bir şekilde gerçekleşecek ancak seçmenlerin kimlikleri anonim kalabilecektir. Herkes evinde, iş yerinde ya da akıllı telefonları aracılığı

ile oy kullanabilecektir. Ayrıca tapu, noter, borsa alanlarında yapılan işlemler blok zincir teknolojisine uyarlanabilecek faaliyetlerdir. (Çakracıoğlu, 2016)

Bahsettiğimiz bu alanlara ek olarak blockchain altyapısı sayesinde finans dışındaki diğer alanlarda da hızlı güvenilir ve ucuz bilgi aktarımı yapılabilir. Bu çerçevede, blockchain teknolojisinin sağlık, kùltür, bilim ve sanat gibi diğer alanlarda katma değer yaratan ve hayatı kolaylaştıran uygulamalar için kullanım alanı vardır. (Coin-Turk, 2017a)

I. Kripto Paralara Eleştiriler ve Soru İşaretleri

Gazeteciler Paul Vigna ve Michael Casey tarafından yazılan “Kripto Para Çağı” isimli eserlerinde Vigna ve Casey, Kripto Paralar ile ilk karşılaşan insanların tepkilerinin beş aşamada gerçekleştiğini savunmaktadırlar. Buna göre birinci safha küçük görme safhasıdır. Bu inkar bile değil bir hor görmedir. Alışkın olduğumuz elle tutulabilen, hükümet tarafından basılmayan veya değerli bir metalden üretilmeyen bir olgu karşısında ilk tepki küçük ve hor görme safhasıdır. İkinci safha Bitcoin’in sürekli yükselmesi nedeniyle ile medyada sürekli yer alan haberlerle çok sık karşılaşan bir kişinin “saadet zinciri” ve “Lale Çılgınlığı” ve “balon” vb. tanımlamalar karşısında şüphe duyması ancak ilgisinin de çekilmesi aşamasıdır. Üçüncü aşama merak aşamasıdır. Çok sık bu haberlerle karşılaşan kişi ne olduğunu merak ederek araştırma safhasına geçip neden bu kadar popüler olduğunu, blok zincirin ne olduğunu araştırmaya başlama aşamasıdır. Dördüncü aşama ise berraklaşma aşamasıdır. Bu aşama derinlemesine bilgileri araştırma ve zamanının önemli bir bölümünü ayırmaya başlama aşamasıdır. Beşinci aşama kabullenme aşamasıdır ki bu aşamada diğer kripto paralarla karşılaşma, blok zinciri teknolojisini öğrenmeye çalışma, güvenli, alımı ve kullanımı kolay ve ciddi anlamda para kazanılabilecek bir araç olduğunu anlama ve yatırım yapma aşamasıdır. (Vigna, 2017: 30)

Alacaklının, borçlu kişinin üzerinde mutabık kalınan tutarı direkt olarak üçüncü taraf aracı kuruluşlara (bankalar, devlet) ihtiyaç duymadığı ve güven ortamının sistemin kendi tarafından sağlandığı bir yapıya inanmaları geçilmesi çok zor bir aşamadır. (Vigna, 2017: 31)

Kripto para teknolojisi kolay kolay anlaşılamayan, anlaşılması için teknolojik altyapı birikimi olması gereken bir teknoloji olduğundan dolayı, insanlar bu teknolojiye şüpheyle yaklaşmaktadır. Bunun en önemli nedeni öncü olarak ortaya çıkan Bitcoin’in ciddi anlamda yükseliş göstermesi nedeniyle balon olduğu yönündeki, devlet ve resmi kuruluşlar tarafından yapılan açıklamalardır. Arkasında bir devlet ve merkezi otorite olmaması geniş halk kitlelerine yayılmasının önündeki en büyük engeldir.

Teknolojik anlamda bunu çıkararak kişilerin (sistemi incelememiş kişilerin ilk düşüncesi küresel finans baronları olduğu yönünde) para toplama ve insanların paralarını kendi çıkarları için kullanmak amacıyla çıkardıkları yönündeki şüpheler de devam etmekte ve kripto paralar devlet güvencesi ile çıkarılana kadar da devam edecek gibi gözükmektedir.

IV. Kripto Paralar ve Siber Güvenlik

Yeni teknolojilerin kullanımı ve yaygınlığı arttıka yeni güvenlik tehditlerini de artmaktadır. Nesnelere İnterneti (IoT), akıllı şehirler, akıllı evler, akıllı araçlar, yapay zeka, Endüstri 4.0 gibi popüler kavramlar bize pek çok

yararlar sağlamasına rağmen riskleri de beraberinde getirmektedir. Peer To Peer (P2P) tabanlı ve dağıtık blok zinciri mimarisi ile siber güvenlik için güvenlik ve bütünlük başta olmak üzere bu güvenlik sorunlarına çeşitli çözümler geliştirilmeye devam etmektedir. Bankacılık sektörü, finans kuruluşları, sağlık hizmetleri, elektronik oylama, IoT ve bilgisayar ağları için kullanımı söz konusu olan blok zinciri tabanlı çözümler siber güvenlik için önemli bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgisayar ağları için kullanımına dair bazı çalışmalardan da söz etmek mümkündür. Gelecekte blok zinciri tabanlı DNS ve blok zinciri tabanlı internet söz konusu olabilecektir. Blok zinciri ile yeni siber savunma modelleri üzerinde de çalışmalar yürütülmektedir. (Karaarslan ve Akbaş, 2017)

Merkezi olmaması siber güvenlik açısından blok zincirinin en büyük avantajıdır. Sistemin (ki bu da milyonlarca bilgisayar demek) %51'inin ele geçirilebileceği %51 saldırısı denilen ve gerçekleşmesi çok zor saldırılar blok zincirinin siber güvenlik açısından zayıf yönleri olarak ortaya konulmaktadır. Blok zinciri sistemlerinde, işlemlerin kayıtlarının tutulduğu blokların büyümesi ve bunun sonucunda yaşanan performans sorunları, büyük miktarlarda madenci düğümü kuran ve bir nevi fabrikalara dönüşen şirketlerin sistemi domine etme riski ve yüksek elektrik harcamaları bu sistemin zayıf yönleri olarak ortaya çıkmaktadır. (Karaarslan ve Akbaş, 2017)

Türkiye TÜBİTAK bünyesinde Kamu ve özel kurum/kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak ve araştırma yapmak yeni teknolojiler geliştirmek üzere blok zincir teknolojileri altyapı, kurulum, güvenlik ve mahremiyet analizi, iş modeli oluşturma, vb teknik detayları üzerine Ar-Ge faaliyetlerini icra etmek üzere, BİLGEM, UEKAE bünyesinde Blok zincir Araştırma Laboratuvarı (BCLabs) kurulmuştur. (Bilgem, 2017)

BİLGEM, kamu ve özel şirketlere blok zincir çözümleri sunmaktadır. Bu anlamda, finansal faaliyetler, tedarik zincirleri, nesnelerin interneti (IOT), risk yönetimi ve sağlık hizmetlerine kadar her türlü elektronik işlemi basitleştirmek ve güvence altına almak için ağ çalışmaları yapmaktadır BİLGEM Türkiye'de bu alanlarda uzmanlaşmış kişileri bir araya getirerek talep eden tarafların blok zincir teknolojilerini anlama ve kullanma becerilerini geliştirmek için çalışmaktadır. (Bilgem, 2017)

V. Kripto Paraların Yasallık Sorunu ve Devletlerin Uygulamaları

Kripto paralar, dünyadaki birçok ülkenin yasal mevzuatına henüz tam olarak girmemiş yeni bir teknolojik yeniliktir. Bu düzenlemeler kripto paraların her geçen gün Pazar payını artırarak yaygınlaşması üzerine tüm ülkelerin dikkatini çekmiş ve uygulamalar noktasında neler yapılabileceğini araştırmaya başlamışlardır.

Bunun için finansal anlamda kripto paraların ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu tanımın yapılmasına bağlı olarak mevcut finansal sistem ve vergilendirme sistemleri içerisinde nasıl entegre edileceği değişecektir.

Kripto paralar işlevleri bakımından düşünülmesi gereken çeşitli yasal yönleri vardır. Bazı ülkeler bunları para olarak sınıflandırmakta, bazıları bir varlık olarak sınıflandırmakta, bazı ülkelerde ise herhangi bir düzenleme yapılmadığından ne yasal ne de yasadışı olarak kabul etmektedirler.

Kripto paraların, Çin (yalnızca özel kişiler için yasal), Rusya, Ekvator, Bangladeş, Kırgızistan, Bolivya, Fas ve İzlanda (madencilik hariç) da ticari kullanımı yasaklanmıştır, buralarda Kripto paraların ticari amaçlı kullanımı yasaktır, ancak özel kişiler tarafından ticaretinin ve madenciliğinin yapmak yasaldır.

Ancak pek çok gelişmiş ülkede halen yasal bir çerçeve bulunmamaktadır. Bununla birlikte, AB hukuk sisteminde kripto paralar ile ilgili alınan kararla herhangi bir AB üyesi ülkede bu paralar KDV vergilerinden muaf tutulmuştur.

Türkiye de 2017 yılından sonra Bitcoin'in ciddi anlamda yükseliş göstermesinin ardından medyada öne çıkan haberler nedeniyle devlet kurumları tarafından araştırmalar yapılmaya ve kripto paraları yasal bir çerçeveye oturma çalışmaları devam etmektedir.

Devletlerin kripto paralar ile ilgili olarak kendi kripto paralarını basma ve merkez bankaları aracılığı ile belli miktarda kripto parayı rezerv olarak tutma konusunda çalışma yaptıkları ile ilgili haberler 2017 yılı sonlarına doğru medyada oldukça geniş yer bulmuştur.

VI. Uluslararası İlişkiler Açısından Kripto Paralar ve Uluslararası İlişkilere Muhtemel Etkileri

ABD de 2007 yılında başlayıp, 2008'de tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz Soğuk Savaş sonrası dünyada küreselleşmenin, 11 Eylül'den sonra ikinci önemli dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül olayı sonucu güvenlik küreselleşmiş, ekonomik kriz sonucunda ise küresel ekonominin önemi daha da artmıştır. (Ateş, 2011: 13)

İşte bu ortamda yeni tüm dünyada bu boyutta bir küresel kriz yaşanmaya başlamış olması 2008 yılında Nakamoto'nun makalesiyle ekonomik anlamda çığır açıcı bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Tamamen güvenli, kontrol edilemez ve şeffaf para transferi yöntemi olarak önem kazanması 2012 yılından sonra küreselleşme sürecinin hızlanmasına yol açacak olgu olarak önem kazanmaya başlamıştır.

Küreselleşme olgusu günümüzdeki uluslararası faaliyetlerde özellikle uluslararası ekonomik akımları açıklamak için kullanılan bir olgudur. Küreselleşme ilgili tanımlama yapan yazarlar genellikle ulus devletlerin sonunu getiren bir olgu olduğunu dile getirmektedirler. (Bülbül, 2009: 13)

Aşırı küreselleşmeciler diye kategorize edilebilecek bir grup yazar; endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devletin, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirdiğini Artık küresel piyasaların, politikanın yerini aldığı; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalıştığını iddia etmektedirler. (Giddens, 1999)

Küresel piyasalar, çok uluslu şirketler, dünyanın her tarafından ürün satın alabilen tüketiciler, istedikleri ülkeye giderek yerleşebilen ve kaynak sağlayabilen üreticilerin olduğu bu dünyada milli devletlerin artık sonunun gelmekte olduğu savları aşırı küreselleşmecilerin temel savları olarak öne çıkmaktadır. (Held, 2009: 287-300) Kripto paraların oluşturmaya çalıştığı finansal sistemin küreselleşmenin bu savları ile ne kadar örtüştüğü açıktır. Dünyanın herhangi bir ülkesinde, hiçbir kısıtla karşılaşmadan dünyanın öbür ucundaki bir ülkeye saniyeler içerisinde finans transferinin çok ucuz bir

maliyetle çok kısa bir süre içerisinde ve güvenilir bir şekilde yapılması kripto paraların küreselleşme olgusunu ne denli hızlandıracağı açıkça görülmektedir.

Ulus devletler para basma, dolaşımdaki para miktarını belirme, faiz oranlarını belirleme vb. finansal politika araçlarıyla ekonomik sistemleri kontrol etmektedirler. Para üzerindeki yetkilerinin merkezi olmayan, kontrol edilemeyen bir yapıya geçmesi ulus devletlerin gücünü ciddi olarak zayıflatacak ve hatta sonunu getirebilecektir. Bu anlamda küreselleşmenin savlarından birisi olan ulus devletlerin sonunun gelmekte olduğu tezine kripto paralar önemli bir kanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Merkezi olmayan kripto paralar ulus devletlerin elindeki bu gücü ciddi anlamda tehdit eder duruma gelebilecek potansiyele sahiptir. Ulus devletler kontrol edilemeyen bu mekanizmaya karşı nasıl politikalar belirleyeceklerin bundan dolayı şu erken dönemde daha belirleyememişlerdir.

Finans piyasaları, tüm dünyada birbirine bağlı ve yedi gün 24 saat işlem yapan kuruluşlardır. Küresel boyutta, çok büyük miktarlardaki işlemler, bilgi teknolojileri aracılığı ile çok kısa sürelerde gerçekleştirilmektedir.

Birleşmiş Milletler, İnsani Gelişme Raporu küresel finans piyasalarında her gün 1,5 trilyon dolar civarında işlem yaptığını ortaya koymaktadır. Dünyanın bu denli bütünleşmesi günümüz teknolojileri ile ancak gerçekleşmiştir. Ayrıca, bankacılık, sigorta hizmet ve taşımacılık sektörlerinde yeni piyasalar oluşmakta ve bu piyasalar anti-tröst kanunlarıyla korunmaktadır. (Bozkurt, 2000)

VII. Sonuç

Küreselleşmenin en önemli kanıtlarından olan uluslararası ticaret günümüzde gittikçe artmakta ve ülkeler daha çok birbirine bağımlı hale gelmektedir. Bu ortamda büyük güçler uluslararası ticareti kontrol altında tutacak finansal mekanizmaları oluşturmuşlar ve bu mekanizmaları politik birer araç olarak kullanarak kendilerine gelecek zararları minimize ederek daha çok kazanç sağlayacak mekanizmalar geliştirmişlerdir. Ticaret karşılığı yapılacak olan para transferleri uluslararası bankalar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu bankalar finansal transferleri kısıtlayarak ülkelere ambargo uygulama aracı olarak kontrol altında tutma politikaları izlemektedirler. Kripto paraların ikili ve karşılıklı olarak aracı olmadan transfer edilmesi bu kontrol altında tutulan finansal transferlerin akışını takibi imkânsız hale getirmektedir. Bu da büyük hegemonik güçlerin zayıflamasına yol açacak önemli bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerikan doları bu gün Bretton Woods Sistemi ile Amerika'nın güçlü olmasından kaynaklanan rezerv para olma özelliği dolayısıyla sınırsız kaynak yaratma yetkisini dolar basma yetkisi ile elinde bulundurmaktadır. Ancak kripto paraların uluslararası ticarete ve merkez bankaları arasında borç alışverişi için kullanılabilir olması doların rezerv para olma özelliğini de ciddi anlamda tehdit edebilecektir.

Önümüzdeki yıllar içerisinde kripto paralar çok yeni bir finansal sistemin altyapısını oluşturacak potansiyele sahip olduğundan, bu paralar üzerinde söz sahibi olacak olan ülkeler, şirketler ve hatta bireyler, hem ulusal hem de uluslararası politikalara yön verebilecek önemli bir araç kazanmış olacaklardır.

Blok zinciri teknolojisinin sadece para birimi olarak kullanılması şu andaki popülerliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak blok zinciri teknolojisinin taşımış olduğu avantajlar yukarıda belirtildiği şekliyle pek çok alanda hızlı ve güvenli iletişim metodu olarak kullanılmasının önünü açacaktır. Bunlardan birisi de tamamen güvenli ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde ülkelerin yönetimlerinin belirlenmesindeki seçim yöntemlerini değiştirecek olmasıdır. Seçim sonuçlarının çok hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılabilmesi demokrasiler için en önemli sınavdır. Günümüzde kullanılan seçim yöntemleri sandık kurularak oyların kullanılması seçim süreçlerini çok uzattığından ve çok maliyetli olduğundan, her konunun halkın önüne getirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu zorluktan dolayı doğrudan demokrasi yerine, halkın seçtiği vekiller aracılığı ile dolaylı demokrasi uygulamaları yaygındır.

Ancak halka sorulacak sorunun cevabının çok hızlı ve sonuçları çok güvenilir bir şekilde sonuçlandırılması doğrudan demokrasinin de yolunu açabilecek bir ortam hazırlayacaktır. Evde kendi kullandığı bilgisayardan veya cep telefonundan sorulan soruya anlık olarak verilecek yanıtlarla seçim sonuçlarının hemen belli olacağı bir doğrudan demokrasiye gidişin yolu açılacaktır.

Blok zinciri teknolojisi bu güvenilirliği ve şeffaflığı sağlayabilecek bir teknolojidir. Ancak bu durum mevcut iktidarlar, ulus devletler ve yönetim şekilleri için önemli bir değişim ve dönüşüm anlamına geleceğinden statükonun devamından yana olan güçlerle karşı karşıya gelinmesi dirençle karşılaşması ihtimali çok yüksek olan bir durumdur.

Demokrasinin ulus devleti tehdit ettiği durumlarda ulus devletlerin kendilerini demokrasiye askıya alarak gösterdikleri bu güne kadar pek çok kez test edilmiş bir olgudur. İspanya'nın Bask bölgesinde yapılan seçimlerin ispanyanın ulus devlet yapısını tehdit etmesi karşısında demokratik seçimlerin geçersiz sayılması "Demokrasinin Error vermesi" olarak nitelendirilebilecek bir durumdur. Bu durumlar karşısında blok zinciri teknolojisinin doğrudan demokrasiye geçiş için bir fırsat sunması halinde de bu durumla karşılaşması çok büyük bir olasılıktır.

Blok zinciri teknolojisi nesnelerin internetinin gerçek olmaya yaklaştığı günümüzde en önemli teknoloji alt yapısı olacağı açıktır. İnsanın yaşantısı içerisinde kullanmış olduğu tüm teknolojik ürünler çok kısa bir süre içerisinde birbiri ile iletişim kurabilecek bir hale gelecektir. 2019 yılından itibaren büyük teknoloji firmaları nesnelerin internetine göre geleceklerini planlamaktadırlar. İnternetin son 20 yılda dünyamızı ne kadar değiştirdiği göz önüne alındığında, nesnelerin internetinin yaşamlarımızda yer alması durumu da o kadar yaşantımıza etki edecek ve değiştirecektir. Tabi ki bu durum ulus devletler ve uluslararası sistemin değişimini de zorunlu kılacaktır.

Kripto para ve blok zincir teknolojisine yatırım yaparak onu yasal bir zemine oturtan, dünyada bu teknolojiyi devlet eliyle kuran ve yöneten ülkeler diğer ülkelere göre bir adım öne geçecektir. Venezuela 2018 yılı şubat ayı itibarıyla devlet olarak kendi kripto parasını basmamış ve piyasaya sürmüştür. Venezüella'ya karşı uygulanan petrol yaptırımları nedeniyle Venezüella para birimi çok fazla devalüe olmuş ve değeri çok ciddi miktarda düşmüştür. Buna karşı Venezüella'nın çıkardığı yeni kripto para ile ciddi anlamda dünyanın her yerinden kaynak sağlaması ve bu yaptırımları aşması mümkündür.

Özellikle Ulusal para birimlerinin kripto paralara dönüşmesi uluslararası sermayenin dolaşımını çok kolay ve güvenli hale getireceğinden ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasında ve uluslararası sermayeyi ülkelere çekerek zenginleşmelerinde önemli bir rol oynayabilecektir. Ülkelerin ikili ilişkilerinde de kripto paraların kullanılması rezerv para olan doların kullanılmasını devre dışı bırakacak ve Amerikan dolarının zayıflamasının ve rezerv para olma özelliğini kaybetmesinin yolunu açacaktır. Bu da gücünün büyük çoğunluğunu kurmuş olduğu küresel finansal sistemden alan Amerika'nın güç olarak dengelenmesini sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Afacan, Erkan, (2016). Kriptografiye Giriş: Epos Yayınları.
- Ateş, Davut, (2011). Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği, Doğu Üniversitesi Dergisi, 1 (12).
- Bankacılık Terimleri, Para Nedir? (2017), <https://www.bankalar.org/bankacilik-terimleri/para/>, Erişim Tarihi: 25.12.2017.
- Bilgem, TUBİTAK, Blok Zinciri Araştırma Merkezi (2017), <http://blokzincir.bilgem.tubitak.gov.tr/bclabs.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.
- (2017). Blok Zinciri Tabanlı Siber Güvenlik Sistemleri (Blockchain Based Cyber Security Systems).
- Bozkurt, Veysel, (2000). Küreselleşme: Kavram - Gelişim ve Yaklaşımlar, İş, Güç Endüstri ilişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2 (1).
- Bülbül, Kudret, (2009). Küreselleşme: Temel metinler: Ekonomi-Siyaset Kimlik-Kültür-Medeniyet. Orion Kitabevi: Vol. 68. Ankara: Orion Kitabevi.
- Coin-Turk, Bitcoin Nedir? (2017a), <http://coin-turk.com/bitcoin-nedir>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Coin-Turk, Kripto Para Nedir? (2017b), <http://coin-turk.com/yeni-baslayanlar-icin-13-maddelik-bitcoin-rehberi>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Çakraccioğlu, Abdurrahman, Kripto Para Bitcoin (2016), <http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/1130>, Erişim Tarihi: 25.12.2017.
- Çetiner, Gültekin, Kısmi Rezerv Bankacılığı (2017), <http://drcetiner.org/egitim/kismi-rezerv-bankaciligi.html>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Çimen, Canan, (2008). Şifrelerin matematiği: Kriptografi (3. bsk). ODTÜ bilim ve toplum kitapları dizisi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Eğilmez, Mahfi, Ekonomi Sözlüğü (2017), <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Giddens, Anthony, (1999). Küreselleşmenin İkiyapıları, Sosyal Demokrat Değişim Dergisi,
- Held, David, (2009). Global transformations: Politics, economics and culture (Repr). Stanford, Calif.: Stanford University P.
- Kurt, Levent, (2015). Kripto Para Bitcoin: Murat Kitabevi.

- Museum of the National Bank of Belgium, Paper money, a Chinese invention? (2006), <http://www.nbbmuseum.be/en/2007/09/chinese-invention.htm>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Nakamoto, Satoshi, Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System (2017), <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Nuroğlu, Elif, Nedir bu Bitcoin? (2017), <http://www.kriptopara.org/nedir-bu-bitcoin/>, Erişim Tarihi: 25.12.2017.
- Özdemir, İrfan, Emtia Nedir? Emtia Yatırımı Nasıl Yapılır? - Bireysel Yatırımcı (2017), <http://www.bireyselyatirimci.com/emtia-nedir-ne-demek/>, Erişim Tarihi: 26.12.2017.
- Vigna, Paul, (2017). Kriptopara Çağı: Buzdağı Yayınevi.

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNE “ELEŞTİREL” BİR YAKLAŞIM

*İdris DEMİR**

Öz: Toplumlararası diplomasi ve kamu diplomasisi gibi yöntemler, geleneksel diplomasi ve sorun çözme metotlarını destekleyici unsurlar olarak günümüzde ön plana çıkmaktadırlar. Sanat, devletler ve toplumlar arasındaki çeşitli sorunların kalıcı olarak bir çözüme kavuşturulmasında ve kamuoylarının karşılıklı olarak bir birlerine yaklaştırılmalarında önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Sanatın diğer çeşitli dalları gibi müziğin toplumların sosyolojisi, kültürü ve değer yargıları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bir toplumun sosyolojisi, kültürü ve değer yargıları da devletin dış politikasının şekillenmesinde önemli ve etkili parametreler arasında bulunmaktadır. Türkiye ve Ermenistan arasındaki sorunların çözümlenmesinde ve toplumların birbirlerine yakınlaşmasında müziğin olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir. Müziğin evrensel dilinin farklı toplumlar arasındaki sorunların çözümüne sunduğu katkı ortaya konmuş; Türkiye Ermenistan ilişkileri üzerinde iz düşümlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ermenistan, Sanat, Müzik.

A “CRITICAL” APPROACH TO TURKISH-ARMENIAN RELATIONS

Abstract: Methods second track diplomacy and public diplomacy, nowadays, are being foregrounded as supportive instruments of traditional diplomacy and problem solving methods. Arts has undertaken important responsibilities in bringing the respective public opinions together and solving various problems among states and societies permanently. Music, like other various types of arts, has tremendous effects on the sociology, culture and values of societies. Sociology, culture and values of a society are among important and effective parameters that shape the foreign policy of a state. It is foregrounded that music would provide positive effects to solve the problems between Turkey and Armenia and bring these societies together. The contributions of music as a universal language upon the solution of problems among different societies have been provided; projections over relations between Turkey and Armenis have been presented.

Keywords: Turkey, Armenia, Arts, Music.

I. Giriş

Eleştirel teori, kökeni itibariyle günümüz toplumlarının sosyal ve tarihsel gelişim süreçlerini kavramak, bunlar içerisindeki tutarsızlıkları ortaya çıkarmak, bu şekilde toplum(ların) tabii doğasını kavramayı amaçlamaktadır. Eleştirel teori, uluslararası ilişkiler çalışmalarında, toplum(lar)a odaklanmaktadır. Bu bağlamda teori ve uluslararası ilişkiler toplumdan bağımsız olamaz. Eleştirel teori, yorumlayıcı, dönüştürücü ve düşünümsel bir teoridir. Tüm ideolojilerden ve değerlerden bağımsızdır.

İlişkilerin geliştirilerek gerçek doğrunun aranması ve belki de bulunması bireyler arasında karşılıklı anlamaya ve anlaşılmaya dayalı bir

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. e-mail: idris.demir@medeniyet.edu.tr

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017

Received: 01 December 2017

Kabul Tarihi: 07 Şubat 2018

Accepted: 07 February 2018

söylemin ve bağlamın ortaya konulması ile mümkün olabilecektir. Bunun için ise iletişimsel aklın karşılıklı olarak ön planda olması gerekmektedir. (Sönmezoğlu 2012: 227) Eleştirel teori, uluslararası politikanın ve ilişkilerin yalnızca devletlerin bir sabit etken olduğu yaklaşımını kabul etmemektedir. Devletler, tarihsel süreç içerisinde değişmeyen, sabit, tekdüze davranış kalıpları gösteriyor olmaktan uzaktırlar. Eleştirel teoriye göre devlet, sınırları içerisinde yaşayan insanların ve toplumların oluşturduğu bir yapıdır. (Aytaç 2015: 467) Bu nedenle devlet, barındırdığı toplumdaki bağımsız olarak ele alınamaz. Toplumun değer yargıları, kültürü ve sosyolojisi gibi bir kısım unsurlar devletlerin politika yapım sürecinin birer parçalarıdır. Bu parçalar ve tarihsel süreç içerisindeki eğilimleri, değişimleri ve yönelmeleri, analiz düzeyi olarak, toplumu ve dolayısıyla uluslararası siyaseti etkileme potansiyeline sahiptir.

Eleştirel teoriyi, bu çerçevede, bütünsel bir toplum teorisi olarak da ele almak mümkündür. (Yücel 2015: 477) Toplumun oluşturan öğeler arasında, bu çalışma, ‘müzik’ unsurunu odağına almaktadır. Müziğin, evrensel dili sayesinde, toplumları birbirlerine yaklaştırdığını, farklı toplumların bir birlerini anlamasına ve anlamlandırmasına yardımcı olduğunu öne sürmektedir. Bu öğenin öne çıkarılmasının Türk-Ermeni ilişkileri bünyesindeki sorunların çözümünü sağlamasına da bahis konusu iki toplumun bir birlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabileceği önermesini kurmaktadır. Bu bağlamda, Türk Ermeni ilişkilerinin tarihi ve sorunlu alanların tümünün mercek altına alınması bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Ele aldığı sorunsalı açıklığa kavuşturmak için çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm Türk-Ermeni ilişkileri sorunsalının genel bir panoramasını ortaya koymaktadır. İkinci bölümün konusu ise kamuoyu oluşturma gücü olarak müzik bahsini incelemektedir. Son bölüm ise Türk ve Ermeni toplumlarının etkileşiminde müzik öğesini işlemektedir.

II. Türk-Ermeni İlişkileri Sorunsalı

Türk ve Ermeni toplumları uzun bir süre bir arada, birlikte yaşama kültürü geliştirmişlerdir. Bir birlerinin kültürleri etkileşim içerisinde olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın seyri içerisinde yaşanan gelişmeler küresel siyaset ve sınır çizgilerinin geneli üzerinde bir takım değişikliklere sebep olduğu gibi Türk-Ermeni ilişkileri özelinde de bir kısım etkileri olmuş, iz düşümler bırakmıştır.

Önceleri bir arada yaşayabilme kültürü geliştirebilmiş olan bu iki toplum ayrılmış, bir birleri üzerinde olumsuz imgeler kurgulama süreci içerisine girmişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde belirli bir ölçüde ortak payda paylaşmış olan Türk ve Ermeni toplumları, coğrafyanın değişmez gerçekliği gereği de bir birlerine bitişik halde yaşamaya devam etmektedirler.

Çatışma kültürü ve siyasetinden ziyade ortak paydayı geliştirip birlikte yaşama kültürünün öne çıkarılmasının her iki toplumun da yararına olacağını kavrayan karar alıcılar bu doğrultuda çeşitli çalışmalar sergilemişlerdir. Bu doğrultuda “peynir diplomasisi” ve “futbol diplomasisi” gibi çeşitli inisiyatifler de başlatılmıştır. Toplumların üst düzey karar alıcılarının da destek verdiği bu gibi çalışmalar tam anlamıyla başarıya ulaşabilmiş olmaktan uzak kalmış ise de ilişkilerin iyileştirilmesi ve normalleştirilmesi niyetini karşılıklı olarak her iki toplumun da paylaştığını göstermektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2005 yılında ilan ettiği üzere, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gerek Türkiye’nin gerekse Ermenistan’ın çıkarlarının, asırlar boyunca aynı topraklar üzerinde birbirlerine karşı hoşgörü ve barış içinde yaşamış olan Türk ve Ermeni uluslarını barıştırmak, onları savaş yıllarından kaynaklanan derin ön yargılardan kurtarmak ve hoşgörü, dostluk ve işbirliğine dayalı bir ortak geleceği paylaşmalarına imkân verecek bir ortamı yaratmak olduğuna” inandığını belirtmiştir. (Kodaman, 2013: 113) Bu bağlamda Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilip geliştirilmesinin Türkiye açısından bir devlet, bir millet politikası olduğu öne sürülebilecektir.

III. Kamuoyu Oluşturma Gücü Olarak “Müzik”

Jürgen Habermars, eylemleri, iletişimsel eylem ve stratejik eylem olarak iki kategoride incelemektedir. Tehdit ve ödül gibi yollara başvurulacak karşısındaki hareketlerini kendi istediğin şekilde yönlendirmeyi stratejik eylem olarak tanımlamaktadır. İletişimsel eylem sürecinde iletişim halinde bulunan konuşmacıların birbirleri ile aynı şeyi konuştuklarını, konuşulanların muhatapları tarafından anlaşıldığını ve iletişim sürecinde bulunanların samimi oldukları ve karşılıklı sorumluluk hissettikleri önermesini kurar. (Crawford 2009: 188) İletişimsel eylem, özü itibariyle, karşılıklı olarak anlamaya ve anlaşılmaya dayalı bir dil kullanılması üzerinde durmaktadır.

Eleştirel teori, analiz nesnesi olarak, toplumu bir bütün olarak ele almaktadır. Yapı ve aktörler toplumsal olarak tarihi süreçleri ile ilintili olarak birlikte inşa edilmektedirler. Yapılar, toplumlar arasındaki intersubjektif etkileşimlerin birer sonucudur. Eleştirel teori, toplumsal yapıların ortaya çıkış ve tarihsel gelişmelerden etkilenme dinamikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. (Devetak 2005: 150)

Habermars, bu bağlamda, özel alan ve kamusal alan ayırımı yaparak ikircikli bir zemin üzerinden ilerlemektedir. Özel alan dar bir çerçeveyi kapsıyor iken kamusal alan geniş bir yelpazededir; herkese açıktır. İletişim ve düşünceye meydana gelme ve yeşerme yeri kamusal alandır. Kamusal alan, edebiyat, politika ve sanatın tartışıldığı, bu konular üzerinde fikir alış verişinin yapılabildiği zemindir. (Arı 2014: 21)

Müzik, evrensel bir dil olarak, kamusal alanının yapılanmasında yadsınmaz bir yere ve öneme sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde müzik ve politika birlikte var olmuşlardır. Müzik, kültürün ve sanatın bir yansıması olarak birbirlerinin dilini anlamayan toplumları bir araya getirebilmiş, ortak bir zemin oluşturabilmiştir.

Ülkeler arasındaki uluslararası ilişkiler ve politikalar ortak bir amaç olarak müzik üzerine daha fazla yatırım yaptıkça daha olumlu ve yapıcı bir zemin üzerine oturacaktır. Müzik, ülkelerin kültürlerinin, berberinde, diplomalarının yakınlaşarak daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Kültür diplomasisinin bir aracı olarak müzik yabancı dinleyiciler üzerinde olumlu bir izlenim oluşturacaktır. Müzik, binlerce yıldan beri insanlığın en önemli öğesi olan barış kavramının yerleştirilmesinde önemli bir etkidir. (Lianu 2016: 199) Müzik temelli etkileşim ve iletişim ideolojik kamplaşmanın çok keskin olarak yaşandığı Soğuk Savaş’ın sıcak evresinde bile birçok bürokratik engele rağmen Britanyalı besteci Alan Bush ve Rus müzikolog Grigorii Shneerson gibi iki

farklı bireyin Demir Perde engeline rağmen bir araya gelip arkadaşlık kurmalarına zemin hazırlamış, buna olanak sunmuştur. (Wiggins 2016: 267)

Müzik, kültürel aidiyet ile girift bir şekilde ilintilidir. (Irving 2012: 413) Müzik, kültür diplomasisinin bir unsuru olarak kültür alışverişinde ve karşılıklı ilişkilerde olumlu bir izlenim oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. (Fosler-Lussier 2012: 53) Ulusal kültür ve aidiyetin küresel kültür ile hem hal olması sürecinde de müzik kökeninden geldiği toplumun tanıtımının önemli öğelerinden birisidir. (İsmayilov 2012: 842) Kamuoyunun oluşmasında ve harekete geçmesinde müzik ve müzisyenler hem otoriter rejim yönetimlerinde hem de demokrasilerde etkin birer konuma sahip olmuşlardır (Street vd 2008: 273). Müzik, ulusal sınırlar ve kültürel farklılıklar gibi bir takım nedenler ile dostane ilişkilere sahip olmayan farklı toplumların bir birlerini anlamaları için gerekli koşulları ve alt yapıyı sağlayabilmektedir. (Rosenberg 2012: 69)

İşbirliğinin ve karşılıklı olarak iletişim kurmanın zor olduğu farklı kültürler, ülkeler ve hatta dinler arasında barış, eşitlik ve insan hakları gibi öğelerin öne çıkarılması sürecinde kültür diplomasisinin bir aracı olarak müzik başarılı bir şekilde kullanılmıştır. 1969 yılında John Lenon ve Yoko Ono Vietnam Savaşı devam ederken “*Bed in for Peace*” konseri ile Amsterdam’dan barış kampanyası yapmışlardır. 1971 yılında Rodriguez Güney Afrika’daki Apartheid yönetimine karşı “*Cold Fact*” müziğini yapmıştır. 1976 yılında önde gelen şarkıcılar aşırılıkların önüne geçmek için ‘Rock against Racism’ konseri düzenlemişlerdir. 2013 yılında Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki diyalogu geliştirmek için “*DMZ World Peace Concert*” düzenlenmiştir. Yine 2013 yılında Yahudi ve Arap müzisyenler barış için “*Atzilut Concert for Peace*” etkinliğini birlikte düzenlemişlerdir. (Lianu 2016: 196-198)

IV. Türk-Ermeni Etkileşiminde ‘Müzik’ Öğesi

Müziğin birleştirici, barıştırıcı ve buluşturucu gücü Türk-Ermeni ilişkileri özelinde ele alındığında yadsınamaz bir şekilde kendisini göstermektedir. Sanat ve musiki bahis konusu iki toplumun buluşup, birleşip bir arada barış içerisinde yaşamalarına uzun yıllar öncülük etmiş, bunun zeminin oluşturmuştur.

Ermeni sanatçılar hem halk edebiyatı hem de sanat musikisi eserlerine hayat vermişler, bir arada yaşamının ve kültürünün oluşup yerleşmesine katkı sağlamışlardır. Sarkis Zeki, Aşık Vartan, Nahapet Kuçak, Harbi, Kul Artuni, Mahcubi, Tatos, Nakabi, Hayati, Hirani, Çabukoğlu, Civan Ağa ve Abgar gibi sanat insanları halk edebiyatının zenginleşmesinde önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Asıl adı Ohannes olan Aşık Mahcubi, 1848 ile 1913 arasında Kayseri’de yaşamıştır. Halk edebiyatı ve müziğine önemli katkılar sağlamış Ermeni asıllı bir sanat ve müzik insanıdır. (Eliaçık 2007: 267) Kültürel alışverişin kapsayıcı olmasının açtığı yol ile kültürel aidiyet ve birikim ortak coğrafyanın ortak değerleri ile bezenmiştir. Toplumsal barışın ve uyumun sürekliliğine katkıda bulunmuştur.

Sanat müziği alanında çalışmalar yürütüp eserler veren bazı Ermeni asıllı müzisyenlere Dikran Çuhacıyan, Udi Serkis Efendi, Bogos Hamamcıyan, Kemani Sahak Hocasar, Bağdasar Ağa, Mihran Efendi, Asdik Ağa, Hanende Manol, Artaki Candan, Lavtacı Ovrık Kaazsyan, Arşak Çömlekcıyan, Osep

Ebeyan, Hanende Aleksan Efendi, Hanende Sarı Onnik, Tamburi Aleksa Ağa, Kanuni Nubar, Lavtacı Hristo, Nişan Taşçıyan, Ama Hasadur Efendi, Kapril Efendi, Leon Hancıyan, Mandoli Artin, Kapriyel Ebeyan, Kirkor Mehteryan, Hanende Karabet Efendi, Kirkor Çulhayan, Karnik Garmıyan ve Kemani Serkis Efendi (Kınık 2014: 6) örnek olarak gösterilebilir.

Sanat, birlikte yaşamının en önemli şifrelerinden birisidir. Bunun da en önemli uzantılarından birisi de müziktir. Huzurun ve toplumsal barışın inşa edilmesinde müzik önemli bir dayanak noktasıdır. Musiki geleneğinin nesilden nesile aktarımı ve birikimi sözlü kültür bünyesinde usta çırak ilişkisi içerisinde aktarılmakta idi. Bu süreç ve çerçeve içerisinde kayıt altına alın(a)mayan unutulmuş veya kaybolmaya yüz tutmuş Türk sanat müziği eserlerinin yok olmasının önüne Hampartzum Limoncıyan geçmiştir.

Ermeni bir musikişinas olan Limoncıyan, kendi bulduğu bir nota sistemi ile sözlü olan bu eserleri kayıt altına almış, günümüze kadar ulaşmasını sağlamış, yok olup gitmesinin önüne geçmiştir. 1836 yılı İstanbul doğumlu olan Nikağos Ağa, Karabet Ağa, Dede Efendi ve Münkar Ağa gibi müzik insanlarında istifade etmiştir. Dellazade ile de meşk eden Nikağos Ağa, Saray'ın okulu olan Enderun-ı Humayun'da dersler vermiş, hocalık yapmıştır. Yeni Kapı Mevlevi hanesi şeyhlerinden Mehmet Celaledin Dede, Nikağos Ağa'nın yetiştirdiği öğrencilerinden birisidir. (Aksüt 1993: 168)

Tarihsel miras içerisinde yer edinen ortak sanat eserleri, toplulukların bir araya gelmelerinde olumlu katkılar sağlamaktadırlar (Duygulu: erişim tarihi 17 Ocak 2018). Ayp tza, Ayp gen, Pen tza, Pen gen, Kim tza, Kim gen, Ta tza ve Ta gen isimli makamlar Ermeni kilise musikisinde kullanılan başlıca sekiz makamdır. Bu makamların oluştuğu sekiz ses, makam dizisinin bitiş ve güçlü ses notası Türk musikisinde kullanılan Heftgan, Şed Acem, Hüseyni, Acem Aşiran, Hicaz, Saba, Neva ve Uşşak makamları ile özdeş olarak değerlendirilir. (Yeşrem 2004: 154) Benzer bir zemin üzerinde bulunan müzik kalıpları ve anlayışları ile bahis konusu iki toplumun müzik insanlarının ortak sanat eserleri yaptıklarını belirtmekte bu bağlamda fayda vardır.

Bimen (Dergazaryan) Efendi, kilise korolarında ilahi okumakla birlikte musikiye iki yüz elliden fazla eser kazandırmıştır. Kendisine atfedilen, Anadolu coğrafyasının işgale uğradığı zaman yaptığı Hüzam Vatan Marşı ayrıca dikkate değerdir.

“Hüzam marş
Bimen Efendi
Yine düşman kurmuş hududa
Dört taraftan geliyor harb kokusu
Yüreğime düştü vatan kaygısı
Namert olsun çeken ölüm korkusu
Aksın kanım kefenime renk olsun
Al kefenim bayrağıma denk olsun”

V. Sonuç

Toplumlar arası diplomasi (*track two diplomacy*), düşman imgelere ve imajlara sahip toplulukları bir birlerine yakınlaştırmak için uygulanan resmi olmayan bir uygulamadır. Resmi makamlar tarafından yasal olarak görevlendirilen yetkililer bulunmadığı gibi alınan kararlar da –diplomatik zirve

toplantılarında alındığı gibi- bağlayıcı değildir. Toplumlar arasındaki sorunları ortaya çıkaran tarihsel ve sosyal dinamikler ile bunların çözümüne, birlikte bir arada uyum ile yaşamaya dönük ortak stratejilerin nasıl geliştirilebileceği toplumlar tarafından kabul gören bireyler tarafından araştırılıp geliştirilmesi sürecini kapsar. Sorunların çözümünün her iki tarafın da ortak iş birliğine gitmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Toplumlar arası diplomasi çalışmaları bir yönüyle de devletlerin ve toplumların resmi temsilcilerinin bağlayıcı karar alma süreçlerine giden yolda birbirlerine karşı düşmanca imgelere sahip olan her iki ülkenin de kamuoylarını, kamusal alanlarını yumuşatma, alınan kararlara hazırlama işlevini de görebilmektedir.

Bu bağlamda 2001 yılında uygulamaya konulan “Türkiye ve Kafkaslar Üzerinde Toplumlar Arası Diplomasi Programını” (*Track Two Program on Turkey and the Caucasus*) hatırlamakta fayda vardır. Bu programın özünün Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu oluşturmaktaydı. Kişisel ilişki geliştirerek zor sorunlar ile baş edebilmek için yeni yollar oluşturulmasının önünü açmıştır. Her iki ülkede birbirlerinin kültürlerinin tanıtılması için ortak çalışmalar yapılmıştır. Tarihi Akdamar Kilisesi restore edilmiştir. Öğretim üyelerinin karşılıklı olarak hareketliliği sağlanmış, sosyologlar karşılıklı algılar üzerine ortak çalışmalar yürütmüşlerdir. (Philips 2005: 3)

Diplomasi tarihi, farklı ülkeler arasındaki karşılıkların yumuşayıp uyumlu ilişkiler geliştirilebilmesinin önünün açılması için spor müsabakalarının uygun fırsatlar sunabileceğini göstermiştir. Bunun en bilinen örneği Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin yumuşaması çalışması ve görüşmelerinin önünü açan, 1971 yılında gerçekleştirilen pinpon diplomasisi olarak adlandırılan spor etkinliğidir. Benzer bir şekilde 2008 yılında dönemin Ermenistan Cumhurbaşkanı Serge Sarkisian’ın dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ü iki ülkenin milli futbol takımları karşılaşmasını birlikte izlemek üzere Erivan’a davet etmesidir. Bir iyi niyet göstergesi olarak Abdullah Gül davete icabet etmiştir. Türkiye ile Ermenistan arasındaki futbol diplomasisi her iki ülke toplumlarını, bu çerçevede, ortak bir noktada bir araya getirebilmiştir.

Müzik, evrensel bir dildir. Spor müsabakalarının yanı sıra müzik etkinlikleri, ‘evrensel dili’ sayesinde farklı toplumları bir araya getirebilecektir. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından eleştirel teori, müziğin toplumları bir araya getirip birbirlerini anlama, anlamlandırma ve ortak zeminde buluşabilme çalışması yürütebilmelerine olanak sağlayabileceğinin teorik ve felsefi arka planını oluşturmaktadır.

Türk müziği formatında çeşitli eserler vermiş Ermeni asıllı müzisyenlerin eserlerini içeren Türkçe ve Ermenice şarkılar ve türkülerden oluşan bir müzik çalışması, toplumlar arası diplomasi için bir örneği olarak, ülkeleri meydana getiren unsurlar olan bu iki farklı toplumun ayrıştıkları noktaları bir kenara bırakarak birbirlerini daha yakından tanıyabilmelerine, bir araya gelmelerine olanak sağlayabilecektir. “İstanbul’dan Atina’ya Türküler” adı ile Melihat Gülses bir müzik çalışması yapmıştır. Bu, “İstanbul’dan Erivan’a Türküler” çalışmasının yapılabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Danielle Fosler-Lussier, "Music Pushed, Music Pulled: Cultural Diplomacy, Globalization and Imperialism", *Diplomatic History*, Cilt: 36, No: 1, 2012.
- David Irving, "Lully in Siam: Music and Diplomacy in French-Siamese Cultural Exchanges, 1680-1690", *Early Music*, Cilt: XL, No: 3, 2012.
- David Philips, *Unsilencing the Past: Track Two Diplomacy and Turkish Armenian Reconciliation*, (New York: Bergham Books, 2005).
- Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (Der Yayınları: İstanbul, 2012).
- Gizem Bilgin Aytacı, "Marksizm ve Eleştirel Teori", Sibel Turan ve Nergis Özkural Köroğlu (edt), *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar* (Dora Yayınları: Bursa, 2015).
- John Street, Seth Hague ve Heather Savigny, "Playing to the Crowd: The Role of Music and Musicians in Political Participation", *BJPIR*, Cilt: 10, No: 2, 2008.
- Jonathan Rosenberg, "America on the World Stage: Music and Twentieth Century US Foreign Relations", *Diplomatic History*, Cilt: 36, No: 1, 2012.
- Louise Wiggins, "Story of a Friendship: Alan Bush, Grigorii Shneerson and Cultural Diplomacy before and during the Cold War", *Russian Journal of Communication*, Cilt: 8, No: 3, 2016.
- Mehmet Kınık, "Osmanlı Ermenileri ve Musiki İlişkilerimiz", *Yeni Türkiye*, No: 60, 2014.
- Melih Duygulu, *Anadolu Ermeni Müziğinde Bölgesel Etkileşimler*, <http://hyetert.com/yazi3.asp?Id=14&Dild=1>. (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2018).
- Muhittin Eliaçık, "Ermeni Asıllı şair Arifi ve şiirlerinde İslami Görüşler", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler Cilt III* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını 153, 2007).
- Murad İsmayilov, "State, Identity and the Politics of Music: Eurovision and Nation-building in Azerbaijan", *Nationalities Papers The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt: 40, No: 6, 2012.
- Neta Crawford, "Jürgen Habermars", Jenny Edkins ve Nick Vaughan-Williams (edt), *Critical Theories and International Relations* (New York: Routledge, 2009).

- Oanna Lianu, "Music-One of the Best Ambassadors of Cultural Diplomacy", Bulletin of the Transilvania University of Braşov- Supplement Series VIII: Performing Arts, Cilt: 9 (58), No: 2, 2016.
- Richard Devetak, "Critical Theory", Scott Burchill ve Andrew Linklater (edt), Theories of International Relations Third Edition (New York: Palgrave, 2005).
- Sadun Aksüt, Türk Musikisinin 100 Bestekarı (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1993).
- Safa Yeprem, Türk Cami Musikisi ile Mukayeseli Olarak İstanbul Garimüslimlerinde Mabet Musikisi (Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004).
- Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler", Tayyar Arı (ed), Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar (Bursa: Dora Yayınları, 2014).
- Timuçin Kodaman, "Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, No: 30, 2013.
- Zeynep Yücel, "Eleştirel Teori ve Filistin İsrail Meselesinde İki Devletli Çözümün Değerlendirmesi", Sibel Turan ve Nergis Özkural Köroğlu (edt), Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar (Dora Yayınları: Bursa, 2015).

ASYA ŞEHİRİNİ KENDİ DÜŞÜNCESİNDEN ANLAMAK: BİR METODOLOJİ ÖNERİŐİ

Turgay OVALI*

Öz: Mekân ile düşünce arasında kopmaz bir ilişki bulunmaktadır. Her uygarlığın kendisine özgü bir hayat biçimi, bu hayat tarzının oluşturduğu birlikte yaşama alanları olan yerleşimleri, bu yerleşimlerin düzenlendiği bir mekân organizasyonu bulunmaktadır. Her ne kadar şehirlerin ortaya çıkışı ekonomik ve dinsel kaygıların sonucu olsa da, şehri kuranların ve takipçilerinin yaşam tarzına yön veren düşünceleri şehir mekânlarını çeşitlendirerek yeniden üretmiş ve şekillendirmiştir. Sürekli bir değişim ve kendini yenileme içinde olan şehir, kendisini oluşturan tek tek öğelerin ötesinde başka başka anlamlar da içermektedir. Bu yüzden şehirlerin kökenlerine dair yapılan araştırmalarda arkeoloji tek başına yetersiz kalmakta, kurucu metinlerin şehrin kuruluşuna ve toplumsal yaşamına etkileri de buna eklenmelidir. Bu şekilde felsefeyi, dini ve şehir tarihçiliğini kaynaştıran multidisipliner bir yöntemin eksikliği, medeniyet algısının tek tipleştirildiği günümüzde daha fazla hissedilmektedir.

Bu makale, Asya toplumlarının ürettiği şehir tipolojisine yüklenen anlamların değişeceği, kurucu metinlerden yola çıkarak üretilecek yeni bir metodoloji sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmada Asya tipi toplumların temelini oluşturan Çin, Hint ve İran medeniyetleri üzerinde durulmuştur. Metodolojinin gereği olarak da bu üç medeniyete dair kurucu metinlerin tamamlandığı dönem hedef alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân-Düşünce İlişkisi, Antik Asya Şehirleri, Kurucu Metinler, Şehirlerin Kökeni.

UNDERSTANDING ASIAN CITY FROM ITS OWN THOUGHTS: A METHODOLOGY PROPOSITION

Abstract: There is an intimate relationship between space and thought. Each civilization has its own unique life style, settlements which are the living spaces of this life style, and the space organization where these settlements are arranged. Although the emergence of cities is the result of economic and religious concerns, the thoughts that shape the way of life of city builders and their followers have reproduced and shaped urban spaces. City, which is in constant change and self-renewal, has other meanings beyond its individual elements. Therefore, archeology alone is inadequate in research of the origins of cities, and the influences of the founding texts in the establishment of city and in its social life should be added to this. The lack of a multidisciplinary method of integrating such philosophy, religion and city historiography is felt more and more today, when the perception of civilization is uniformized.

The article aims to present a new methodology that will be produced from the constitutive texts. That methodology will also change the imputative meanings of the city typology produced by Asian societies. In this context, Chinese, Indian and Iranian civilizations, which form the basis of Asiatic societies, have been studied. As a necessity of the methodology, the period during which the constitutive texts of these three civilizations from the beginning to the end have been examined.

Keywords: Space-Thought Relationship, Ancient Asian Cities, Constitutive Texts, Origin of Cities.

* Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. e-mail: turgay.ovalı@medeniyet.edu.tr

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017

Received: 01 December 2017

Kabul Tarihi: 02 Nisan 2018

Accepted: 02 April 2018

I. Giriş

Tarihin uzun geçmişinde, dünyanın birçok bölgesi, belirli bir zamanda, kırsal mekânın şehre dönüşmesine sahne olmuştur. Şehirlerin hangi etkenlerle ortaya çıktığını ve neye göre şekillenip işlev kazandığını anlamaya ilişkin çalışmalar, şehirlerin ortaya çıkışını birçok sebebe dayandırmakla birlikte, genel olarak avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını devam ettiren insan topluluklarının özellikle tarımda yaşanan ilerlemeler sayesinde artık ürün elde etmeleri ve bu fazla ürünün insanlara daha kalabalık topluluklar halinde yaşamayı mümkün kılmasıyla, bu toplulukların verimli topraklara yakın yerleşim alanlarında kümelenmesiyle şehirlerin kurulduğunu iddia etmektedir. (Childe, 2007:85-109)

Antik çağlarda kurulan şehirler, mekânı ve nüfusu bakımından hiç de azımsanamayacak büyüklüğe ulaşmışlardır. Tarihin ilk şehirlerinin mimari planlamasını, bu şehirlerde ortaya çıkan toplumsal kurumları ve birlikte yaşama biçimlerini inceleyen bilim dalının “arkeoloji” olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, döneminin şehir yaşamına yön veren metinler yazıldığı çağa ait düşünceleri açığa çıkarmakta, bu yönüyle mekânın taşıdığı anlamın ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır. Antik şehirleri inceleyen birçok şehir tarihi araştırmacısı da (Adams, 2007:9-10, Wheatley, 1971:150, Kramer, 2000:5-6, Tuna, 2013:29), bu metinleri ikincil kaynak olarak kabul etmektedir.

Şehirlerin ortaya çıkmasını ve gelişmesini kesin bir biçimde belirlemenin zorluğunun sebeplerini Hatt ve Reiss (2002. 28), kanıtların çoğunun arkeolojik bulgular olmaları ve bunların da eksik olmasına bağlamaktadır. Bunun yanında, bütün tarihsel süreçlerin içinde dünyanın bütün alanlarındaki antik yerler eşit bir şekilde incelenmiş değildir. Doğu şehirlerine yönelik incelemeler, Batı şehirlerine nazaran oldukça sınırlıdır. Yazının bulunmasından önce gerçekleşen kentsel birimlerin mahiyeti hakkında yalnızca belirli çıkarsamalar yapılabilmektedir. Bulgular gerçeğin kaba bir tasvirinden öte gidememektedir.

Arkeolojinin yanında ikincil kaynaklar olarak felsefi ve dini metinlerden yararlanmanın önemi toplumlarda geçerli olan hâkim düşüncenin mekânı da şekillendirmesinde yatmaktadır. Zira mekân sadece mimari bir yapılanma değildir. Mekânın idari ve hiyerarşik yapılanmaları da içermesi şehir tarihi araştırmacılarını, mekâna yön veren hâkim düşünceleri de anlamaya zorlamaktadır. İnsan düşüncesi değiştikçe mekânın taşıdığı anlam da değişmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde, meşhur genellemesiyle doğuda ve batıda, şehirlerin farklı toplumsal ve mimari biçimlerde oluşmasına neden olan, iki medeniyetin düşünce farklılıklarının şehir mekânına yansımalarından başka bir şey değildir.

Braudel’in deyişiyle (1990:125), “Bir şehir, ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok başka şeydir... Toplumsal ilişkilerin mekânsal iz düşümü olarak şehir, dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendi içinde kesiştiği, aynı zamanda da onun yapısını oluşturduğu bir mekân görünümüyle karşımıza çıkar.” Gerek fetihlerle, gerek göçler ve istilalar yoluyla olsun, şehrin bu değişim ve sürekliliğinin içinde, daha başlangıçta kurulurken şehre verilen felsefi anlam hiçbir zaman kaybolmamaktadır. “Öz” diye

tanımlanabilecek bu felsefe, medeniyetlerin farklılaşmasında da kendisini göstermektedir.

Bugüne değin oryantalizm kaynaklı doğu şehirleri araştırmaları konunun siyasal, toplumsal, dilsel, dinsel, sanatsal, kültürel, tarihsel alanlarına yönelmiş, bu alanlardaki doğu ve batı farkını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bununla birlikte oryantalizm araştırmalarında, sayılan tüm bu alanların gerçekleştiği ve bu alanların oluşmasında büyük önem taşıyan mekân olarak doğu şehirlerine sadece ilgili alana temas ettiği yerlerinde değinilmiş, belli başlı birtakım şehirlerin fiziksel yapılanmaları haricinde bütüncül bir bakış açısı yakalayan çalışmaların eksikliği hissedilir olmuştur. Oryantalizme bir tepki olarak doğan oksidentalist akım ise savunmacı bir psikolojinin ötesine geçememiş, aşağılanma ve yenilme duygusuyla beslenen oksidentalizmin kendini ifade etme çabaları sistematik bir bilime dönüşmeden cılız bir ses olarak kalmıştır.

Batı şehirleri karşısında Türk aydınlarının takındığı tutum, kimi zaman ‘öteki’nin fetişleştirilmesi, kimi zaman da şeytanlaştırılması şeklinde tezahür etmektedir. Düşünürlerin bir bölümü memleketin geri kalmışlığını Doğululuğa bağlamakta, Doğulu bir toplum olmayı ölümcül bir hastalığa tutulmakla eşdeğer görmekte ve bundan kurtulmanın yolunun Batılı değerlerin ve hayat tarzının yaşanabileceği bir şehir yaşamında bulunduğu sonucuna varırkenⁱ, diğer taraftan bir kısım düşünürlerin savunmacı bir yaklaşımla Batı şehrine dair sürekli olumsuz imgeler üreterek, pejoratif bir dille Batı’yı *a priori* olarak sömürgeci ilan ederek, bütün sorumluluğu “bozguncu” Batı’ya yükleme kolaylığına kaçtıkları görülmektedir.ⁱⁱ Ötekine karşı bu tür sevgi ve nefret gelgitlerinin yaşanması, bu toprakların yetiştirdiği aydınların kendi toplumunun aynası olan şehirlerini iyi analiz edememelerinden kaynaklanmaktadır.

Benzer bir tutum doğuya ait diğer medeniyetlerin iki taşıyıcısı olan Çin ve Hint şehirlerinin anlaşılıp anlamlandırılmasında da görülmektedir. Doğü felsefesinde önemi haiz olan İran şehri de bu kategoriye sokulabilir. Her ne kadar küreselleşmenin getirileri, günümüzde bütün şehirleri benzer bir şekle koysa da, doğu şehirlerini, taşıdığı tarihi ve kültürel öğelerin yattığı düşünsel kaynaklarından hareketle, Weberci “*verstehen*” (kendi içinde anlama ve anlamlandırma) yöntemiyle anlamak gerekmektedir.

Eski Asya topluluklarına dair şu ana kadar yapılan çalışmaların, bu medeniyetlerin siyasal, felsefi ve edebi tarihlerini ele alan çalışmalar olduğu görülmele birlikte, bu medeniyetleri oluşturan mekân olarak şehirleri ile düşüncesi arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmaların sistematik bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Oysa ilk şehirleri oluşturan öğeler ve yapılar, şehirlerin kurulduğu zamana ait düşünceleri yansıtmaktadır. Şehirlerin ortaya çıkışı ve işlevini düşüncenin gelişimi bağlamında analiz etmenin gerekliliği ortadadır. Bir de yukarıda bahsedilen oryantalizm kaynaklı çalışmaların doğurduğu ortam, Doğü şehirlerine dair böyle bir çalışmanın gerekliliğini daha da gerekli hale getirmektedir.

Asya tipi toplumlarıⁱⁱⁱ oluşturan üç temel medeniyet olan Çin, Hint ve İran medeniyetlerinin düşünce ve felsefi yapılarından hareketle doğu şehrinin kimliğini, esasını ve niteliğini ortaya koymak, mekân ile düşünce arasındaki ilişkiyi bu toplumların özelinde aktarılmaya çalışılması gerekmektedir. Çin, Hint ve İran medeniyetlerinin tercih edilmesinin sebebi, bu medeniyetlerin Asya

tipi toplumların temelini oluşturmaları ve diğer toplumlara yön veren metinlerin bu uygarlıklarda ortaya çıkmış olmasıdır. Dönem sınırlaması olarak bu medeniyetlerin kurucu metinlerinin başından sonuna kadar ortaya çıkıp, topluma şeklini verdiği zaman aralığı tercih edilmiştir.

Bu çalışma, düşünce ve mekân arasındaki ilişkinin göz önünde bulundurulduğu bir şehir tarihi okuması ve bahsi geçen üç medeniyet için bunun nasıl yapılacağına dair bir metodoloji önerisi getirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, ilk önce düşüncenin mekâna yansımaları gözden kaçırılmayacak bir yönetime neden ihtiyaç duyulduğu ortaya konmaya çalışılacak, ardından medeniyet tasavvuru ile şehir arasında ilişkisinde göz önünde bulundurulması gereken konulara değinilecektir. Bahsi geçen üç medeniyete ait olan şehirleri anlamlandırmada yararlanılabilecek metinlere nasıl bakılması gerektiğine dair bir öneri ile çalışma sonlandırılacaktır.

II. Mekân Düşünce İlişkisiyle Bütünleşik Bir Yönteme Duyulan İhtiyaç

Mekânın farklı anlamlarını kavramadan toplumsal erk ilişkilerini ve mekâna işlenmiş kültürel kodları çözmek neredeyse imkânsızdır. Toplum teorisyenlerinden birçoğu da, toplumsal ve mekânsal görüngülerin ilişkili olduğuna vurgu yaparak, biri olmadan ötekisinin anlaşılamayacağını ve resmin tamamının görülemeyeceğini savlamaktadır. (Gregory, Urry, 1985:2) Burada saf bir mekânsal determinizmden ziyade mekânın kuruculuğu ve yeniden yapılandırıcılığından bahsedilmektedir. Mekânın mutlak bir belirleyiciliği olmasa bile, onun güç ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alınması mümkün değildir. (Harvey, 2003:11) Bununla birlikte, bu güç ilişkilerini oluşturan temel dinamiğin, toplumlara yön veren düşünce ve felsefi sistemler olduğu görülmektedir. Mekânsal değişim ve örgütlenmenin altında yatan temel faktörün, yine mekânda ortaya çıkan düşünce sistemleri olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Doğuda olsun, batıda olsun antik şehirlerin kökenlerine dair geliştirilen teoriler belli başlı dört kuramdan oluşmaktadır. Bunlar, şehirlerin kuruluşunu sulama kanallarına bağlayan hidrolik toplum ve artı ürün teorisi, şehirleri değiş tokuş yeri olarak değerlendiren ekonomik kuramlar, savunma olgusu ile şehirlerin aynı zamanda ortaya çıktığını kabul eden ve şehirleri askeri açıdan güçlü merkezler olarak gören askeri kuramlar ve şehirleri, manevi olarak güçlü bir rahibin insan topluluklarını bir arada tutabildiği tapınak merkezleri olarak gören dini kuramlardır. (Carter, 1997:16)

Kuramlar kendi içinde mantıksal bir kurguda anlamlı gözükmese de, tek bir şehir kökeni fikri oldukça zayıf kalmakta ve bu fikir kabul edilebilir durumda görünmemektedir. Burada dikkat çeken husus bu kuramların neredeyse hepsinde var olan ortak nokta bir grubun siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda şehirler üzerinde yönetim tarzları belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen yönetim merkezi olarak şehir askeri, siyasi ve idari işlevleri üstlenir ve şehir kimliği de üstlendiği bu işlevler bağlamında şekillenir. Burada gözden kaçırılan ve genellikle unutulmuş bir soru gündeme gelmektedir. Toplumsal organizasyonu sağlayacak olan ve nasıl yönetileceğine dair bir kurallar silsilesi oluşturan öz nereden gelmektedir? Bir mekânı şehir kılan, nüfus yoğunluğunu sağlayan ve insanları bir arada tutan şeyin mekânda ortaya çıkan dini ve felsefi düşünceler olduğu unutulmamalıdır.

Çalışmamıza konu edindiğimiz doğu şehirlerini Çin, Hint ve İran medeniyetlerinin kurucu metinlerinden hareketle anlamlandırıp ortaya koymak artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Çin uygarlığı için Konfüçyanizm, Taoizm, Mohizm ve Legalizm; Hint uygarlığı için Vedik öğretiler, Brahmanizm ve Budizm; İran uygarlığı için de Zerdüştlük demek olan düşüncenin mekâna yansımaları, şehirlerin geliştikçe kendilerine şekil veren felsefi zeminlerden nasıl etkilendiğini açıklama gayesini güden çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Doğu uygarlıklarına yön veren bu dini ve felsefi metinlerin kentsel mekândaki karşılıklarını bulmak, teorinin pratiğe, pratiğin de teoriye nasıl dönüştüğünü göstermesi bakımından da literatüre katkı sağlayacaktır. Bu türden bir araştırma yöntemi, ne salt bir şehir tarihi ne de salt bir düşünce tarihi niteliğinde olup, iki alanı da içeren interdisipliner bir çalışmaya yön verecektir. Böyle bir çalışmanın medeniyet araştırmalarına da katkı sağlayacağı aşikârdır.

Doğunun farklı uygarlık alanlarında ortaya çıkan şehir yaşamı, farklılıkları ve özgünlükleri de barındırmaktadır. Bu bağlamda, Doğu toplumlarını ben-merkezli ve tümevarımcı bir yaklaşımla ‘despotik’ olarak adlandıran bir düşüncenin sorgulanması gerekmektedir. Bu eleştirel yaklaşım, ancak söz konusu toplumların teorisini oluşturan düşünce ve felsefi dünyalarını tanımayı ve pratiğini oluşturan şehir yaşamını anlamayı birleştirerek mümkün olabilecektir. Bu türden bir yöntem, bahsi geçen genellemeleri sorgulayarak, bu toplumların oluşturduğu siyasal ve toplumsal örgütlenmeleri kendi içinden okuyarak anlamayı sağlamaya hizmet edecektir.

Bir medeniyetin tarihi serüveni kaleme alınırken, o medeniyetin düşünce dünyası kendi biricikliği veya sui generisliği içinde anlaşılacak durumundadır. Bunun yerine a priori olarak “model” kabul edilen bir dünyanın kavramlarına ve düşünce kategorilerine başvurularak yapılan bir anlama çabası daha baştan güdüklü kalmaya mecburdur. Doğu medeniyetlerine ve şehirlerine dair yapılan araştırmalarda, anlama çabasında Grek felsefesinin kavramlarına ve o kavramların anlaşılmasında yararlanılan kategorilere sıklıkla müracaat edildiği, sınıflandırma ve betimlemelerin bile Batı dünyasının sistematiği esas alınarak yapıldığı gözlemlenmektedir. (Suzuki, 2012:16)

Şehirlerin ruhunun anlaşılması ve bilimsel olarak analiz edilebilmesi için her iki bakış açısının da değerlendirildiği bir sentezin gerekliliği ortadadır. “Ötekileştirilen”, “dışarıdan görülen” ile “içerideki dinamikler” ve “içeriden bakış” açısının birlikte değerlendirilmesi bu tür çalışmaların nesneliliği açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Çin, Hint ve İran medeniyetlerinin düşünce yapısını oluşturan kurucu metinlerden hareketle Doğu şehirini anlamlandırmak ve Batı’nın bakış açısının süzgecinden geçirmek, onları bu yaftalamalardan kurtarmaya da yarayacaktır.

Bu konuda birincil kaynaklara başvurularak yapılmış bir çalışmaya henüz rastlanmamaktadır. Bunun başlıca sebebi, söz konusu medeniyetlerin metinlerinin kahir ekseriyetinin Türkçeye kazandırılmamış olmasıdır. Bu durum, medeniyet araştırmalarında böylesi çalışmaların önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Doğu şehirlerinin doğuşunu, gelişimini ve altında yatan zihniyetini anlamlandırmak için sorgulayıcı bir yaklaşımın kullanılması, birçok Türk okuyucusuna yabancı gelen başka diyarların hem şehir tarihini hem de düşünce yapısını sunması bakımından faydalı ve çok işlevli olacak çalışmalara ihtiyaç

duyulmaktadır. Başka bir ifadeyle, araştırmacıların salt bir şehir tarihi veya felsefe tarihinden ziyade bu ikisini de birleştiren yöntemiyle multidisipliner bir metod benimsemeleri daha faydalı olacaktır.

Bugüne değin Doğu medeniyetlerinin kurucu metinlerine dair yapılan araştırmalar felsefi alanda kalmış, Doğu düşüncesinin görünümü olan bu metinlerin pratik hayatta nasıl belirlediği pek tartışılmamıştır. Bahsi geçen üç büyük medeniyetin tarihsel gelişimi içinde mekân ile düşünce arasındaki etkileşim açıkta kalan bir alan olagelmıştır. Örneğin, Çin tarihinde daha sonra Konfüçyüşçülüğe dâhil edilecek bir metin olan Değişiklikler Kitabı (I Ching) bu gözle hiç okunmamıştır. Hâlbuki Çin'e dair ilk metin olan Değişiklikler Kitabı, Çin halkını vahşilikten çıkarıp medeni hayata alıştıran bir şahsiyet olarak mitolojik kral Fu-Hsi'ye atfedilmektedir. (Wei, 2015:ix) Bu atfın kendisi bile Çin uygarlığının doğuşunu anlatmaktadır. Beş Klasik'ten biri olan ve imparatorlar ve devlet adamları tarafından yazılan Tarih Kitabı (Shu Ching) ise şehirlerin doğuşuna ve ilerleme sürecini anlatan, bir şehir tarihçisinin görmezden gelemeyeceği ilk el eserlerdendir.

Çin'den devam edilecek olursa, geleneğin devamcısı sayılan Konfüçyüs'ün Konuşmalar'ı (Lun Yü) ile onun antitezi sayılabilecek olan Laozi'nin Yol ve Erdemler Kitabı (Tao Te Ching), Çin "polis"inin ürünleridir. Toprak bütünlüğünün olmadığı bir dönemde Çin devlet adamlarına yönetme bilgisi veren bu eserlerin Çin şehirlerinde yapmış olduğu değişim açıklanmaya muhtaçtır. Qin Hanedanlığı'nın yönetimde bütünlüğü sağlayarak Çin'i birleştirmesinden sonra ise yazının felsefeden kayarak sadece tarih alanına yönelmesi bile kentsel sistemde bir bütünlüğün ve sabitliğin bir göstergesidir.

Sadece Çin özelinde gösterilmeye çalışılan bu iki örnek, Hint ve İran uygarlıkları için de geçerli olmuştur. Yalnızca kurban ritüellerini anlattığı kabul edilen Hint uygarlığının ilk metni olan Rig Veda'da dahi bazı tarihi olaylara atıflar bulunmaktadır. Ari ırkı ile yerli Hint Harappa ve Mohenco-Daro kültürünün karıştığı istila hareketinin kentsel patlamaya nasıl sebep olduğu Vedalar'a bakılmadan anlaşılacaktır. Upanişadlar'la birlikte başlayan erken imparatorluklar döneminin siyasi olayları Upanişadlar'ın hem yazılma sebebi hem de sonucunu oluşturmaktadır. (Bayur, 1946:33) Buda'nın Hinduizm'e tepki olarak tarih sahnesine çıkması ile Hint şehri kendini bambaşka bir evrim içinde bulmaktadır.

Aynı durum İran için de gerçekleşmiştir. Kabileler halinde yaşayan Ari ırkının Mazdekizm'i Ahemeniş İmparatorluğu'nun Zerdüşt ile yükselmesiyle son bulmuş, siyasi birliği oluşturan bir felsefe olarak Zerdüştlük bütün İran'a hâkim olmuştur. Bu birliği sağlayan ve İran'da bir medeniyet oluşturan Zend Avesta görmezden gelinerek bu değişim anlamlandırılmayacaktır. Ara dönem olarak Makedonyalı İskender ve takipçisi olan Selevkoslar dönemlerinde şehrin gerek yönetiminde gerek beşeri ilişkilerdeki yerli halk için hiçbir zaman kabul görmeyen değişiklik, Partlar ve Sasaniler zamanında Zerdüştlüğe geri dönüş amacıyla yazılan "Saddar", "Dinkerd" gibi Zerdüştlüğü yeniden canlandıracak olan gündelik hayat pratiklerinin bilgisini sunan metinlerle ve "Ardavirafname", "Camasbname" gibi destanlarla giderilmeye çalışılmıştır. (Yıldırım, 2012:52-58) Bu metinlerin gündelik hayatın pratiklerine nasıl yön verdiği, hatta karşılıklı etkileşim halinde gündelik hayat pratiklerinin bu metinlerin oluşumunda nasıl bir etkide bulunduğu araştırılmaya değer bir konudur.

III. Düşünce-Şehir İlişkisinde Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar

Medeniyetlerin kurucu metinlerinden hareketle şehirlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal hayatını anlamlandıracak bir yöntemi benimsemenin gerekliliği olan temel sorular elbette olacaktır. Bu bağlamda, araştırmacı medeniyetlere dair genel soruların yanı sıra bu medeniyetlerle ilgili ayrı ayrı sorulara cevap bulmaya çalışmalıdır.

A. Tüm Medeniyet Araştırmaları İçin Sorulması Gerekenler

•Düşüncenin mekân ile olan ilişkisi nedir? İnsan-çevre ilişkileri ve insanın çevreyi algılamasıyla ilgili çalışmalar 1960'lara kadar insan, doğal çevre ve insanın doğal çevreyi öğrenmesinin ilkelerini belirleyebilmesi, yaşam çevresinin öğrenilmesi ve kodlanması doğrultusunda gerçekleşmiştir. (Göregenli, 2010:18) Bu çalışmalar incelendiğinde, bunların daha çok kültür coğrafyacılarının ve mimarların çalışmaları oldukları görülecektir. Bununla birlikte, bireyleri, toplumları, hatta mekânı biçimlendiren temel unsurlar, o toplumdaki düşünsel, coğrafi, kültürel, sosyolojik ve fiziksel şartlardır. Bir şehir tarihi araştırmacısının belli bir mekânda üretilen düşünce ile o mekânın arasındaki ilişkiyi sorgulaması gerekmektedir.

•Felsefi düşünce şehir mekânını nasıl dönüştürür? Felsefi düşüncenin ortaya koyduğu bazı meselelerin, şehir mekânına fiziksel olarak yansımaları kaçınılmazdır. Örneğin, şehirlerde hastane kurumunun ortaya çıkabilmesi için tıp alanında bazı buluşların yapılması gerekmektedir. Dahası, şehirler, bir yöneten-yönetilen ilişkisini doğuracak ve böylece şehirlerde saray gibi yönetim binalarının ortaya çıkmasını sağlayacak dini veya felsefi bir düşünce sistemine ihtiyaç duyarlar.

•Mekânda yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmeler, düşünceye nasıl etki eder? Şehirlerin siyasi tarihi ile düşünce tarihini birleştirecek olan bu soruya verilecek yanıtlar düşünce-mekân ilişkisini güçlendirecek ve bu ilişkiyi kurmayı kolaylaştıracaktır. Tarihselci yaklaşım bu hususta araştırmacıya yardımcı olabilir. Örneğin, Konfüçyüs'ü geleneklere bağlanmanın gerekliliğine iten siyasi olaylar anlaşılmadan Konfüçyüsçülük de, Konfüçyüs'ün yaşadığı şehir ortamı da tam anlamıyla anlaşılamayacaktır.

•Bir medeniyete ait kurucu metinlerden o medeniyetin fiziki görünümüne dair nasıl sonuçlar çıkarılabilir? Kurucu metinleri salt bir dini öğreti veya mitolojik bir anlatı olarak görmek, onların yazıldığı döneme dair şehirlerin yapılanmasının altında yatan sebep ve gerekçeleri kaçırmaya neden olacaktır. Bunun en açık bir örneği olarak, Çin medeniyetine ait "Ayinler Kitabı" içindeki bir bölüm olan "Kaogong ji" şehirlerin nasıl kurulacağına dair ritüelleri anlatmaktadır. (Wenren, 2013:95-106)

•Şehri anlamlandırmada dini-felsefi metinlerin yeri ve önemi nedir? Şehrin içinde yaşayanlarca nasıl yorumlandığı, kurucuları tarafından nasıl görüldüğü konusu bu soruya verilecek yanıtlar sayesinde daha çok açıklığa kavuşacaktır. Örneğin, MÖ 3. milenyumdan günümüze gelen bir belgede eski Mısır tanrısı Ptah'ın sıfatlarından biri olarak yazılan "şehirleri kuran" nitelemesi bulunmaktadır.^{iv} (Mumford, 2007:51) Antik Yunan'da ve Sümer'de her bir

şehrin adandığı bir tanrısı bulunmaktaydı. Bu örneklerden hareketle özellikle antik şehirlerin anlamının dini ve felsefi düşüncelerine dayandığı söylenebilir.

Yanıt aranması gereken bu genel sorulardan sonra her üç medeniyetin kendine has özelliklerinden kaynaklanan yine kendine has sorularına cevap bulunmaya çalışılmalıdır

B. Çin Uygarlığının Kentsel Gelişmelere Katkılarına Yönelik Araştırma Konuları

Çin, kurucu metinleri bakımından şehir hayatına dair ipuçlarının bulunacağı en zengin birikime sahip medeniyetlerden biridir. Bu bağlamda, Çin uygarlığında ortaya çıkan şehirlerin kökenlerine ve gelişimine dair bu metinlerden faydalanarak yanıt aranması gereken belli başlı sorular aşağıdaki şekliyle sıralanabilir:

- Konfüçyanizm içinde değerlendirilmesine rağmen daha önceki dönemlere, yani Shang ve Chou hanedanlıkları dönemine ait olan “Beş Klasik”in lineer olmayan dairesel bir döngüye dair dünya anlayışının^v Çin şehirlerinin kurulmasında ve gelişmesindeki etkileri nelerdir?

- Savaşan beylikler döneminde ortaya çıkan Konfüçyanizm, Taoizm ve Çin Legalizmi’nin^{vi} kentsel gelişmeye katkıları neler olmuştur?

- Çin felsefesinde göreceli olarak etkisi az olan Mohist evrenselciliği^{vii}, şehirlerin yeniden biçimlenmesinde rol oynamış mıdır?

- Askeri sanatın klasikleri olarak bilinen eserlerin ordu felsefesi ve yönetim bilimine yapmış olduğu katkılar göz önüne alınarak, bunların Çin toplum örgütlenmesine ve bu örgütlenmenin şehirdeki görüngülerine dair sonuçlar çıkarılabilir mi?

- Çin’in siyasi birliğinden sonra felsefi yazının son bulması ve tarih yazımının hâkim olması, şehir hayatında bir durağanlığın sonucu mudur yoksa bu gelişme kentsel gelişmeye daha büyük bir ivme mi kazandırmıştır?

Çin şehir tarihini daha bütüncül anlamayı kolaylaştıracak olan bu sorular genişletilebilir. Felsefi metinler açısından oldukça zengin olan Çin medeniyeti kurucu metinleriyle bir şehir araştırmacısı için oldukça fazla kaynak sağlamaktadır. Sonuçta yukarıda isimleri geçen felsefi okulların kurucuları ve takipçileri olan düşünürler, eserlerini belli sorun alanlarına çözüm üretmek amacıyla kalem almışlardır. Çin şehri pratik yaşama yönelik bu çözüm önerilerinden anlaşılmalıya oldukça müsait görünmektedir.

C. Hint Uygarlığının Kentsel Gelişmelere Katkılarına Yönelik Araştırma Konuları

Hindistan coğrafyası da oldukça eski bir tarihe ev sahipliği yapmasıyla geniş bir düşünce ve felsefi birikimi barındırabilmiştir. Bu birikimin şehirlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal yaşamına yansımalarına dair araştırmalara konu edinecek temel sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Hint felsefesinin temeli olan Vedalar’ın, egemen siyasal biçimin birleşmiş devletlerden çok karmaşık şeflikler olduğu bir dönemin ürünü olmasının Vedalar’ın içeriğindeki sonuçları nelerdir?

- Vedik dönemin oluşturduğu toplumsal kast sistemine dayalı kentsel örgütlenme nasıl biçimlenmiştir?

•Brahmanalar'ın ortaya çıkması ile Hint toplumlarının devlet olarak tarih sahnesine çıkması tesadüf müdür, aralarındaki bağlantılar nelerdir?

•Siyasal bütünlüğün zirvesinde ortaya çıkan Upanişadlar'ın evrensel bütüncülük öğretisi^{viii}, Hint şehirlerinde nasıl bir değişime yol açmıştır?

•Buda'nın ölçülülük öğretisinin Hint kentsel yaşamında yaratmış olduğu dinamizminin sonuçları nelerdir?

Vedaların ortaya çıktığı vedik dönemden başlayarak, Hindu felsefesinin gelişimini tamamladığı Buda'nın öğretilerine kadar Hindistan içinde birçok şehir devleti, ardından devletçikler ve nihayet imparatorluklar kurulmuştur. Toplumun kabile şeflikleri halinde örgütlendiği dönemin ürünleri olan Vedalar, ele aldığı kurban ritüellerinde dahi Hindistan'da ortaya çıkan şehirlerin kökenine dair ipuçları sunmakta; Buda'nın izinden giden Aşoka'nın kurduğu imparatorluğun Budist devlet adamlarının yazdıkları metinler ise gelişen şehir hayatına dair birçok anlatı içermektedir. Her bir dönem kendi düşünce dünyasına dair mekânlar üretmektedir.

D. İran Uygarlığının Kentsel Gelişmelere Katkılarına Yönelik Araştırma Konuları

Bugün itibariyle İslamlaşmış olmasına rağmen, bir şehir tarihi araştırmacı İran medeniyetinin köklerinin Zerdüştlük'te bulunduğu gerçeğini gözden kaçırmamalıdır. Bu yüzden ele alınacak dönem için kurucu metinlerden hareketle şehirlerin anlaşılmasında aranacak olan temel sorular şunlar olmalıdır:

•Ari ırkının göçebe hayatından yerleşik hayata geçmesinde Zend Avesta'nın^{ix} rolü nedir?

•Ahemenişler olarak da bilinen Persler döneminin kentsel hayatına yön vermesinde Zerdüş öğretilerinin etkileri nelerdir?

•Makedonyalı İskender ve ardılı olan Selevkoslar döneminden sonra şehrin tekrar Zerdüş öğretilerle örgütlenmesinde Zerdüş destanları ve ilmihalleri nasıl bir rol oynamıştır?

•Yöneten yönetilen ilişkisi bağlamında Sasani dönemindeki kentsel yaşam pratiklerini örgütleyen sonraki Zerdüş rahiplerinin eserleri toplumsal tabakalaşmayı nasıl oluşturmuştur?

İran medeniyeti, Çin ve Hint medeniyetlerinden farklı olarak imparatorluklar dönemine erken geçmiştir. Avesta'nın bu bütünlüşmeye dair anlatıları mevcuttur. Persler döneminde toplumun örgütlenmesine de büyük ölçüde yön vermiştir. Makedonyalı İskender'in İran topraklarına girmesiyle birlikte sekteye uğrayan bu öğretiler, daha sonra toplumun yeniden örgütlenerek buna uygun şehirler kurulmasında büyük rol oynamışlardır. Destanlar, ilmihaller ve Zerdüş rahiplerinin yazdığı kitaplar Sasani şehirlerinin ve toplum örgütlenmesinin temelini oluşturmaktadır.

Bunlar ve araştırma sırasında ortaya çıkacak düşünce ve mekân ilişkisine dair her türlü soruya daha baştan evet demek kolaycılık olacaktır. Bu ilişki kurulurken olabildiğince eleştirel bir bakış açısıyla Doğu medeniyetlerinin kentsel gelişiminin ortaya konmaya çalışılması gerekmektedir.

IV. Aşılması Gereken Güçlükler

Öneride bulunduğumuz metodoloji, multidisipliner yönüyle hem şehir tarihini hem de düşünce tarihini içereceğinden ele alınacak olan uygarlıkların

siyasal ve toplumsal gelişmelerinin şehre yansımaları ile düşünce süreçlerinin şehre yansımalarının birlikte okunması gereklidir. Bunun için sözü edilen uygarlıkların tarih sahnesinde ortaya çıkıp, göçebe yaşamından şehir yaşamına geçişlerinin niteliği ve daha sonraki dönemlerde oluşan şehirlerin evrimindeki toplumsal ve siyasal etkenlerin mahiyeti, Doğu medeniyetleri üzerinde yapılmış olan tarih çalışmalarından ve Doğu şehirlerine dair daha spesifik çalışmalardan faydalanarak elde edilmelidir. Bununla birlikte, bu uygarlıkların düşünme tarzını etkileyerek onlara yön veren kurucu metinler, diyalektik bir okuma yapılarak ve zaman, mekân boyutunu da göz önüne alarak, fiziksel mekân ile düşünce arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmalıdır.

Metinlerin içinde bulunan bilgilerin güvenilirliği, bazı metinlerin mitolojik anlatımından dolayı kişiler hakkında abartıya kaçması, bazı metinlerde ise verilen tarihlerin arkeolojik bulgularla uyuşmaması gibi nedenlerle elbette sorgulanabilir. Ancak bu durum içerikleri itibariyle bir düşüncenin ürünü olmalarından hareket edileceği için onları tamamıyla güvenilmez kılmamaktadır. Örneğin, Son Han Hanedanlığı (23-220) döneminde yazıya alınmış olan Tarih Kitabı (Shu-Ching), İ.Ö. 2357-627 arasındaki tarihi olayları aktardığını iddia etmektedir. Hâlbuki arkeolojik veriler ancak İ.Ö. 1000 yılından itibaren gerçek bir Çin kültüründen bahsedilebileceğini göstermektedir. (Eberhard, 1987:12) Böyle bir çatışma durumunda metni bire bir kabul etmek yerine, metnin çalışmaya kaynak sağlaması açısından işaret ettiği ipuçlarına değinmek daha doğru olacaktır.

Önerilen yöntemle ilgili akla gelebilecek diğer bir sorun, ele alınacak eserlerin ana dillerini (Çince, Sanskritçe, Pali dili, Pehleviçe, Farsça...) bilmenin gerçekten zor oluşudur. Bununla birlikte, bu eserlerin çoğunun arkaik bir dili olmasından dolayı birçok yoruma açık olduğu şimdiden belirtilmelidir. Zaten bir felsefe içindeki farklılaşmalar, Vedaların yorumu olan Brahmanalar ve Upanişadlar'da olduğu gibi bu yorumların çeşitlenmesinden doğmaktadır. Mensup olduğu kültürün insanlarının bile konsensüs sağlayamadığı bu metinler, bir şehir bilimcisinin gözüyle okunmak durumundadır. Bu eserlerden sadece birkaçı Türkçeye kazandırılmış olup çok hemen hepsi İngilizceye çevrilmiştir. Bu yüzden bu çeviri eserlerden yararlanılması yöntemin uygulanabilirliğini bir nebze kolaylaştıracaktır.

V. Coğrafi ve Dönemsel Sınırlama

Çin, Hint ve İran dışında kadim Doğu medeniyetleri kategorisinde sayılabilecek olan Mezopotamya, Anadolu, Türk, İslam, Güney Asya, Rus ve Japon uygarlıklarına dahi bu tür yöntem elbette uygulanabilir. Hatta Mezopotamya için bu yöntemin uygulandığı da söylenebilir. Sıkıntı gereken ilginin gösterilmemesindedir. Bu yöntemin, özellikle bahsi geçen üç medeniyet için uygulanması gerekliliği diğerlerinden daha fazladır. Bunlardan Mezopotamya, Anadolu, İslam ve Türk uygarlıkları bu toprakların okuyucusu için tanıdık olup, ilgililerin literatürde bolca kaynak bulabileceği ve bilgi edinebileceği uygarlıklardır. Japon uygarlığı ise kökenini zaten Çin ve Hint uygarlıklarından almaktadır. Coğrafi olarak sınırlandırmamızda şu faktörler etkili olmaktadır:

- Çin ve Hint'e dair kurucu metinlerinin günümüzde dahi kabul görmesi ve şehir yaşamına dair zengin öğeler barındırması bakımından önem arz etmesi.

•Çin, Hint medeniyetlerinin Asya toplumlarının yaşadığı coğrafya bakımından diğer medeniyetlere göre daha fazla alanı ve nüfusu kapsamaması.

•Asya tipi toplumların düşünce yapısını ortaya koyması bakımından Hint ve İran medeniyetlerinin mistik yapısı ve bunun mekândaki tezahürünün farklılığı.

•Belli bir tarihten sonra İslam medeniyetine Şiilik adı altında dâhil olan Zerdüştlüğün de zamanında Batı karşısında Doğu'nun temsilcisi olarak algılanması.

•Çin düşüncesinin diğer düşünce sistemlerinden metafizik bir sistem olmaktan ziyade, pratik bir düşünce özelliğini göstermesiyle ayrılması, beşeri ve akli niteliğinin belirgin olması...

Bu coğrafi sınırlamanın yanında elbette zamansal bir sınırlamaya da gidilmelidir. Bu medeniyetleri başlangıcından günümüze kadar ele almak bir araştırmacı için olanaklı olmayıp, ciddi bir kurulum işi olmalıdır. O yüzden bu medeniyetlerde yazının kullanılmaya başladığı dönemlerden siyasi birliklerini kurduğu, düşünce dünyalarının olgunlaşarak kentsel örgütlenmeye yön verdikleri döneme kadar araştırmayı sınırlandırmak tek bir araştırmacı için yöntemin amacı bakımından uygun olacaktır. Böylesi bir çabayı ortaya koyacak olan şehir bilimciler, Sinologlar ve Hindologlarla işbirliği ve eşgüdüm halinde bulunmak durumundadır.

Öngörülen zamansal sınırlandırma her bir uygarlık için farklı zaman dilimlerini içerebilir. Çin uygarlığının ilk izleri ve ilk temel kurucu metin olan Değişiklikler Kitabı'nın yazılmasına denk gelen İ.Ö. 1000- 900 civarından başlayarak, Çin'in emperyal birliğinin sağlanarak, düşüncenin tamamıyla yerleştiği ve tarih yazımının felsefi metinlerin önüne geçtiği, yazımı İ.Ö. 91'de başlamış olan Sima Qian'ın "Büyük Tarihçinin Kayıtları" eserine kadar olan dönem üzerinde özellikle durulmalıdır.

Hint uygarlığını incelemeye alınacak tarihi kesiti, ilk Vedaların düzenlenmeye başlandığı İ.Ö. 1200'lü yıllardan, Hun istilasıyla yıkılan Gupta Hanedanlığı'nın sonuna, diğer bir ifadeyle Hint Ortaçağı'na kadar olması, Hint şehirlerinin kökenine ve gelişimini anlamlandırmak için yeterli olacaktır.

İran için zamansal sınırlandırma ise, Zerdüşst metinlerin en azından sözlü gelenekte tarih sahnesine çıktığı arkaik zamanlardan başlayarak, İran'ın kültürel birliğinin sağlandığı Persler'in (Ahamenişler'in) kurulduğu İ.Ö. 6ncı yüzyıldan devamla, İ.S. 7nci yüzyılda İran'da hakim felsefe olarak Zerdüştlüğün son bulduğu Sasani İmparatorluğunun yıkılmasına kadar geçen süreyi kapsamalıdır.

VI. Araştırmaya Esas Olacak Metinler

Yukarıda verdiğimiz tarihler arasında her üç medeniyetin de düşünce yapısını oluşturan ve sözü geçen yöntem gereği bir şehir bilimcinin gözüyle okunmasını gerekli gördüğümüz metinlerden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

A. Çin Medeniyetinde Konfüçyanizm İçinde Değerlendirilen Kurucu Metinler

Beş Klasik:

•Değişiklikler Kitabı (I Ching): Çin'in en eski ve en kutsal kitaplarının ilkidir. Bu kitabın Beş Hükümdar'dan birincisi olan Fu-Hsi'ye ait olduğu iddia edilmektedir (Günaltay, 1919:48). İnanişâ göre, Fu-Hsi, halkı vahşet halinden kurtararak kentsel yaşama alıştırmış, onlara müziği, balıkçılığı, hayvanları evcilleştirmeyi öğretmiştir. I Ching, özünde geleceğe dair olayları tahmin etmede yardımcı olabilecek eski ve ilkel bir kehanet el kitabıdır. (Wilhelm, 2013:1) Hem Taoistlerin hem de Konfüçyüsçü geleneğın kendi klasiklerinden olduğunu iddia ettiği bu metin, Çin'in ilk şehirlerinde günlük işler ve yönetim için gerekli, felsefi bir kılavuz halini almıştır. Çin felsefesinin temeli sayılabilecek olan Yin Yang'ın birbirini hem tamamlayan hem de birbirine karşı çıkan prensipleri bu metinle elde edilmiştir. Uzun bir tarihsel süreçte son halini alan I Ching'in Türkçe çevirisi elimizde bulunmaktadır.

•Tarih Kitabı (Shu Ching): Eski zamanlara ait belgeler (Shang Shu) diye de adlandırılan Shu Ching, Çin'in en eski tarih kitabıdır (Hinnells, 1988:95) Konfüçyüs öncesi dönemde, Çin'de saray tarihçileri tarafından derlenmiş, daha önceki imparatorlar tarafından yapılmış konuşmalardan pasajlar içerir. Aynı zamanda Shu Ching, Gök'ün, yalnız faziletli idarecileri barış ve bollukla mükâfatlandıracağını öğreten bir ahlakî ve dini rivayet kitabıdır. Shu Ching, bir tarih kitabı olarak güvenilirliği hakkında şüphe içermekle birlikte, akıllı ve adil hükümdarların nasıl hareket etmeleri gerektiği hakkında zengin anlatımları bulunmaktadır. Çinlilerin hükümet ve din hakkındaki fikirlerini tanıtmak bakımından ideal bir eser olarak değerlendirilmektedir. (Günaltay, 1919:252)

•Şiirler Kitabı (Shi Ching): Konfüçyüs öncesi Çin'in dini adet ve inançları hakkında belli başlı bir bilgi kaynağı olarak kabul edilen (Brandon, 1970:574) Shi Ching, İ.Ö. 12-6'ncı yüzyıllar arasında kullanımda olan 305 şiiri içermektedir. (Hinnells, 1988:95) Bu şiirlerin, atalar kültü ve doğa güçleri etrafında yoğunlaşan toplumsal işbirliği ve dini hayatı anlatmaları bakımından önemi büyüktür. Şiirlerin içinde halka ait adetler, birtakım Çin şehirlerinin toplumsal yaşamına dair birçok hikâye de anlatılmaktadır. Halka dair, mesleklerin ve eğlence yaşamının özellikleri duygusal bir dille aktarıldığı gibi, saray hayatının ziyafet ve şenlik âlemleri de bu şiirlerin içinde bulunmaktadır. İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

•Ayınler Kitabı (Li Ching): İ.Ö. 4. yüzyıla kadar tarihlendirilen Li Ching, geniş çapta krallığa ait düzenlemeler, ayinin gelişimi, ayinle ilgili konular, kadınlara ve gençlere rehber, eğitim, sihir, ahlaki yasaklar, kurbanın anlamı, cenaze töreninde giyilecek kıyafetler ve bir bilim adamının davranışları gibi konular hakkındaki metinlerin bir tasnifini içerir. (Chan, 1987:308) Herkese ait görevleri ve özellikle hükümdarlık adabını öğrettiğinden, Çin'in birinci derecedekutsal metinleri arasında yer almıştır. Aynı zamanda o; ibadet, toplumsal ilişkiler ve aile hakkında yazılmış bir kurallar kitabıdır. Li Ching, Çin medeniyet ve ahlakı hakkında etkili bir rehber olarak günümüze kadar gelmiştir (Chan, 1987:309). Eserin bir kısmı İngilizceye kazandırılmıştır.

•İlkbahar ve Sonbahar Vakayinameleri (Ch'un Ch'iu): Konfüçyüs'ün kendi eseri olduğuna inanılan bu kitap, Lu Devleti'nin (İ.Ö. 722-481) tarihini içermektedir. Ch'un Ch'iu'nun bizim açımızdan önemi, onun tarih ve siyasette ahlaki yargı için ölçüt olmasından kaynaklanmaktadır. Zira Konfüçyüs, ahlaki

değerlerin yozlaşmasına bu eserle çözüm aramaktadır. (Günaltay, 1919:254) İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

Dört Kitap:

•Konfüçyüs'ün Konuşmaları (Lun Yü): Konfüçyüs'ün ölümünden sonra öğrencileri tarafından derlenen, onun özdeyişlerini, öğretisini ve onunla yapılan konuşmaları içermektedir. Eser "Konuşmalar" adıyla Türkçeye kazandırılmıştır.

•Mensiyüs'ün Kitabı: Konfüçyüs'den 150 yıl sonra yaşamış olan, onun büyük takipçilerinden Mensiyüs'ün (Mong-tse) öğretilerini içermektedir. Eser, siyasi ve toplumsal olarak çevresinde derin bir etki oluşturmuştur. Zamanının feodal yapısını kabul etmekle birlikte, Mensiyüs "Krala Yakışan Yol" (Wang Tao) öğretisiyle ideal bir yöneticinin ve ideal bir yönetimin nasıl olması gerektiğine dair bir eser vermiştir. Eserin İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

•Orta Yol Doktrini (Chung Yung): Konfüçyüs'ün torunu Tzu-szu'ya ait olduğu düşünülen eser, Konfüçyüsçülüğün incelenmesinde birinci derecede bir öneme sahip bir kitaptır. Gök ve insan, insani ilişkiler, ahlaki faziletler, doğa ve kader, iki şeyin ortası ve ahenk gibi konuları ele almaktadır. (Brandon, 1970:434) Eserin Legge tarafından yapılan İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

•Büyük Bilgi (Ta Hsiah): Konfüçyüs'ün öğrencisi Tseng-tzu'ya atfedilmektedir. Konfüçyüs'ün ahlak, eğitim ve siyaset alanındaki düşüncelerini içermektedir. Eser, şanlı erdemi açığa çıkarmak, insanları yenilemek ve en yüksek mükemmelliğe erişmeyi öğretmektedir. (Legge, 1885:1) Zaten çok kısa olan metnin İngilizce ve Türkçe çevirisi bulunmaktadır.

B. Çin Medeniyetinde Taoizm İçinde Değerlendirilen Kurucu Metinler:

Yol ve Erdemler Kitabı (Tao Te Ching): Lao Tzu'nun kaleme aldığı Tao Te Ching, Taocu düşüncenin başyapıtıdır. Eylemsizliği ve her şeyi doğal seyrine bırakmayı tavsiye eden eser, dışarıdan müdahaleleri yadsımasıyla Çin felsefesinin mistik yönünü oluşturmaktadır. Kapalı bir anlatımın hâkim olduğu kitabın birçok yorumu yapılmıştır. Eser Türkçeye kazandırılmış olsa da, Legge çevirisinden yararlanılabilir.

Chuang Tzu'nun Kitabı: İ.Ö. 369-286 yılları arasında yaşadığı düşünülen Chuang Tzu'ya ait olan kitap, bazısı kısa ve basit, bazısı uzun ve karışık 33 bölümlük fabl ve alegorilerden oluşmaktadır. Ciddi bir Konfüçyüs eleştirisi olan eser, iyi-kötü, büyük-küçük gibi ayrımların anlamsızlığı üzerinde durmaktadır. Yol ile bir olmanın gerekliliği, Taocu felsefenin yaşam pratikleri hikâyeler ve fabllar yoluyla aktarılmaktadır. Eser, H.A. Giles'in İngilizce çevirisinden Türkçeye kazandırılmıştır.

Liezi: İ.Ö. beşinci yüzyılda yaşamış olan Lie Yukou'ya ait olduğuna inanılan eser, sekiz bölümden oluşmakta olup, Chuang Tzu'nun kitabı ile birçok hikâyeyi paylaşmaktadır. Giles'in İngilizce çevirisinden yararlanılabilir.

C. Çin Legalizm'inin Kurucu Metinleri:

Çin felsefesinin klasik dört okulundan biri de Hukuk Okulu olarak da adlandırılan legalizmdir. Faydacı bir siyasi felsefe olan Legalizm, yürürlükte olan yasayı üstün tutarak merkezi bir yönetim sistemini benimsemektedir. Bu okula ait öne çıkan iki eser Efendi Shang'ın Kitabı ve Han Feizi'dir.

Efendi Shang'ın Kitabı: Çin Legalizm'inin kurucusu olarak kabul edilen, İ.Ö. 4'üncü yüzyılda yaşamış olan, Qi Dükü Huan'ın başbakanı olarak

görev yapmış filozof Shang Yang'a ait olan eser, birçok talimatname, makale ve mahkeme emrini içermektedir. Kitap, temel olarak toplumsal düzenin tarafsız kanunlar sistemi yoluyla nasıl kurulacağını anlatmaktadır. Duyvendak'ın İngilizce çevirisinden yararlanılabilir.

Han Feizi: İ.Ö. 280-233 yılları arasında yaşamış olan Han Fei'ye ait olan eser, devlet gücünün teorisini sunmaktadır. İnsanların çıkarları ve devletin çıkarları arasında egemenin çıkarının ön plana alınmasını salık veren Han Fei'nin bu eseri, metotçu ve standartçı bir legalist felsefe olarak Çin siyasi birleşmesine büyük katkıları olmuştur. Burton Watson'un İngilizce çevirisinden yararlanılabilir.

D. Mohizme Dair Eser Olarak Efendi Mo'nun Kitabı:

Çin'de kendine has bir feodalizmin hüküm sürdüğü İlkbahar-Sonbahar Dönemi (İ.Ö. 771-476) ve Savaşan Beylikler Dönemi (İ.Ö. 475-221) boyunca ortaya çıkan felsefi okullardan biri de Mo Tzu'nun (İ.Ö. 471-391) öncülüğünü yaptığı Mohizm'dir. Daha sonra Han Hanedanlığı döneminde Legalizm'in etkisiyle Taoist yazınına dâhil edilen Mo'nun Kitabı, toplumun organize bir yapı gibi hareket ettiğinde doğal durumda bulunan zararların son bulacağını salık vermektedir. Savaş karşıtı söylemleriyle muhalif bir ses olarak değerlendirilmesi gereken bir eser olan Mo'nun kitabı, Burton Watson çevirisiyle İngilizceye kazandırılmıştır.

Çin'e dair bu dört temel felsefi okulun eserleri haricinde Askeri Sanatın Klasikleri'nden de yararlanılabilir. Savaş stratejilerini anlatan bu altı eser (Savaş Sanatı, Altı Gizli Öğreti, Sima'nın Yöntemleri, Wuzi, Wei Liaozi, Huang Shiong'un Üç Stratejisi) döneminin şehirlerinin yapısına dair ipuçları içermektedir. Bunların yanında Sima Qian'ın büyük tarih kitabı Shi Chi'si geniş bilgiler içeren kaynaklardır.

Görüldüğü üzere, Çin medeniyetine yön veren ve çeşitli felsefi ve dini okulların içinden çıkan metinler sadece felsefenin veya siyaset biliminin araştırma konusu olmaktan çok daha fazlasıdır. İçinde barındırdıkları bilgilerle bir şehir tarihçisinin düşünce üzerinden mekânı okumasına oldukça müsaittirler. Yapılan ayinlerden, saray ritüellerinden başlayarak gündelik hayatın içinde geçen erdem öğretici hikayelerine kadar şehir hayatına dair önemli ipuçları sunmaktadırlar.

E. Hint Medeniyeti Kurucu Metinleri

Vedalar: Vedalar Hinduizm'in kutsal metinleridir. Tanrısal bir vahiy olduğuna inanılan Vedalar, dört adettir. Genellikle İ.Ö. 1500-500 yılları arasında tarihlendirilmektedir.

•Rigveda: Rigveda Hint yazınının en eski metnidir. On bölümden oluşan Rigveda, tanrılara şükür, övgü, saygı gibi konuları içeren ilahilerden oluşmaktadır. İçerisinde bazı tarihi olaylara atıflar da bulunmaktadır. Ralph Griffith'in İngilizce çevirisinden yararlanılabilir.

•Yajur Veda: Kurban ayinleri sırasında mırıldanarak okunan bu kutsal metin, toplumsal yaşamda dini pratiklerin özelliklerine dair bilgiler sunmaktadır. Özellikle doğa olaylarına yapılan atıflar Yajur Veda'da bulunmaktadır. Griffith'in İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

•Sama Veda: Rigveda'nın melodik bir şekilde ilahileştirilmiş halidir. İlk dönem Hint müzik ve sanatlarını ihtiva etmektedir. Griffith çevirisinden yararlanılabilir.

•Atharva Veda: Gündelik hayatın kurallar dizinini barındıran Atharva Veda 730 ilahiden oluşan bir koleksiyondur. Aynı zamanda Hint tıp, sihir ve büyülerine dair bilgiler barındırmaktadır. Yine Griffith çevirisinden yararlanılabilir.

Brahmanalar: Hint kültürü geliştikçe ve kentsel alanlar artıp, Hindistan'da siyasi örgütlenmeler çoğaldıkça Vedalar toplumsala yön vermekte yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla Vedalara yorumlar yazılmaya başlanmış, her bir veda için bir brahmana yazılmıştır. Brahmanaların en önemlisi olan Satapatha Brahmana'nın İngilizce çevirisi bulunmaktadır. Şehir bilimcilerinin incelemeye alması gereken Brahmana da beş ciltlik bu eser olmalıdır.

Upanişadlar: Hinduizmin merkezindeki felsefi kavramları içeren Upanişadlar, felsefi ve daha çok mistikyapıdaki kutsal kitaplarıdır. Bu metinler geçmişte Hindu rişilerinin (peygamberlerin) öğrencilerine öğrettiği gizli bilgilerdi, Vedalar'ınsonu ve tamamlayıcısı olarak görülmektedirler. Upanişadların yazımı İ.Ö. 800-700 arasında başlanmış, İ.S. 800'lerde Hint filozof Şankara'nın yazdığı tefsirlere dek sürmüştür. Hemen hemen bütün Upanişadlarda üzerinde durulan temel öğreti, evrendeki nesnelere bir bütün olarak Tanrı olduğu, insan tininin de Tanrı'dan bir parça olduğu, ölümün Tanrı ile birleşme anlamına geldiği doktrindir. Böyle bir felsefenin Hint şehirlerine olan etkisi ele alınmaya çalışılmalıdır. Max Müller çevirisinden yararlanılabilir.

Hint Destanları (İtihasas): İ.Ö. 400 ila İ.S. 400 yılları arasında yazılmaya başlanıp gelişimini tamamlayan Hint destanlarından Ramayana ve Mahabharata üzerinde özellikle durulmalıdır. Hintlilerce kutsal sayılan Mahabharata destanının kahramanı Krişna'nın öğütlerinden teşkil eden Bhagavat Gita'nın öğretileri de buna dahil edilmesi gerekir. Hint siyasi bütünleşmesinin ürünleri olan destanların, tanrıların bile boyun eğmek zorunda kaldığı kralların efsaneleri olarak, şehre ve toplumsala olan etkileri ortaya konmaya çalışılmalıdır. Destanlar, Türkçeye kazandırılmış olup, çeşitli versiyonları bulunmaktadır.

Arthashastra: İ.Ö. 321-301 yılları arasında Maurya İmparatorluğu'nun kralı olan filozof Kautilya'nın kaleme aldığı Arthashastra, devlet idaresi, ekonomi politikası ve askeri stratejiyi konu alan bir eserdir. Onun görüşlerinin devletlerarası ticareti canlandırmadaki başarısının Hint şehirlerine etkisi büyük olmuştur. İngilizce çevirisi bulunmaktadır.

Manusmriti: İ.Ö. 200 - İ.S. 300 yılları arasında Hindu yasa koyucuları tarafından tasarlanan kanunları içeren eser dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar, dünyanın yaratılması, dört toplumsal sınıfın doğası ve gereği, Dharma'nın kaynağı ve yeniden doğum ve son kurtuluğu içeren Karma hukuku bölümleridir. Toplumsal yaşamı tanzim eden metinlerden biri olması bakımından ele almaya değer bir metindir. Bühler tarafından İngilizceye çevirisi bulunmaktadır.

Budist Metinler: İ.Ö. 563-483 tarihleri arasında yaşadığına inanılan asıl adı Sidartha Gautama olan Buda'nın öğretilerinin Hint felsefesine ve toplumsal yaşamına büyük etkileri olmuştur. Tezde yararlanacağımız metinler, Budizmin

bütün mezhepleri ve okullarınca kabul edilen Tipitaka metinleri olacaktır. T.W. Rhys Davids çevirisinden yararlanılabilir.

- Vinaya Pitaka: Disiplin Sepeti anlamına gelen Vinaya Pitaka, Buda'nın ölümünden sonra Birinci Budist Konsül'ünde derlenmiştir. Budist rahiplerin uyması gereken kuralların sayıldığı kitapta, Budizm felsefesine yön veren tarihi olaylardan da bahsedilmektedir.

- Sutta Pitaka: Birinci Budist Konsül'ünde derlenen diğer bir metin de Sutta Pitaka'dır. Buda'nın ve onun yakınlarının, takipçilerinin öğrettiği sayı on bini aşan öğretiyi içermektedir. Budist öğretinin temelini oluşturmaktadır.

- Abhidamma Pitaka: İ.Ö. 100-200 yılları arasında tarihlendirilen Abhidamma Pitaka yedi bölümden oluşmaktadır. Bunlar, Budist öğretinin felsefi ve psikolojik konuşmalarını içermektedir.

Hint uygarlığının kurucu metinleri olarak yukarıda kısaca bahsettiğimiz metinler elbette çoğaltılabilir. Hint metinleri konumuz açısından ele alınması zor metinlerdir zira hacmi itibarıyla yıldırıcı bir potansiyeli bulunmaktadır. Yukarıdaki seçki, konuya dair bizim tespit edebildiğimiz en isabetli metinlerdir. Metinlerin tarihsel süreci göz önüne alındığında, şehirlerin kökeninden gelişimine doğru düşünsel ve siyasal değişimlerin seyri de ortaya çıkmaktadır.

F. İran Medeniyeti Kurucu Metinleri

Avesta: Mazdekizme ait dini yazıları içinde bulunduran kitabın adıdır. Mazdekizmin ilk devresine ait metinler, bizzat Zerdüş'tün yazdığına inanılan Gatalar'dır. Mevcut Avesta, Gatalar'ı da içine alan Yesna, Vispered, Vindidad, Yeşt ve Horde Avesta adlı bölümlerden oluşmaktadır. Farklı zamanlarda, farklı kimseler tarafından derlenerek yazıya aktarılan Avesta'nın en eski bölümleri, Farsça konuşan İranlı kabilelerin hayvancılıkla geçimini sağlayıp, göçebe bir yaşam tarzına sahip oldukları İ.Ö. 2. binyılın ilk yarısına rastlamaktadır. Buradan hareketle Avesta'nın, çöllerde yaşamını sürdüren, temel geçim kaynakları hayvancılık olan halkların hayat tarzları, gelenek ve göreneklere, dinî inanışları ve mitolojik anlatılarını yansıtan en önemli yapıt olduğu söylenebilir. İran'ın siyasi birliğini kurup Zerdüştlüğü remi din olarak kabul edildiği Ahamenişler döneminde yazılmaya devam eden Avesta'nın bu döneme ait bölümleri, ekonomik açıdan yeni gelişmelerin sağlandığı, tarım ve hayvancılığın birlikte yürütüldüğü, yerleşik yaşam biçimlerinin artık gündemde olduğu çağların değerini yansıtmaktadır. Avesta'nın ilk İngilizce tercümeleyen olan James Darmesteter ve L.H. Mills çevirilerinden yararlanılabilir.

Saddar: Yüz kapı anlamına gelen Saddar, Zerdüştlere takip etmesi gereken yüz kuralı içermesiyle, İran halkının gündelik yaşamına dair ipuçları barındırmaktadır. E.W. West çevirisi kullanılabilir.

Dinkerd: Avesta'dan sonra Zerdüştlüğün ikinci kaynağı sayılan Dinkerd, din eylemleri anlamına gelmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere Dinkerd, Zerdüş'tün inanç ve geleneklerinin bir özetidir. West çevirisi kullanılabilir.

Ardavirafname: Zerdüş'tün inanırları için çok önemli bir eser olan Ardavirafname, İskender'in İran'ı istila edip kutsal metinleri yakıtmasından sonra, Zerdüş'tün dininin özüne dair bilgileri almak için bilge Ardaviraf'ın yapmış olduğu metafizik yolculukları anlatmaktadır. İyilikleri karşılığında ödüllendirilmiş gruplar ile işledikleri suçlardan dolayı dayanılmaz cezalara

çarpıtılmış toplulukların yapmış oldukları eylemler, toplum hayatına dair bize iyi bir okuma sağlamaktadır. Eser, Türkçeye kazandırılmış olup, Nimet Yıldırım çevirisinden faydalanılabilir.

İran'a dair kendisinden faydalanılabilecek eserler temel olarak yukarıda sayılan dört eserdir. Bunların haricinde kozmogoniye konu alan Bundahişn; dini hayatın pratiklerini konu alan şayest La şayest; toplumsal, ahlaki, yasal, felsefi ve kozmolojik konularda ünlü Zerdüşt rahip Manuşir'e sorulan sorulardan ve verilen cevaplardan oluşan Dadestan-i Denig adlı eserlerden de yararlanılabilir.

İran medeniyeti özelinde Zerdüştlüğün kurucu metinleri olarak saydığımız bu metinler Avesta'dan başlayarak son Sasani İmparatoruna kadar gelen Dadestan-i Denig'e kadar bölgede yaşayan ari ırkın tüm siyasi, ekonomik ve toplumsal örgütlenmelerini düzenlemiştir. Dini hayatın içinde mensuplarına koydukları yasaklarla olsun, gündelik hayatı düzenleyen gelenek oluşturucu kurallarıyla olsun İran antik şehirleri bu metinlerin ışığında çok daha fazla aydınlanmış olacaktır.

VII. Sonuç

şehir ve şehirleşme olgusu, her ne kadar modern dünyanın sonucu olarak algılansa da, şehrin kökenleri tarihin ilk yerleşim yerlerine kadar gitmektedir. Tarihteki toplumsal gelişmelere baktığımızda, hemen hepsinin şehirlerde gerçekteleşmiş olduğunu görürüz. Bununla birlikte, birçok alanda olduğu gibi şehir tarihi çalışmalarında da batımerkezli bir yaklaşım tercih edilmiş, batının şehircilik anlayışı, olması gereken ideal şehir tipolojisi haline getirilmiştir. Bunun doğal sonucu, Asya şehirlerinin Weber'in oluşturduğu kıstaslara uymadığı, bu yüzden kırım içindeki toplama merkezlerinden öteye gidemediği gibi yanlış çıkarımlar olmuştur. Kendi tarihini başlattığı yer olan Yunan dünyasıyla birlikte, şehirlerinin zenginliğini her zaman dışarının sömürülmesine bağlı olan Batı, kendi geçtiği tarihsel süreci diğer coğrafyalardaki medeniyetlerin geçirmediğinden hareketle, gerçekte bir şehrin ancak batıda olabileceğini iddia eder hale gelmiştir. Bu yüzden de, Doğu uygarlıklarının doğuşuna ve gelişmesine dair oryantalist çalışmalar, düşünmeden ziyade, kendi savlarını güçlendirecek delilleri bulabilecekleri, maddi ve fiziksel yapıları önceleyen arkeoloji bilimine önem vermektedirler.

Bu sava her ne kadar itirazlar gelse de bugün şehircilik alanında hâkim olan düşünce tarzı halen bu şekildedir. Bu hegemonyanın kırılması, genelde batı dışı toplumları, özelde Asya medeniyetlerini oluşturan şehirleri, o şehirlerde üretilen düşünmeden hareketle anlamlandırmakla mümkün olacaktır.

Tarih boyunca Doğu uygarlıklarına ait şehirlerin ortaya çıkışı ve gelişiminin sadece arkeolojik bulgularla açıklamanın yetersiz kaldığı açıktır. Ünlü gezgin coğrafyacı Strabon'a atfedilen meşhur sözde olduğu gibi "coğrafya aslında filozofun işi" olmalıdır. Mekânda üretilen düşüncenin mekânı nasıl dönüştürdüğüne bakılmaksızın şehirleri anlamlandırmak eksik kalacaktır. Nasıl ki bugün kapitalizm, şehirleri dönüştürüp kendi düşünce ve felsefesine göre şekil vermektedir ve literatürde "kapitalist şehir" şeklinde bir kavram türemektedir, Çin'de de tarihin belli dönemlerinde Konfüçyanizm'in, Taoizm'in, Budizm'in ve legalizmin oluşturduğu şehirler bulunmaktadır.

Genel kanımız, uygarlıklara yön veren düşünce sistemini oluşturan felsefi metinler yoluyla birlikte bir anlama çabasının daha doğru ve bütüncül

olacağıdır. Bir mekânın ruhu, o mekânın içinde üretilen düşüncede bulunur. Doğu şehirlerini sadece fiziksel yapılarından hareketle değil, onların ruhunu oluşturan düşünce yapılarıyla da açıklamanın gerekliliği son günlerde daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden özellikle şehir tarihi araştırmalarında, felsefeyi, düşünceyi ve şehir bilimini birleştirecek multidisipliner bir yöntemin benimsenmesi gerekli hale gelmiştir. Kurucu metinler bu türden bir yöntem için sayısız veriler içermektedir. Bir medeniyetin kurucu metinlerine bigâne kalan bir şehir tarihçisi, o medeniyetin oluşturduğu şehir algısını tam olarak çözümleyemeyecektir.

Kaynakça

- Adams, Robert McCorbick. 2007. *The Evolution of Urban Society: Early Mesopotamia and Prehispanic Mexico*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Bayur, Yusuf Hikmet. 1946. *Hindistan Tarihi I. Cilt*. Ankara: TTK Basımevi
- Brandon, Samuel George Frederick. 1970. *A Dictionary of Comparative Religion*. London: Scribner.
- Braudel, Fernand. 1990. *Akdeniz: Mekân ve Tarih*, çeviren Necati Erkuurt. İstanbul: Metis Yayınları.
- Carter, Harold. 1977. "Urban Origins: A Review" *Progress in Human Geography*. vol.1/1 12-32.
- Chan, Wing-tsit. 1987. "Chinese Religion: Religious and Philosophical Texts." *Encyclopedia of Religion* editor Mircea Eliade. Michigan: MacMillan.
- Childe, Gordon. 2007. *Tarihte Neler Oldu? çevirenler Alaaddin Şenel ve Mete Tunçay*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Eberhard, Wolfgang. 1987. *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fu, Zhengyuan. 1996. *China's Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*. New York: An East Gate Book.
- Göregenli, Melek. 2010. *Çevre Psikolojisi: İnsan Mekân İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Gregory, Derek, Urry, John. 1985. *Social Relations and Spatial Structures*. Hampshire: Macmillan.
- Günaltay, Mehmed Şemseddin. 1919. *Tarih-i Edyan*. İstanbul: Kanaat Matbaa ve Kitabhanesi
- Harvey, David. 2003. *Sosyal Adalet ve Şehir, Çeviren M. Moralı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hatt, Paul K. & Reiss, Albert J. Jr. 2002. "Kentsel Yerleşimlerin Tarihi." 20. *Yüzyıl Kenti*, derleyen ve çeviren Bülent Duru ve Ayten Alkan. Ankara: İmge Kitabevi. (27-35).
- Hinnells, John R. 1988. *The Penguin Dictionary of Religions*. London: Penguin Books.
- Işım, Mehmet Ali. 1976. *Upanişadlar: Tanrının Soluğu*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Johnston, Ian. 2010. *The Mozi: A Complete Translation*. Hong Kong: The Chinese University Press.
- Kramer, Samuel Noah. 2000. *Tarih Sümerde Başlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Legge, James. 1885. *The Sacred Books of China, The Text of Confucianism, Part IV: The Li Ki, XI-XLVI.*Oxford: Clarendon Press.
- Mumford, Lewis. 2007. *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği.* Çevirenler Gürol Koca, Tamer Tosun. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Sait Halim Paşa. 2012. *Buhranlarımız ve Son Eserleri,* hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Suzuki, Daisetz Teitaro. 2012. *Çin Felsefesi Tarihi,* çeviren Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları.
- Tuna, Korkut. 2013. *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri.* İstanbul:İz Yayıncılık
- Ülken, Hilmi Ziya. 1992. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi.* İstanbul: Ülken Yayınları.
- Wei, Wu. 2005. *A Tale of the I Ching, How The Book of Changes Began: An Enchanted Journey into the Origins and Inner Workings of the I Ching.* Malibu: Power Press.
- Wenren, Jun. 2013. *Ancient Chinese Encyclopedia of Technology: Translation and Annotation of the Kaogong Ji (the Artificier’s Record).* London and New York: Routledge.
- Wheatley, Paul. 1971. *The Pivot of the Four Quarters, A Preliminary Enquiry into the Origins and Character of the Ancient Chinese City.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- White, Jon Manchip. 1963. *Everyday Life in Ancient Egypt.* Mineola, New York: Dover Publications.
- Wilhelm, Richard. 2013. *I Ching ya da Değişimler Kitabı,* çeviren Levent Özşar. Bursa: Biblos Kitabevi.
- Yıldırım, Nimet. 2011. *Ardavirafname.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yu-Lan, Fung. 2009. *Çin Felsefesi Tarihi çeviren Fuat Aydın.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ⁱ Bu durumun örnekleri Türk toplumunda Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı ve Ali Kami gibi ilk dönem batıcı aydınlarla başlamaktadır. (Ülken, 1992:36)

ⁱⁱ Bu pejoratif yaklaşım, Batı karşısında İslam dünyasının geri kalmışlığının nedenlerini sorgulayan ilk dönem islamcı düşünürleri Şeyhülislam Musa Kazım Efendi ve Said Halim Paşa’ya kadar uzanmaktadır. Örneğin Said Halim Paşa, Avrupa’daki refah ve mutluluğun aslında kendilerinin ezilmesi suretiyle yarattığını düşünmekte, mutluluk gibi gözükten bu şeyin aslında bir felaket olduğunu söylemektedir. (Said Halim Paşa, 2012:204)

ⁱⁱⁱ Asya tipi toplumlar ifadesi, çalışmamızda Marx’ın Asya tipi üretim tarzı adını verdiği ve Asya toplumlarını anlamlandırmada dayanak kabul ettiği teorisinden farklı anlaşılmalıdır. Burada Doğu’nun statik, Batı’nın ise dinamik süreçlerle belirlendiği için Doğu’nun bir tarihi olamayacağına dair yapılan batı merkezli bir okuma söz konusu değildir. Esasen Doğu kendi içerisinde birbirinden farklı medeniyetler üretebilmiştir velakin Batı’daki düşünürler tarafından yekpare bir etiketlemeden uzak incelenememiştir. Asya tipi toplumlardan kastımız tamamen tüm dünyada kabul edilmiş coğrafi bir anlamdan ibarettir.

^{iv} Antik Mısır’ın en önemli şehri Memfis’in diğer adı, tanrı Ptah’ın şehri anlamına gelen Hikuptah’dır. (White,1963:33) Mısır’ın modern İngilizcedeki karşılığı Egypt kelimesi buradan türemiştir.

^v Beş Klasik, aşağıda açıklanacağı üzere, Değişimler Kitabı, Tarih Kitabı, Şiirler Kitabı, Ayınlar Kitabı ve İlkbahar-Sonbahar Vakayinameleri’nden oluşmaktadır. Bu metinlerdeki tarih anlayışı, sıfır noktasından başlayarak tekamül eden ve ileriye doğru akan bir tarihten ziyade, kendini tekrarlayan, yapılan yanlışlardan ders alınmadığında aynı şekilde sonuçlanan bir tarih anlayışıdır. Dünya da kendini sürekli bu şekildeki bir döngüde yenileyip yinelemektedir. Gidilecek yol ve her şeyin üstündeki kanun anlamına gelen Tao’nun büyük kaynağı Gökten türer; ne Gök değişir ne de Tao (Yu-Lan, 2009:267). Bu anlayışın şehirlerin fiziki durumuna

ve şehir hayatına etkisi elbette olacaktır. Zira bu anlayışın etkisiyle demografik ve coğrafi açıdan büyüye bile sürekli kendini yeniden üreten şehirlerle karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır.

^{vi} Çin Legalizmi, Çin'de imparatorluklar kurulmadan önceki toprak bütünlüğünün sağlanamadığı İlkbahar ve Sonbahar Dönemi ve Savaşan Devletler Dönemi'nde ortaya çıkan 100 felsefi okuldan biridir. Yasa Okulu olarak da bilinen legalizm geleneksel değerlerden ziyade faydacı bir politik felsefe geliştirmiştir. Güçlenen beylikler kendi devletlerinin içinde iktidarlarını güçlendirecek söylemlerde bulunan filozofları toplamışlar böylece "zaman değişince yeni zamanın kanunları geçerlidir" anlayışıyla baskıcı yönetimlerde elde edebilmişlerdir. Bu felsefeye göre, konulan yasalar en geçerli siyasi felsefedir. (Fu, 1996:4-8)

^{vii} Pragmatik bir felsefe üreten Mo Ti, evrensel barış ve evrensel mutluluk için evrensel bir sevgi öngörmektedir. Toplumsal düzenin kurulması, maddi refahın artması ve nüfusun artması, hükümdardan çiftçiye kadar herkesin geniş bir empati kurarak, herkesi kendisini sevdiği gibi sevmesiyle mümkün olacaktır. (Johnston, 2010:130-165)

^{viii} Upanişadların yazarları, bir yöntemin kurucusu olmaktan ziyade, kendi hayat tecrübelerinden yola çıkarak kendi ilhamlarının aktarıcılarıdır. Bu yüzden, birçok Upanişadta farklı anlayışlar bulunmaktadır (Işım, 1976:3). Bununla birlikte, hepsinin birleştiği nokta her şeyin bir olduğudur. Bu anlamda, Upanişadlarda vahdet-i vücud felsefesine benzer düşünceler görülmektedir. Hatta Bayur'un aktardığına göre, Hindistan'ın Müslüman Türk hükümdarları ve ileri gelenleri arasında, Müslüman ve Hindu dinlerini yaklaştırmak isteyenler Upanişad'lardaki tevhid düşüncesine dayanacaklardır. Babür'ün torunu Ekber bu yolda bir politika gütmeye koyulduğu sırada bir "Allah-Upanişad" yazdıracaktır. (Bayur, 1946:34)

^{ix} Zend Avesta, mazdekizme ait dini yazıları içinde bulunduran kitap olan Avesta'nın tefsirlerinden ibarettir.

AĞ TOPLUMU VE SİYASAL HAREKETLİLİK: AĞ TOPLUMUNDA SİYASAL İKTİDARIN KONUMU

*Mehmet ÖZDEMİR**

Öz: Bu çalışmada Manuel Castells'in özellikle yeryüzündeki kültürlerin ve kurumların çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan ve çok farklı biçimlerde tezahür eden yeni toplumsal yapının oluşumunu inceleyen 'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür' adlı üç ciltlik eseri ile iktidar ile iletişimin çift yönlü ilişkisini inceleyerek hem iletişimin iktidar yaratmadaki hem de iktidarların iletişimi biçimlendirmedeki rollerini ortaya çıkarmaya çalışan 'İletişimin Gücü' adlı eserlerinden hareketle iktidar oluşturmada ağ toplumunun rolü ve iletişimin gücü üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişim ve gelişimler, değişimlerin meydana geldiği toplumları da dönüştürerek, yeni toplumsal yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu gelişim toplumların yapısını değiştirmekle birlikte iletişim şeklimizi ve iletişimin iktidar oluşturmadaki gücüne de yansımıştır.

Günümüzde iktidarlara gelebilmek ya da iktidar da kalabilmek için siyasi otoritelerin bu yeni ağlar etrafından örgütlendiği görülmektedir. Bu toplumsal hareketlenmeler gerçekleşirken iktidarlar da kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada iktidar oluşturma mekanizmaları üzerinde durulurken toplumsal ağları yönetmede etkili olan kitle iletişim araçlarının rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağ Toplumunu, Yeni Medya, Siyasal İktidar, Kitle İletişimi, Toplumsal Hareket.

NETWORK SOCIETY VISUAL MOBILITY: THE POSITION OF POLITICAL POWER IN NETWORK SOCIETY

Abstract: In this work, Manuel Castells examines the two-way relationship of communication with power and the giant piece of three volumes called 'Information Age: Economy, Society and Culture' which examines the formation of a new social structure that emerges in particular in relation to the diversity of cultures and institutions in the world, an evaluation is made on the role of the network society and the power of communication in creating power through the works of 'Communication Power', which is trying to reveal the roles of communication both in creating power and in shaping the communication of power.

Rapid changes and developments in information and communication technologies have also led to the emergence of new social structures by transforming the societies in which changes have taken place. This development is reflected in the power of communication and the power of communication to change the structure of society. It is seen that political authorities are organized around these new networks in order to come to power or to remain in power. When these social activations take place, the powers also use mass media.

Keywords: Network Society, New Media, Political Power, Mass Communication, Social Movement

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
e-mail: mehmet255@gmail.com

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017

Received: 01 December 2017

Kabul Tarihi: 16 Nisan 2018

Accepted: 16 April 2018

I. Giriş

Gündelik yaşamımızın her alanına nüfuz eden kitle iletişim araçları, halkın sosyalleşmesinde, siyasal ve sosyal kararlara varmasında, günlük bilgi ihtiyacını karşılamasında önemli rol oynamaktadır. Kitle iletişim araçlarının, toplumun siyasal yönden olgunlaşmasında, demokratik davranışı ve temel hakları içselleştirerek karar verme sürecinde, doğru etkilenmesinde büyük bir önemi vardır. Kitle iletişim araçlarının ülke ve dünya sorunları hakkında kamuoyuna bilgi vermesi ve bu konulardan hangisinin kamuoyunda önceliğe sahip olması gerektiği konusunda etkili olduğu görüşü kabul edilmektedir. Toplumda, kitle iletişim araçlarının gündemine aldığı, büyük ağırlık ve yer verdiği konular önemli olarak algılanmaktadır.

Bu çalışma; toplumu yönlendirme ve yönetmede önemli bir güce sahip olan kitle iletişim araçları göz önünde bulundurularak ve Manuel Castells'in Ağ Toplumu saptamasından hareket edilerek yapılmıştır. Çalışmada toplumsal hareketler ve bu toplumsal hareketlerin oluşumunda sosyal ağların etkisinden bahsedilerek siyasal aktörlerin değişen konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Yatay iletişim ağlarının yayılması ve yerel/küresel iletişim sistemine çok sayıda giriş noktası olması birkaç toplumsal ve kurumsal boyutta iktidar pratiğini derinden değiştirmiş, sivil toplum ile kurumsal olmayan sosyo-politik aktörlerin iktidar ilişkilerinin biçimi ve dinamiği üzerinde etkisini artırmıştır. İktidar ilişkilerinin en doğrudan ifadesi devleti çevreleyen siyasal dinamikler çerçevesinde, internete dayalı özerk iletişimin etkilerinin günümüzde belirleyici önemde olduğu gösterilmiştir.

II. Manuel Castells ve Ağ Toplumu

Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve yayma etkisi küreselleşme olgusunun ortaya çıkmasında önemli bir işlev üstlenmiş aynı zamanda küreselleşmenin yayılmasında da itici bir güç olmuştur (Büyükbaykal, 2008: 40). Küreselleşmenin getirdiği sonuçlar Manuel Castells'in çalışmalarında da önemli bir role sahiptir. Çünkü kitle iletişim araçlarının gelişimiyle ortaya çıkan zaman ve mekanın yeniden düzenlenmesi, aslında modern dünyayı değiştirmiş ve hala da değiştirmekte olan oldukça geniş süreçler kümesinin bir parçası olmaktadır.

Ağ kavramı sosyolojik anlamıyla bir veya birden fazla toplumsal ilişkiyle birbirine bağlanmış, dolayısıyla toplumsal bir bağ oluşturan bireylere gönderme yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal ilişkilerin var olduğu günden bugüne kadar ağ olgusu sosyal hayatın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak, günümüzde özellikle de enformasyon teknolojilerinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni bir sosyal organizasyon türü ortaya çıkmıştır. Ağlarla örülü bu organizasyonun adı 'Ağ Toplumu'dur. Bu toplumun ağ kavramı ile özdeşleştirilmesi ya da birlikte anılması, onun ağ temeli üzerine kurulmuş (sosyal, ekonomik, politik) ilişkileri, yoğun bir şekilde kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ağ toplumu en genel anlamıyla; iş, iletişim ve yönetime yönelik amaçlarla küresel ağları düzenli olarak kullanan bir toplumu ifade etmektedir. Günümüzde toplumsal formasyonu tanımlamada sıklıkla kullanılan enformasyon toplumu, iletişim toplumu gibi kavramların yerine yeni iletişim teknolojilerinin sarıp sarmaladığı yer küreyi tanımlamak için bu gün ağ toplumu kavramı kullanılmaktadır (Göksel ve Doğan, 2017).

Ağ toplumuna ilişkin sosyal bilimler içerisinde birbirinden farklı birçok yaklaşım bulunmaktadır. Manuel Castells'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür' adlı üç ciltlik eserinde ağ toplumunu detaylı bir şekilde açıklamıştır. Castells'e göre, yeni enformasyon teknolojileri, küresel araçsal ağlarla dünyayı birleştirebilmektedir. Bilgisayar aracılığıyla iletişim, geniş bir sanal cemaatler yelpazesi oluşturmaktadır.

Ancak 1990'ların ayırt edici toplumsal ve siyasi eğilimi, toplumsal eylemin, toplumsal siyasetin ister atfedilmiş, tarihe ya da coğrafyaya kök salmış olsun, ister bunalımlı mana, maneviyat arayışı içinde yeniden inşa edilmiş olsun, ilksel kimlikler etrafından örgütlenmekteydi (Castells, 2013:26).

Castells'in ağ toplumu kuramı, onun yaklaşımı içindeki en popüler alan olarak kabul edilmektedir. Bir paradigma değişikliği anlamına da gelen ağ toplumunda bütün kurumlar hem kendi aralarında hem de kendi içlerinde bir ağ biçiminde örgütlenmektedir. Castells'in yaklaşımında ağ toplumunun yeni bir paradigma olduğu dört temel değişkene bağlı olarak açıklanmaktadır. Bu paradigmanın ilk özelliği, hammaddesinin enformasyon olmasıdır. İkinci özellik, yeni teknolojilerin yayılımı ile ilgilidir. Üçüncü özellik ise, bu yeni enformasyon teknolojilerini kullanan sistemin ya da ilişkiler kümesinin ağ kurma mantığıyla hareket etmesidir. Son özellik ise, teknolojik paradigmanın yeniliği üretmeyi temel almasıdır. Bu anlamda ağ toplumuna ilişkin olarak söylenebilecek ilk şey, bütünleşmiş bir sistem olduğudur. Sayıca çok fazla olan düğümlerden oluşan ağ toplumunun mekânsal ve uzamsal yayılımı açık uçlu olarak hareket etmektedir (Çımrın, 2011: 65-77).

Çağımız toplumu artık herkesin her yerde ve her zaman istediği yere bağlanabildiği çağdır ve "ağ toplumu" olarak tanımlanır. Ağ toplumunu etkin kılan en önemli özellik, iki yönlü iletişim, bir başka deyişle etkileşim (interactivity) dir.

Manuel Castells Ağ toplumunu, ağa dayalı bir toplumsal yapı, dengesini bozmaksızın yeniliklere gidebilecek, son derecede dinamik, açık bir sistem olarak tanımlamaktadır. Castells'in tezinde ağ toplumunu açıklarken savunduğu; "Ağ toplumunda kişisel kimlik daha açık bir mesele haline gelir. Artık kimliklerimizi geçmişimizden almıyoruz; kimliklerimizi başkaları ile etkileşime girerek yaratmak zorundayız." savı bireylerin sosyal ağlarda kimlik yaratmalarında etkileşimin ne kadar önemli olduğunu açıkça vurgulamaktadır (Ateş, 2009).

Artık modern çağda bir köşede oturup kitap okumamız yeterli değildir. Çevremiz bizden kolektif bir mantık çerçevesinde etrafımızdaki etkilerle etkileşime geçmemizi beklemektedir. Gazete, kitap ve dergilerden, yeni iletişim ortamları olarak adlandırdığımız cep telefonlarına ve internete geçiş yaptık. Bahsedilen geçiş "dönüşüm" olarak tanımlanmaktadır. Ortamlardaki bu dönüşüm, toplumda da bir dönüşüme yol açmıştır.

III. Ağlara Dayalı Toplumsal Hareketler ve Siyasal Değişim

Mevcut toplumsal/siyasi yapılar içinde karşılanmayan veya göz ardı edilen birtakım toplumsal talepler doğrultusunda çeşitli 'toplumsal' grupların mobilize olmasıyla doğan ve bu nedenle 'toplumsal hareket' olarak adlandırılan siyasi mücadelelerin anlaşılmasına yönelik çalışmalar son birkaç on yılda belirgin bir ivme kazanmıştır. 1960'lardan bu yana çevre, insan hakları ve barış

gibi yeni temalar ve cinsel kimlik, etnisite, milliyet ve din gibi görece eski temalar ekseninde doğan hareketleri anlamaya yönelik bu çalışmaların oldukça önemli bir bölümü Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen 'rasyonalist' yaklaşımlar çerçevesinde şekillenmiştir. Yalnızca ABD'de değil, diğer ülkelerde de doğan pek çok hareketin analizinde sıklıkla kullanılagelen bu yaklaşımlar toplumsal hareketlerin nasıl doğdukları, nasıl örgütlendikleri, ne tür dayanışma ağları veya kısa süreli koalisyonlar ve ittifaklar kurdukları, ne tür taktikler ve stratejiler geliştirdikleri ve kamu siyasallarını ne derece ve nasıl etkileyebildikleri gibi konularda çeşitli kavramsal araçlar sunarak, toplumsal hareketler yazınına oldukça önemli katkılar sağlamaktadırlar. Ancak bütün bu katkılarına karşın, rasyonalist yaklaşımların toplumsal hareketlerle ilgili çok temel bir, belki de en temel, soruyu tatmin edici bir biçimde yanıtlamadığını görmekteyiz: “*Toplumsal hareketler hegemonik toplumsal yapılarda nasıl değişime yol açarlar?*” Bu yaklaşımlar, şaşırtıcı bir şekilde, bir yandan toplumsal hareketleri kolektif bir değişim ajanı olarak nitelendirirken, diğer yandan toplumsal hareketlerin hegemonik yapılara nasıl meydan okuyabileceği ve yeniden inşa edebileceği konusunda neredeyse tamamen ilgisiz ve sessiz kalmışlardır (Özen, 2013:37-61).

Manuel Castells toplumsal hareketleri gözlemleyen çoğu kişinin üzerinde hemfikir olduğu şeyin, nihayetinde toplumsal değişim hayallerinin sulandırılması ya reformlar ya devrim yoluyla siyasal kurumlara kanalize edilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Devrim yoluyla siyasal kurumlara kanalize edilmesi halinde bile devrimci ideallerin iktidardaki yeni güçlere ve onların yeni anayasal düzenince yeniden yorumlanması gerektiğine işaret eden Castells, bu çoğu örnekte mevcut siyasal kurumlara güvenmeyen ve önceden belirlenmiş siyasal temsil kanallarına katılımlarının alabilirliğine inanmayan hareketlerin siyasal verimliliğini değerlendirirken hem analitik hem de pratik bir ikilem yaracağını savunmaktadır (Castells, 2016: 26-27).

Toplumsal hareketlerin siyasete ve politikalara etkisinin büyük ölçüde siyasal aktörlerin önceden belirlenmiş gündemlerine olası katkılarına bağlı olduğunu göstermiştir. Castells'in incelemesinde, ağlara dayalı toplumsal hareketlerin başlıca eleştirisine yani siyasal sınıfın temsil gücünden yoksun olması, zira seçimlerin para ve medyanın gücüne bağlı olması, siyasal sınıfın kendi yararına sağladığı yanlı seçim yasalarıyla sınırlanması eleştirilerine taban tabana zıt düştüğünü göstermektedir. Ancak siyasal elitlerin protesto hareketlerine verdiği olağan cevap önceki seçimde ifade edildiği biçimiyle halkın iradesinden ve siyaseti sonraki seçim sonuçlarına göre değiştirme fırsatından dem vurmaktadır. Castells: “Çoğu hareketin, dünyanın her yerinde yurttaşların ciddi bölümünün de paylaştığı bir itirazla karşı çıktığı şey de budur zaten” diyerek konunun özetini vermeye çalışmıştır (Castells, 2016: 26).

Hareketler temsile dayalı demokrasi ilkesine itiraz etmez ama bugün olduğu biçimiyle böyle bir demokrasi pratiğini kınar ve bu pratiğin meşruiyetini tanımamaktadır. Bu koşullarda hareketler ile siyasal sınıf arasında siyasal reform, siyasal katılım kanallarını genişletecek, çoğu toplumsal hareketin temel şikâyeti olan lobiler ve baskı gruplarının siyasal sistemdeki etkisini sınırlayarak bir reform için baskı yaratacak olumlu bir doğrudan etkileşimin gerçekleşmesi şansı oldukça azdır. Hareketin siyaset üzerindeki en olumlu etkisi, bazı siyasal partiler ya da liderlerin, hareketin özellikle geniş yurttaş kesimlerinin beğendiği

bazı temaları ve taleplerini üstlenmesiyle dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Örneğin yüzde 99 ile yüzde 1 arasındaki toplumsal uçuruma atıfta bulunulmasının eşitsizlik ölçüsünü temsil eder hale geldiği ABD’de böyle olmuştur. Politika değişimine giden yol, siyasal değişimden geçtiğinden siyasal değişim görevdeki siyasetçilerin ıkarlılarıyla şekillendirildiğinden hareketin siyaset üzerindeki etkisi genellikle en azından kısa vadede sistemin tamamının tepe taklak edilmesini gerektiren büyük bir krizin olmadığı durumlarda kısıtlıdır (Castells, 2016: 27). Yine de toplumsal hareketlerde toplumsal değişimi başlatabilecek olan siyasal reformlar arasında çok daha derin bir bağlantı bulunmaktadır. Bu değişim insanların zihinlerinde gerçekleşmektedir. Kendilerini kurumsal sistemin dışına yerleştiren ve sivil itaatsizlik eylemlerine girişen hareketlerden bahsederken bu durum özellikle dikkat çekmektedir.

ABD’de *Occupy Wall Street* hareketinin taktikleri hakkındaki kamuoyu yoklamasında yurttaşların ancak azınlıkta kalan bir bölümünün hareketini destekledikleri belirtilmiş ama yaklaşık yüzde 25-30’luk bir kesimin hareketini yıkıcı eylemlerini onaylaması, yurttaşların güvenini yitiren kurumlara meydan okuyanlara dipten gelen bir destek olduğunu göstermektedir. Öyle görünüyor ki haritası çizilmemiş bir siyasal değişim sürecinin belirsizliği, hâlihazırda iktidardaki güçlerin gayrimeşruluğunu gözler önüne sermiş hareketlerin aşması gereken başlıca engel olmaktadır. Bu hareketlerin fiili amacı genel olarak yurttaşlar arasında farkındalığı artırmak, onları hayatları ve ülkeleri hakkında geniş çaplı bir düşünüp taşınma sürecine ve harekete katılımları sayesinde güçlendirmelerini sağlamaktır. Harekette yer almış birçok kişiye göre başarıyı kısa vadeli somut kazanımlarla ölçmek, kapitalizmin üretkenlik mantığına yenik düşmek anlamına gelir. Onlara göre hareketin ürünü, nihayetinde insanların bilincinin dönüştüğü süreç kadar önemli olmamaktadır.

IV. Manuel Castells’in İktidar ve Toplumsal Değişime İlişkin İletişim Kuramı

Ağlara dayalı toplumsal hareketler özellikle 2010-2013 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Manuel Castells’in iletişimin gücü kuramı çerçevesinde ağlara dayalı toplumsal hareketleri anlamak daha kolay olacaktır. Esasen okura iktidar ilişkilerinin iktidar ile karşıt iktidar arasındaki başka bir deyişe kurumlara ilişkin iktidarın yeniden üretilmesiyle kendi çıkarlarının ve değerlerinin bu kurumlarda yeterince temsil edilmediğini düşünen toplumsal aktörlerin bu iktidara karşı meydan okuması arasındaki dinamiklerin damgasını taşıdığını ileri süren Castells, hem iktidar hem karşıt iktidar büyük ölçüde, çok biçimli iletişim ağları alanında gerçekleşen insan zihinlerinin şekillendirilmesi uğruna verilen savaşa dayanmaktadır.

İktidar kurumlarla icra edilmektedir. Karşıt iktidar çoğu kez toplumsal hareketlerin yükselişiyle ortaya konmaktadır. Aslına bakarsanız tarih boyunca toplumsal hareketler toplumsal değişimin kaldıracı olmuştur ve hala da devam etmektedir. Genellikle gündelik hayatı çoğu insan için dayanılmaz kılan bir hayat koşulları krizinden kaynaklanmaktadır. Onları harekete geçiren şey toplumu yöneten siyasal kurumlara duyulan derin güvensizlikler olmuştur. Maddi hayat koşullarının bozulmasıyla birlikte kamusal işlerden sorumlu yöneticilerin meşruluğunun krize girmesi, insanları, dizginleri kendi ellerine almaya, önceden belirli kurumsal kanallar dışında toplu eylemlere girişmeye,

taleplerini savunmaya, nihayetinde yöneticilerini değiştirmeye, hatta hayatlarını şekillendiren kuralları değiştirmeye götürmektedir. Ne var ki bu riskli bir davranış olmaktadır. Çünkü toplumsal bir düzenin kurulması ve siyasal kurumların istikrarı gerekirse yıldırım ve son çare olarak kuvvete başvurarak yürürlükte tutulan iktidar ilişkilerini ifade etmektedir. Dolayısıyla ağ hareketlerine ilişkin gözlemlere göre toplumsal hareketlerin tetiğini çeken şey protestocuların eylemlerine ilişkin tehlikelere rağmen protestocuların korkularını aşmalarını ve iktidardaki güçlere meydan okumalarını sağlayan anlamlı bir olaydan kaynaklanan duygular olduğu söylenebilmektedir. Aslında toplumsal değişim sosyal nöroloji alanında yapılan son araştırmalardan birine göre kökeni itibarıyla bütün insan davranışları gibi duygusal gerekçelere dayanan bireysel veya toplu bir eylem gerektirmektedir (Antonio, 1994: 20). Deneysel psikolojiye dayanan, siyasal iletişimde duygusal zeka kuramı tetiği çeken duygunun öfke, bastırılan duygununsa korku olduğu savunulmaktadır (Newton, 1993: 45). Öfke gayri adil bir eylemin algılanmasıyla ve bu eylemden sorumlu amilin tanımlanmasıyla artmaktadır. Korku tedirginliği tetikler, tedirginlik tehlikeden kaçınmayla ilişkilidir. Korku iletişime dayalı bir eylem sürecinde başkalarıyla paylaşarak ve onlarla özdeşleşerek aşılmaktadır. İletişime dayalı eylem süreci toplum eylemi başlattığında, değişimi harekete geçirdiğinde en güçlü olumlu duygu baskın çıkar. Amaçlı toplumsal seferberliğe güç veren şevk olmaktadır. Ağlar oluşturmuş şevkli bireyler korkuyu aştıktan sonra, bilinçli kolektif bir aktöre dönüşmektedir. Bu nedenle, toplumsal değişimin, bir iletişim ortamından iletişim ağlarıyla gelen sinyaller sayesinde harekete geçen insan beyinlerinin oluşturduğu nöral ağların ağları arasında bağlantı kurulmasını söyleyebilmektedir.

Bu iletişim ağlarının teknolojisi ve morfolojisi harekete geçme sürecini, dolayısıyla toplumsal değişim sürecini hem bir süreç hem bir sonuç olarak şekillendirmektedir. Bir iletişim ortamına dayalı insan iletişimin baskın biçimi olarak dijital ağların yükselmesi, yeni bir toplumsal yapı olarak ağ toplumunun kalbinde yatan, içinde 21. yüzyılın toplumsal hareketlerinin oluşturduğu yeni bağlamı sunmaktadır (Castells, 2016: 29).

V. Siyasal Değişimlerde Zapatistalar

Zapatistalar 90'lı yılların yeni toplumsal hareketleri içinde en tanınmış ve ses getiren örneklerinden birisi olarak literatüre geçmiştir. Meksika hükümetinin Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) hazırlanma sürecinde mısır ithalatı üzerindeki kısıtlamaları kaldırması ve yine kahve fiyatı üzerindeki koruyucu politikaları terk etmesi, ülkenin mısır ve kahve üretimine dayalı yerel ekonomisini çökme noktasına getirmiştir. Bu durum karşısında Meksika hükümetine protesto gösterileri ile seslerini duyurmayı başaramayan ve zapatistalar olarak anılan bir grup silahlı çiftçi, Meksika'nın güneyindeki Chiapas eyaletinde bulunan Lacandon Ormanı'nın yakınındaki yerel yönetimlere el koymuştur (Castells, 2006: 155). Bu hareketler zapasitaların siyasal aktörler üzerinde etkili olduklarının bir göstergesi olmuştur.

Bu süreçlerde interneti etkin kullanan zapatistalar, hedef kitleye iletmek istedikleri mesajlarını tüm dünyaya ileterek kendilerine destek sağlamayı başarmışlardır. Meksika hükümeti ise davanın uluslararası düzeye taşınması ile

birlikte zapatistalara karşı giriştiği her saldırı da büyük tepki görmüştür (Sayımer, 2004). 1995'te Meksika hükümetinin Zapatista lideri Marcos'u yakalamak için başlattığı operasyon karşısında verilen mücadelenin gerillalar tarafından internette duyurulmasıyla birlikte dünya çapında isyancılara destek olmak amacıyla birçok gösteri yapılmış, hem Meksika hem ABD hükümetleri isyancılarla görüşme masasına oturmaları için elektronik mesaj bombardımanına tutulmuştur. Bu mücadele karşısında Meksika devleti, muhalif grupları bastırmak yerine 1998 sonbaharı itibarıyla isyancılarla görüşme masasına oturmak zorunda kalmıştır (Kellner, 2004: 715-735).

İlerleyen yıllarda yayınlanan bildirimleri ile Zapatistalar hareketlerinin amacının belli bir grubun ya da sınıfın hegemonyasını dayatmak olmadığını, özgürlük ve demokratik alan yaratmak olduğunu vurgulamışlardır. Zapatistaların mücadelesi 90'lı yılların sonunda Seattle'da, Prag'da, Brüksel'de, Cenova'da neo-liberal politikaları protesto eden birçok hareketin ilham kaynağı olmuş, 2001'de on binlerin katıldığı Dünya Sosyal Forumunun "Başka bir dünya mümkün!" sloganı, tüm dünyanın hafızasına kazınmıştır (Sayımer, 2004).

VI. Ağ Toplumunda İktidarın Konumu

Bu çalışmanın bu bölümünde küresel ağ toplumu içerisinde iktidarın nerede olduğu sorusu üzerine tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Castells, iktidar sahiplerinin kimler olduğunu, nerede bulduklarını bilmezsek onların gizli, ama belirleyici hakimiyetine meydan okuyamayacağımızı belirtmektedir. Castells onların nerede bulunacağına yönelik sorular sorarak tespitleri sonrasında bazı cevaplar alınabileceğini belirtmektedir. Bunları şirketlerin iletişim ağları, finansal ağlar, kültür enstitüsü ağları, teknoloji ağları ve siyasal ağlar arasındaki bağlantılarda aramamız gerektiğini savunan Castells, bu şirketlerin küresel çapta oluşturdukları ağlar ve yerel işleyişin oldukça önemli olduğunu anlatmaktadır. Zihinleri çevreleyen ağlardaki çerçevelerin tanınmasını gerektiğinin üzerinde duran Castells, bedenimizi kimyasal çevremizin zehirlerinden arındırmak için egzersiz yaptığımız gibi, kültürel olarak kirlenmiş dünyamızda zihnimizi çalıştırmak için her gün eleştirel düşünce pratiği yapılması gerektiğini anlatmaktadır (Castells, 2016).

Castells "İletişimin Gücü" kitabında küresel ağ toplumunda iktidar nerededir? sorusunu ele almak için gerekli analitik unsurları bir araya getirmiştir. Bu soruya yaklaşırken, öncelikle dört iktidar biçimini birbirinden ayırmaktadır.

- Ağlar oluşturan iktidar,
- Ağ iktidarı
- Ağa dayalı iktidar
- Ağ oluşturan iktidar.

Castells'e göre; "Ağlar oluşturan iktidar" ağlarda yer alan, küresel ağ toplumunun çekirdeğini oluşturan aktörler ve örgütlerin, bu küresel ağlarda yer almayan insan toplulukları ya da bireyler üzerindeki iktidarlarını ifade etmektedir.

Ağ iktidarı, en iyi Grewal'in (2008) ağ analizi bakış açısıyla küreselleşmeyi kuramlaştırmak için önerdiği kavramlaştırma çerçevesinde anlaşılabilir. Bu bakış açısına göre, küreselleşme ağ bağlantılı çok sayıda aktör arasında sosyal koordinasyon gerektirmektedir. Bu koordinasyonun

standartları vardır: “Küresel koordinasyonu sağlayan standartlar benim ağ iktidarı dediğim şeyi sergiler. Ağ iktidarı kavramı iki fikrin birleşmesinde oluşur: Birincisi, koordine edici standartlar daha fazla sayıda insan tarafından kullanıldıklarında daha fazla değerlidir, ikincisi (bir iktidar biçimi olarak tanımladığım) bu dinamik aksi taktirde serbest olacak tercihin kolektif olarak icra edilebileceği alternatiflerin giderek bertaraf edilmesine yol açabilir... Doğmakta olan küresel standartlar... Farklı katılımcılar arasındaki küresel koordinasyon sorununa çözüm sunar ama bunu bir çözüm diğerinin üstüne çıkararak aynı sorunun alternatif çözümlerinin bertaraf edilmesi tehdidinde bulunarak yapar”. (SingGrewal, 2008: 5)

Bu örnekten hareket eden Castells, standartlar ya da kendi söylemiyle iletişim protokolleri ağa girdiğinde kabul edilmesi gereken kurallar belirlenmektedir. Yukarıdaki örnekte iktidar ağlardan dışlayarak değil, ağlara dahil olmanın kurallarını dayatarak işlemektedir. Elbette ki ağın açıklık düzeyine bağlı olarak bu kurallar ağ bileşenleri arasında müzakere edilebilmektedir. Ama kurallar konduğunda ağdaki bütün düğümler için zorunlu hale gelir çünkü bir iletişim yapısı olarak ağın varlığını mümkün kılan şey bu kurallara saygı göstermesidir. Castells ağ iktidarının, ağ standartlarının ağ bileşenleri üzerindeki iktidarı olduğunu anlatarak nihayetinde bu ağ iktidarının, ağ oluşumunun ve standartların (iletişim protokolleri) tesis edilmesinin kökeninde yer alan belli bir grubun toplumsal aktörün çıkarlarına uygun düşüğünü savunmaktadır (SingGrewal, 2008: 5).

Peki baskın ağlarda iktidar sahibi olan kimdir? Ağlara dayalı iktidar nasıl iş görür? Yukarıda Castells’in ileri sürdüğü, iktidarın toplum kurumlarına ilişkin yapısal hakimiyet yetisine dayanarak bir aktörün iradesini diğer aktörün iradesine dayatma konusundaki ilişki becerisidir. Bu tanıma göre de ağ toplumunun ağlarında iktidarın kimde olduğu sorusunu cevaplamak ya çok kolay ya da imkansızdır.

Castells, bu soruya baskın ağların her birinin işleyişini ayrı ayrı analiz edersek cevaplamanın basit olacağını anlatarak her ağın kendisine programlı hedeflere dayanarak kendi iktidar ilişkilerini tanımlayabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla küresel kapitalizmde, son söz küresel finans piyasasınınındır.

İktidar ilişkilerinin ileri sürülebilmesi için toplumdaki baskın ağların programlarının bu ağlar arasında uyumlu hedefler koyabilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu iktidar ilişkilerinin, aktör-ağların başlattığı anahtarlama süreçleri sayesinde birbirleriyle iletişim kurabilmeleri, sinerji başlatıp çelişkileri sınırlandırabilmeleri gerekmektedir. Castells, Berlusconi örneğinde olduğu gibi medya patronlarının siyasal liderler haline gelmemeleri ve hükümetlerin medyanın topyekün denetimini ele geçirmemelerini bu nedenle önemli olduğunu belirtmektedir (SingGrewal, 2008: 5).

VII. Sonuç

Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve değişimi toplumsal yapıların durumunu ve gelişimini etkilemektedir. Özellikle 1990’lı yıllardan sora hızlı bir gelişim gösteren kitle iletişim araçları, toplumsal yapının şekillenmesinde ve toplumsal hareketlerin yaygınlaşmasında daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Bu etki siyasal aktörlerinde dikkatini çekmiş olup siyasal aktörlerin bu teknoloji

ile yakından ilgilenmelerini sağlamıştır. İktidarda olsun ya da olmasın her siyasal aktör kitle iletişim araçlarının oluşturduğu sosyal ağlarla yakından ilgilenmektedir. Çünkü günümüzde iktidarda olan ya da olmayan siyasal aktörün iktidarda kalabilmesi ve siyasal güçlerini sürdürebilmesi için siyasal propagandasını yapabileceği ve daha fazla insana ulaşabileceği bir mecra bulması gerekmektedir. Güç dendiğinde bir insanın diğer insanların düşünce ve eylemlerini yönlendirme etkisi kastedilmektedir. Siyasal güç dendiğinde ise kamusal erki ellerinde bulunduranlar arasında karşılıklı denetleme ilişkisiyle ve yine bunlarla kamu arasındaki denetleme ilişkisi kastedilmektedir (Yavaşgel, 2017).

Toplumsal ilişkilerin var olduğu günden bugüne kadar ağ olgusu sosyal hayatın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Ancak gelişen teknoloji bu ağ olgusunu daha da ortaya çıkarmıştır. Ağlarla örülü bu organizasyonun adı da 'Ağ Toplumu' olarak tanımlanmıştır. Günümüzde toplumsal formasyonu tanımlamada sıklıkla kullanılan enformasyon toplumu, iletişim toplumu gibi kavramların yerine yeni iletişim teknolojilerinin sarıp sarmaladığı yer küreyi tanımlamak için bugün ağ toplumu kavramı kullanılmaktadır.

Medyanın kitleleri etkileme gücünü bilen yöneticiler ya da yönetici adayları tarihin her döneminde iktidara gelmek, daha sonra da iktidarlarını sürdürebilmek amacıyla iletişim kanallarını denetimlerinde tutmuşlardır. Tüm iletişim ortamları ilk ortaya çıktıkları yıllardan itibaren iktidar odaklarının bu kontrol çabalarından kurtulamamışlardır. Savunuculuk talep eden iktidarlar, basını denetlemek için lisans (ön izin) ve sansür (ön denetim) gibi mekanizmalara başvurarak yandaş yaratmanın ve yandaşlarını örgütlemenin yollarını aramışlardır (Uzun, 2014: 2). İletişim teknolojilerinin gelişimi ve kamuoyu oluşturma gücünün artmasıyla birlikte bu ilişki daha da artarak biçimlenmiştir.

Castells, toplumdaki temel iktidar mücadelesinin, insanların zihinlerinde anlam yaratma savaşı olduğunu, savaşı kazanan egemenlerin kendi çıkar ve değerleri suretinde toplumsal yapıları inşa ettiğini, bu nedenle iktidar ilişkilerinin aslında toplumu oluşturduğunu savunmaktadır. İnsanların zihinlerinde anlam yaratma mücadelesinde, her bireysel zihin karşı karşıya kaldığı iletleri bir noktaya kadar öznel bir şekilde yorumlayarak alımlamaktadır. Ancak mesajın üretiminden, kodlanmasına ve nihayet alımlanmasına kadar geçen bu süreç tamamen iradi olarak işlememekte, iletişim ortamı tarafından koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla bu iletişim ortamının dönüşümü, iktidar ilişkilerini de etkilemektedir Sosyal ağlar iktidarlar ya da iktidar oluşturmak isteyenler için çok önemli bir mecra haline gelmiştir.

Günümüzde iktidar, dönüşen iletişim ortamı sayesinde ağlar etrafında örgütlenmektedir. Küresel finans ağları, siyasi ağlar, medya ağları, kültürel üretim ağları, askeri/güvenlik ağı, küresel suç ağı, bilim/teknoloji ağı gibi çeşitli örgütlenmeler, kimi zaman işbirliği, kimi zaman ise rekabet içine girerek işlevlerini devam ettirmektedirler. Hepsinin ortak bir amacı vardır: "Toplumun kuralları ve normlarını esasen kendi çıkarları ve değerlerine cevap veren bir siyasi sistem üzerinden tanımlama yetisini denetlemek". Castells'e göre, her iktidar karşı-iktidarın varlığını koşullar. Eski tür hiyerarşik iktidar kurumlarının karşısında konumlanan merkezi karşı-iktidar örgütlenmeleri (isyen orduları veya devrimci partiler), bugün yerlerini tıpkı iktidar gibi ağlar etrafında

örgütlenen, esnek, yatay ve gayri-merkezi örgütsel yapılara bırakmıştır (Castells, 2006: 52). Ağ toplumunda siyaset, medya siyasetidir. Siyaset sadece seçim dönemlerinde medyaya önem vermez, medya her zaman siyasi mücadelelerin zeminidir ve algıların yönetilmeye çalışıldığı bir kamusal alandır (Castells, 2006: 52).

Ağ toplumunu etkin kılan en önemli özellik iki yönlü iletişim, bir başka deyişle etkileşimdir. Bu durum siyasal iktidarları ve aktörleri etkilemiştir. Dikey iletişimin yataylaşması ve iletilerin daha fazla kitleye ulaşması siyasal aktörlerin ağ toplumu ile yakından ilgilenmesini sağlamıştır. Siyasal aktörler yataylaşan iletişim sayesinde daha fazla geri bildirim almaktadır. Bu geri bildirimler siyasal aktörlerin siyasal politikalarını gözden geçirmelerine neden olmaktadır. Bu durum ile ilgili en iyi örnek Manuel Castells'in "İsyan ve Umut Ağları" adlı kitabında görülmektedir. Castells İsyan ve Umut Ağları adlı kitabında; 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan, daha sonra İzlanda'da büyüyen ve Mısır'da devam eden toplumsal hareketlerin oluşumunda sosyal ağların etkisinin oldukça büyük olduğunu belirtmektedir. Bu eylemler sonucunda, Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkeden kaçmak zorunda kalmış, Mısır'da örgütlenen "6 Haziran Gençlik Hareketi" Hüsnü Mübarek'i iktidardan indirecek isyan dalgasını ve İzlanda'daki hareketler iktidar değişimine neden olmuştur. Castells tüm bu gelişmelerin siyaset ve yeni medya ilişkisi açısından heyecan verici olduğunu belirtmektedir (Keten, 2013: 144).

Castells'in incelediği son iki ülke İspanya ve ABD'dir. 2008 ekonomik krizinin doğum yeri denilebilecek ABD ile bu krizden en şiddetli şekilde etkilenen ülkelerin başında gelen İspanya'da siyasi dengeleri alt-üst edecek hareketler ortaya çıkmıştır. İspanya'da Democracia Real Ya! (Gerçek Demokrasi Şimdi) isimli Facebook grubunun, ABD'de ise bağımsız bir dergi olan Adbusters'ın internetten yaptıkları eylem çağrıları kitlesel bir şekilde yanıt bulur ve Tahrir'in ürettiği bir eylem şekli olan meydan işgalleri bu ülkelerde de çeşitli şehirlere yayılır. İspanya'daki hareket kendisini Fransız yazar Stephene Hessel'in Öfkelenin 4! isimli kitabına atıfla Öfkeli (Indignadas), ABD'deki hareket ise 'Biz Yüzde 99'uz' başlıklı bir Tumblr sayfasının etkisiyle % 99 olarak adlandırmıştır. Democracia Real Ya!'nın "Medyadan nefret etmeyin medya olun" çağrısı, yurttaş gazeteciliğinin yaygın olarak kullanılmasıyla karşılığını bulmaktadır. Ülkenin her yanından video ve fotoğraflar eşliğinde haberler paylaşılmaktadır. Öfkeli ve Occupy hareketleri siberuzamı etkili şekilde kullanacak eylemler bu uzamda planlanıp alternatif medya kanalları yine bu uzamda hayata geçirilecektir (Hessel, 2011).

Örtadoğu ve Kuzey Afrika'da başlayıp, Avrupa ve ABD'de devam eden, 2013 yılında Türkiye ve Brezilya'daki büyük eylemlerde etkisini gösteren isyan dalgası, bundan sonraki siyaset yapma pratiği ve sokak eylemlerinin profilini çizmiş gibi görünmektedir. Önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek tartışmaların ve ortaya konulacak siyasi projelerin hatırı sayılır bir kısmı Castells'in özerklik uzamı olarak adlandırdığı ortamda gerçekleşecektir.

Özetle ağ toplumu, günümüzde özellikle de iletişim teknolojilerinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni bir sosyal organizasyon türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu toplumun ağ kavramı ile özdeşleştirilmesi ya da birlikte anılması, onun ağ temeli üzerine kurulmuş (sosyal, ekonomik, politik) ilişkileri yoğun bir şekilde kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak; teknolojik gelişmişliğimiz ile toplumsal az gelişmişliğimiz olağanüstü bir uçurum olduğunu belirten Castells, ekonomilerin, toplumların ve kültürün, büyük ölçüde kolektif yaratıcılığı sınırlayan, enformasyon teknolojilerinin ürünlerine el koyan insanoğlunun, enerjisini öz yıkım getiren çatışmalara saptıran çıkarlar, değerler, kurumlar ve temsil sistemleri etrafında inşa edilmiş durumda olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte enformasyonun beslediği, meşruiyetin desteklediği bilinçli ve amaçlı toplumsal eylemle değişmeyecek hiçbir şey olmadığını ifade eden Castells, çözümü de yine kendisi ortaya koymaktadır. Tüm dünyada insanlar bilgili, etkin ve iletişim içinde olursa ve girişimlerin toplumsal sorumluluklarını üstlenirse, medya mesaj değil de ulak haline gelirse siyasi aktörler demokrasiye olan inancını onarırsa; kültür deneyimle birlikte yeniden inşa edilirse, doğayla uyum içerisinde yaşayarak kuşaklararası dayanışma ortaya konursa ve insanoğlu kendi içinde barışı sağlayıp iç benliğin keşfine çıkarsa sorunların çözümüne doğru yol alınacağına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Ceyda Ilgaz Büyükbaykal, “Küresel Medya Yapılarının Yoğunlaşması,” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2008, s. 40
- Çımrın Kökalan, Fusun, “Manuel Castells’i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi,” YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 2 Ekim ss:65-77 <http://sosbilder.neu.edu.tr/wp-content/uploads/NEU-Journal-of-Social-Sciences-Vol.IV-No.2.pdf> Erişim: 03.11.2017
- Damasio, R. Antonio, “Descarts’ Error: Emotion, Reasonandthehumanbrain,” Putnam, New York, 1994, s.20
- David SingGrewal, “Network Power: TheSocial Dynamics of Globalization,” Yale UniversityPress, New Haven, Connecticut, 2008, s.5
- Duygu Ateş, “Ağ Toplumunda Sosyal Benlik Algısı,” http://duyguates.files.wordpress.com/2009/07/yeni-iletisim-ortamlari-ve-toplum_makale.pdf Erişim Tarihi: 22.11.2017
- Emine Yavaşgel, “Saygınlık Siyaseti: İletişim ve Dış Siyasa İlişiselliği,” <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/saygınlıksiyasetimineyavasgel.pdf>, Erişim Tarihi: 06.12.2017
- Emre Tansu Keten, “İktidar Ağlarına Karşı İsyân ve Umut Ağları,” Dicle Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013, Diyarbakır, s.144
- Göker Göksel ve Adem Doğan, “Ağ Toplumunda Örgütlenme: Facebook’ta Çevrimiçi Tekel Eylemi,” http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_1664/1664_69454.pdf, Erişim:04.12.2017.
- Hayriye Özen, “Toplumsal Hareketlerin Siyasal Rolü, “Rasyonalist Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi,” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, Ankara, 2013,s.37-61
- İdil Sayımer, “Yeni Medya Ortamında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri,” Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, Cilt 2, Kocaeli, 2004, s.104, Erişim: 03.12.2017

- Kellner, D., "Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Tenopolitikaya Doğru," M. Özbek (Der.) içinde, Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 715-735
- Manuel Castells, "Ağ Toplumunun Yükselişi," (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.26
- Manuel Castells, "Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür" İkinci Cilt: Kimliğin Gücü. Çev.: Ebru Kılıç. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.155
- Manuel Castells, "İletişimin Gücü," İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.26-27
- Manuel Castells, "Manuel Castells'le Söyleşiler," Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.52
- Newton, D., Global Warming: A Reference Handbook, Oxford, ABC-CLIO, 1993, s.45
- Ruhdan Uzun, "Medya Siyaset İlişkileri: Türkiye'de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi," İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Ankara, 2014, s.2
- Stephen, E. Hessel, "Öfkelenin!," Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, 2011.

İNSANİ MÜDAHALE ARACI OLARAK SİBER UZAY

*Ayşegül GÜLER**

Öz: İnsani müdahale kavramı son yıllarda uluslararası ilişkilerde önemli artan bir kavramdır. Genel bir ifade ile insani müdahale, devlet/devletlerin veya uluslararası örgütlerin başka bir devlette yaşanan ağır insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla kuvvet kullanmaları ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını da içeren eylem olarak tanımlanabilmektedir. İnsani müdahalede, diplomatik ve ekonomik yaptırımların sonuç getirmediği durumlarda son çare olarak askeri müdahale gündeme gelmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ortak karara varamaması veya benzer olaylarda farklı tutum sergilenmesi, devlet egemenliği ve kuvvet kullanmanın yasaklanmış olması insani müdahalede askeri aşamayı tartışmalı hale getirmektedir. Askeri müdahaleden önce bir ara seçenek olarak uygulanabilecek nitelikte siber uzay yeni bir yöntem olarak gündeme gelmektedir. Günümüzde devletlerin enerji, su, sağlık, bankacılık, iletişim, ulaşım gibi kritik alt yapıları siber uzaya bağımlı hale gelmektedir. Devletlerin kritik alt yapılarını siber saldırılara karşı korumak amacıyla oluşturdukları siber güvenlik önlemleri, ulusal güvenliğin bir parçası haline gelirken Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlerin de gündemine girmiştir. Sivillere zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilecek siber saldırı insani müdahalenin bir basamağı olarak gündeme gelmelidir. İnsan haklarını ağır bir şekilde ihlal eden devletin kritik altyapılarına yapılacak siber müdahale caydırıcı bir etki yapabilecektir. Bu çalışmanın amacı mevcut durum değerlendirildikten sonra ilerleyen yıllarda silahlı müdahaleye gerek kalmayabileceğini, devletlere yapılacak olan siber saldırılarla internet bağlantısının kesilebileceğini, teknolojiye bağımlı olan devletlerin sistemlerinin çöktürülebileceğini, askeri müdahalenin aksine caydırıcı boyutunun çok daha büyük olabileceğini, dolayısıyla etkili ve verimli bir araç olarak siber uzayın kullanılabilceğini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Birleşmiş Milletler, Siber Güvenlik, Siber Saldırı.

CYBER SPACE AS HUMANITARIAN INTERVENTION TOOL

Abstract: The concept of humanitarian intervention is an increasingly important concept in international relations. In general, humanitarian intervention can be defined as an action involving the use of force or threat of force to prevent serious human rights violations by state or international organizations in another State. In humanitarian intervention, military intervention as a last resort in cases where diplomatic and economic sanctions do not result. The failure of the United Nations Security Council to come to a joint decision or to exhibit a different attitude in similar cases, the prohibition of state sovereignty and the use of force makes the military stage controversial in humanitarian intervention. Cyber space, which can be applied as an intermediate option before military intervention, comes up as a new method. Today, critical infrastructures of states such as energy, water, health, banking, communication, transportation are becoming dependent on cyberspace. The cyber security measures they have created in order to protect the critical infrastructure of states against cyber attacks have become a part of national security and have been on the agenda of international organizations such as the North Atlantic Treaty

* Öğr. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. e-mail: aysegulguler@kmu.edu.tr

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017

Received: 01 December 2017

Kabul Tarihi: 09 Şubat 2018

Accepted: 09 February 2018

Organization. Cyber attacks that will not harm civilians should be brought up as a step in human intervention. Cyber intervention in the critical infrastructure of the state that severely violates human rights will have a deterrent effect. The aim of this study is to investigate that after the current situation is evaluated, armed intervention may not be required in the following years, internet connection with the cyber attacks to the states can be cut, the systems which are dependent on technology can be destroyed, and the deterrent dimension can be much larger than the military intervention and therefore cyber space can be used as an effective and efficient tool.

Keywords: Humanitarian Intervention, United Nations, Cyber Security, Cyber Attack.

I. Giriş

Devletler yüzyıllardan beri insan haklarını savunma ve azınlıkları koruma gibi hümanist gerekçelerle silahlı müdahaleleri haklı göstermeye çalışmışlardır. Önceleri haklı savaş gerekçesiyle gündeme gelen müdahaleler günümüzde insani müdahalelere dönüşmüştür. Tüm müdahalelerin ortak noktası insanlık ilkelerine saygının empoze edilmesi düşüncesidir (Bouchet-Saulnier, 2002:247). Sadece insan olmak başkalarının yardımına koşmak için yeterli nedendir. Başkalarının sorunlarına ilgi duymamak insanlığa yakışmamaktadır (Grotius, 2011:68). Geniş kesimlerce desteklenen insani müdahalenin tanımı bulunmamakla (Ayata, 2015:140-143) birlikte genel manada, tehdit altında bulunan insanlara zarar verilmesini önlemek amacıyla gerçekleştirilen askeri harekât olarak ifade edilebilmektedir (Heywood, 2013:379). İnsani müdahale kavramı kendi ülkesi içinde tehdit edilen halkların korunması için Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde uluslararası güce başvurmayı ve bu güce katılımı özendirmeyi öngörmektedir. İnsani müdahale iyi niyetli, asil, yapılması gereken bir yöntem olarak görünse de uluslararası politika ve menfaatler düşünüldüğünde tehlikeli sonuçlara neden olabilecek etkiye sahiptir. Kuvvet kullanımı yasakken insani müdahaleyi insancıl amaçlarla yapma isteği bazı devletleri bunu fırsat olarak değerlendirmeye itebilmektedir. Genel olarak uluslararası hukukta insani amaçlarla askeri müdahale izni verme yetkisi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindedir (BMGK). İnsani müdahaledeki zorlukların başında ise BM Antlaşmasınının 2/4 maddesinde meşru müdafaa veya Güvenlik Konseyi kararı olmadan kuvvet kullanmanın yasaklanmış olmasıdır. İnsani müdahaleyi haklılaştıran hukuki bağlayıcılığı olan açıkça tanımlanmış bir anlaşma bulunmasa da uluslararası bir teamül haline gelmiştir (Heywood, 2013:388-410). Bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik uluslararası toplumu inciten acımasız ve yoğun davranışlarını önlemek için müstakil veya birden fazla devletin güce başvurmasını meşru saymaktadır (Gülmez, 1996:3-4). Bütün eleştirilere rağmen ihlaller karşısında hiçbir şey yapmamaktansa insani müdahale yolunun tercih edilmesinin iyi olacağı fikri kabul edilmektedir. Müdahaleye katılan devletlerin asıl hedefi insani kaygılar olmasa da kitlelerin yararına neticeler doğabilmektedir. Ancak insani müdahale uygulamalarında “gizli bir sistematik ayrımcılığın olması” müdahalenin cazibesini azaltmaktadır (Donnelly, 1995:276-277). Tarihte gerçekten insani gerekçelerle yapılan müdahale bulmak zordur (Chomsky, 2001:110). İnsani müdahale olgusu geçmişte ve günümüzde çoğu kez güçsüz ülkeleri istila etmek için bahane olarak kullanılmıştır (Gülmez, 1996:3-4). Müdahaleler sonunda insani

sonuçların çıkması ise asıl amacı gizlemeye yetmemektedir (Chomsky, 2001:110).

II. İnsani Müdahalede Aranılan Şartlar

BM ve Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan insani müdahalenin yasallığı tartışmalıdır. Yetkisiz ve tek taraflı müdahaleyi pek çok devlet yasaya aykırı kabul eder ve BM’de bunun uygulama alanının olmadığını savunur (Murphy, 2009:1-3). BMGK’nın siyasi yaklaşımlarla etkili tedbirler alma konusunda görüş birliğine varamaması, çoğu zaman insani müdahalenin meşruiyetinin sağlanmasında zafiyet ortaya çıkarmaktadır (Ercan, 2015:167). Devletlerin egemenlik ilkesi kavramına aykırı olan müdahale BMGK kararıyla meşruiyet kazanmaktadır (Dedeoğlu, 2014:299).

BM’nin veya diğer örgütlerin insani müdahaleye duyarsız kaldığı durumlarda devletlerin tek başlarına veya grup olarak müdahalesi son seçenektir. Bu seçeneğin değerlendirilmesi için bir devletin gönüllü olarak aday olması gerekmektedir (Keskin, 2009:71). Devletin tek taraflı insani müdahale için meşru bir şekilde karar alabilmesi için şu şartların doğrulması gerekmektedir: Güvenlik Konseyi müdahalenin yetkilendirilmesi için bir çıkmaza girmiş olmalıdır, alternatif tedbirler zaten denenmiş ve tükenmiş olmalıdır, insan hakları ihlalinin şiddeti tartışılmaz olmalıdır. Çeşitlendirilmiş bir müdahale gücü oluşturmak için çaba harcanmalıdır. Müdahalenin zarar görmeden daha iyi sonulandıracağına inanmak için mantıklı bir neden olmalıdır. Hedef ülkenin uzun vadeli bağımsızlığı ve btnlğu tehlikeye atılmamalıdır. Bu şartların yerine getirileceği ve ancak tek yanlı bir kararın mümkün olacağı bir durumu hayal etmek zor görünmektedir. Bu sebepten Güvenlik Konseyi onayının ertelenmesi halinde bölgesel glerin (NATO, Afrika Birliği rgt vb.) müdahaleye karar vermesi düşünülebilmektedir (Himes, 1994:96-100).

Müdahaleci taraf öncelikle, insani neden yerine başka çıkar ve güdülerden yoksun olmalıdır. Kolektif eylem yapılmalıdır, müdahale zulüm, aşırı acımasızlık ve belirli insan hakları ihlalleri gibi durumlara cevap olarak tepki göstermelidir (Abiew, 1999:30-43). İnsani müdahalelerde hem müdahale eden ülke hem de müdahale edilen ülke açısından halk desteği önemlidir. Bu sebepten müdahaleyi teşvik etmek amacıyla bazı milli çıkar söylemleriyle desteklenmelidir. Lyman’a göre insani müdahale BM yetkisinde ortaklaşa yapılmalı, müdahalenin haklılığı hukuki olarak ispatlanmalı ve çözümün insani müdahale olduğu belirtilmelidir (Duran, 2001:92). Diğer yandan insani müdahale gerekçelerinin eski oyunun yeni araçlarla sürdürülmesi algısı yaygınlaşmakta ve düzensizlikleri artırabileceği düşünülmektedir. İnsani müdahalelerin yeni bir eşitizlik ve hkimiyet ilişkisi ortaya çıkarma korkusu insani müdahalelere tepki oluşmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2013:448-450). Ancak insan hakları ihlallerine karşı kullanılabilen insani müdahalenin geçerliliğini yitirdiğini ifade etmek doğru olmayacaktır (Brown ve Ainley, 2013:263- 265).

III. Koruma Sorumluluğu İnsani Müdahalenin Alternatifi Midir?

BMGK ortak bir karara varamadığı için Kosova ve Ruanda i savaşlarında yaşanan katliamlar yeni bir yaklaşımla insani müdahalenin

meşrulaştırılmasını gündeme getirmiştir (Arsava, 2011:105-115). 2000 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) Kanada öncülüğünde kurulmuş ve 2001 yılında Koruma Sorumluluğu Üzerine Raporu (R2P) adıyla koruma yükümlülüğü kavramı ortaya çıkmıştır. Güvenlik Konseyi 1674 sayılı kararıyla “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması” ile koruma sorumluluğunu kabul etmiştir (Keskin, 2009:70-76). Böylece insani krizlerde kullanılması tasarlanan koruma sorumluluğu kavramı oluşturulmuştur.

Koruma sorumluluğu kavramı ile insani müdahalenin önündeki engeller aşılmaya çalışılmış ve konu sorumluluk, devlet ve uluslararası toplum arasında paylaştırılmış bunu yaparken müdahaleyi “hak” olarak değerlendirmeyip “görev” olarak tanımlamıştır. Koruma sorumluluğunda kararı uygulayabilmek için görevi üstlenecek gönüllü bir devletin ortaya çıkması gerekmektedir. Üye devletler imkânlarını BM’ye sunmak ve asker vermeye istekli değilse neticeye ulaşamamaktadır. Çünkü BM’nin elinde ordusu bulunmamaktadır. Veto yetkisi kullanılarak Güvenlik Konseyinde bir karar alınamaması durumunda ICISS raporunda oluşturulan koruma yükümlülüğü kavramından hareketle devletler tek başına veya grup olarak müdahale etme kararı verebilmektedir (Keskin, 2009:76-84). ICISS Raporu müdahaleyi Güvenlik Konseyi gerçekleştirmezse Genel Kurul veya devlet koalisyonlarının müdahalede bulunabileceğini söylemiştir. Ancak bu ifade paragraf 139’da geçmemiş dolayısıyla müdahale yetkisi Güvenlik Konseyi ve daimi üyelerin onayına bağlı hale gelmiştir (Ercan, 2015:173). Genel Kurulun müdahaleye yönelik karar alması da yine bir daimi üyenin devletleri bu konuda ikna etmek için önderlik etmesine bağlıdır.

Koruma sorumluluğunu destekleyenler onu insani müdahalenin kötü şöhretinden ayrı tutmaya çalışmaktadır. BM Genel Sekreteri 2005 Mart BM raporunda koruma sorumluluğunu silahlı kuvvet kısmında değil onurlu yaşam kısmında değerlendirmiştir. Koruma sorumluluğu olaya, korunma ihtiyacı olan kişilerin perspektifinden bakmaktadır (Arsava, 2011:105-115).

İnsani müdahalenin tek taraflı kullanılabilmesi, Güvenlik Konseyi kararı olmadan da uygulanmış olması onun çıkarlara göre kullanılabileceğini göstermişken, koruma sorumluluğu alternatif bir yaklaşım geliştirmiş, koruma sorumluluğunun müdahaleden farklı olarak halkın korunması amacıyla (Ercan, 2015:166-167) devletlerin sorumluluğunu yerine getirmemesi veya getirememesi durumunda uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme geleceği ifade edilmiştir (Heywood, 2013:388). Devletler soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçları önleme görevini yerine getiremiyorsa bu devlete karşı insani müdahale meşru olacaktır (Demirel, 2013:168-169). Burada insani müdahale kapsamına giren askeri müdahalenin olumsuz çağrışımına karşılık olarak koruma amaçlı sorumluluk olgusu yerleştirilmeye çalışılmıştır. Kısacası 2001’den önce uluslararası hukukta devletlerin vatandaşlarına karşı davranışlarında özgür olduğu kanaati varken, R2P doktrininin kabul edilmesiyle devletler vatandaşlarının insan haklarını korumuyor veya koruyamıyorsa uluslararası toplumun müdahale etme hakkının olduğu görüşü kabul görmüştür. 2003’de oğul Bush’un diktatörlerin kendi halkına karşı işledikleri suçlardan sorumlu olduğunu ileri sürerek Irak işgali dolaylı olarak R2P’ye dayandırılmıştır (Roskin ve Berry, 2014: 424).

ICISS Raporuna göre koruma sorumluluğu hakkında temel prensipler belirlenmiştir. Buna göre, devlet egemenliği öncelikle o devletin kendi halkını korunması sorumluluğunu içermektedir ve ülkede iç savaş, ayaklanma, baskı ya da devletin başarısızlığı gibi sebeplerle halk ciddi zarar görüyorsa bunu engellemek adına devletin isteksiz veya etkisiz olması sonucunda müdahale etmemesi halinde uluslararası toplumun sorumluluk üstlenmesini öngörmektedir (ICISS, 2001:ix).

Raporda  özel sorumluktan bahsedilmiştir. Birincisi nleme sorumluluğu, iç çatışma ve kriz nedenlerini ele almaktadır. İkincisi tepki verme sorumluluğu, yaptırımlar ve uluslararası izleme gibi tedbir ve askeri müdahaleyi içerebilir. Üçüncüsü ise yeniden inşa etme sorumluluğu, özelikle askeri müdahaleden sonra kurtarma, yeniden yapılandırma, uzlaştırma, müdahalenin zararlarına değinilerek durdurulması veya önlenmesi üzerine tasarlanmıştır. Koruma sorumluluğunun en önemli yönü, nleme sorumluluğudur. Çünkü müdahale yapılmadan önce nleme seçenekleri tüketilmelidir. Önleme ve tepki verme sorumluluğu her zaman daha az müdahaleci ve zorlayıcı önlemleri içermelidir (ICISS, 2001:ix). 2005 BM dünya zirvesinde ICISS, temel insan haklarının tehdit altında olması halinde, ihlallerin engellenmesinde uluslararası sorumluluğun olduğu yönünde bir normu kabul etmiştir (Murphy, 2009:3-9).

ICISS raporu müdahale için doğru niyet, başvurulacak son yol, orantılı g kullanılması, başarı şansının bulunması (Keskin, 2009:76-84) şartlarını ileri sürmektedir. Ancak, R2P'nin doğru kullanımına Güvenlik Konseyinin, alınacak kararları veto yetkisiyle engelleme yetkisi bulunan daimi yeleri mi karar verecektir? Eleştiriler R2P'nin güçlü ülkelerin zayıf ülkelere karşı kullanabileceği "müdahale hakkı" olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca R2P daha fazla asker ve para gerektirmektedir ve bunun için de gönüllü gözükmemektedir (Roskin ve Berry, 2014:425-444). Özetle R2P hukuki statüsünün olmaması ve 11 Eylül sonrası ABD'nin teröre karşı savaş ilan ettiği günlerde gündeme gelmesi nedeniyle koruma sorumluluğu, kuvvet kullanma ya da insani müdahale ile bir tutulmuş ve uluslararası alanda kabul edilmemiştir (Ercan, 2015:168-180).

IV. İnsani Müdahalede Yeni Bir Araç Olarak Siber Uzay

Uluslararası alanda anlaşmazlıkları savaşa dönüşmeden çözmek amacıyla diplomasi, ekonomik ambargo, boykot ve siyasi baskı gibi yöntemler kullanılmakla birlikte savaşa karar verilmişse bu yöntemler savaş için hukuki meşruiyet kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır (Dedeoğlu, 2007:26). İnsani amaçlarla askeri güç kullanılması olağanüstü durumlarda başvurulan istisna bir yol olmalıdır. Çünkü insani müdahaleler, kuvvet kullanma dışındaki yöntemler tüketilmeden uygulandığında savunulması glececek, askeri müdahale "ilk çare" olarak görülebilecektir. Müdahalenin hangi şartlarda yapılabileceğinin esasları ise net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Meşru müdafaa veya önleyici saldırı gerekçelerinin rutin hale getirilip teamül oluşturulmaya çalışılması halinde ise yayılmacılık arzusu peşinde koşan devletlerin amaçlarına ulaşmak için haklılaştırma aracı olarak kullanılabilir, "insani müdahale yeni bir emperyalizm türü haline gelecektir" (Heywood, 2013:387) ve ayrıca savaşlarda ayırım yapılmaksızın teamül olarak gösterilebilecektir.

Günümüzde “gücü elinde bulunduranlar bilgiyi de kontrol ederek kendilerince bir manipülasyon” (Akyeşilmen, 2015:87) oluşturabilmektedirler. Basın yayın organlarını da içine alan internet ağları kısa sürede dünya kamuoyunu istediği şekilde etkilemektedir. Çünkü devletlerin tamamı demokratik veya totaliter, gelişmiş veya az gelişmiş ayrımı yapılmaksızın bilişim teknolojilerine bağımlı hale gelmiştir.

Ülkelerin kamu kurumları vatandaşları, enerji, su, sağlık, ulaşım, haberleşme, bankacılık gibi kritik alt yapıları bilgi iletişim teknolojisi ve siber uzay ile birlikte birbirine bağımlı hale gelmesi siber güvenlik riskini gündeme getirmiştir. Güvenlik açıkları sistemlerin devre dışı kalmasına ya da kötüye kullanılmasına sebep olmakta ve kamu düzenini bozmakta, ekonomik zarara neden olmakta hatta can kayıplarına bile yol açabilmektedir (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, 2016-2019:5).

Son dönemde bilgisayarlar üzerinden yapılan saldırılar tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bazı araştırmacılar siber saldırılara gerektiğinden fazla anlam yüklediğini, siber saldırıların savaş nedeni olamayacağını, devletler arasında yapılacak siber saldırıların savaş kadar eski olan sabotaj, casusluk ya da tahrip amaçlı bir saldırı ile aynı amaçlar taşıdığından, bu gerekçelerle silahla karşılık verilemeyeceğini savunmaktadırlar. Buna karşın bugüne kadar yaşanan Estonya, Gürcistan ve İran’a karşı yapılan saldırılar, siber saldırının ciddiyetini ortaya koymakta, uluslararası hukuk ve savaş hukuku açısından konu değerlendirilmekte, düşman devlet veya devlet güdümlü alt gruplar tarafından gerçekleştirilecek bir siber saldırı durumunda, saldırıya uğrayan devlet tarafından Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. maddesindeki “meşru müdafaa” hakkının kullanılacağı savunulmaktadır (Yayla, 2013). Diğer bir görüşe göre ise mevcut uluslararası hukuk ilkelerinde askeri güç kullanılmadığı veya sınır ihlali yaşanmadığı için siber müdahalenin saldırı sayılamayacağı yönündedir. Ancak siber saldırıda sınır kavramı olmayıp ulaşabileceği son bilgisayar ağı tehdit altında kalabilmektedir. Bugüne kadar yaşanan tecrübeler göstermektedir ki BM’nin belirlediği çerçevede insan merkezli kaygılarla yapılacak müdahalenin BMGK’nın nihai kararı verme konumunu devam ettirdiği sürece, iyi dilek temennisinden öteye çok da geçemeyeceği gözükmektedir.

BMGK’nın insan hakları ihlallerinin yaşandığına karar vermesi halinde öncelikle barışçıl yöntemler devreye alınmaktadır. Madde 41: “Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir” (BM Antlaşması:23) denilmektedir. Barışçıl yöntemlerin uygulanması aşamasında dahi bazı devletler krizi ranta dönüştürme girişiminde bulunup ambargo kararlarına uymamaktadır. Örneğin Kosova olayında Rusya ve Yunanistan konsey kararlarına uymamış, eski Yugoslavya ordusunun silahlarını elinde bulunduran Sırlara silah satışını sürdürmüşlerdir. Diğer yandan ambargo kararlarından en fazla fayda sağlayan gelişmiş ülkelerdir. Irak ambargosu örneğinde olduğu gibi ABD tüketim ihtiyacının

büyük bölümünü kendi sağladığı için, petrole bağımlı ülkelerin sanayilerine karşı rekabet şansını artırmış, büyük kazançlar elde edilmiştir.

İnsan hakları ihlallerinin barışçıl tedbirlerle önlenememesi halinde gündeme askeri yöntemler gelmektedir. BM Antlaşmasının 42. maddesi: “Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir” (BM Antlaşması:23-24) denilmektedir. 42. madde üyelere daha ağır yükümlülükler getirmekte (Orallı, 2014:119) ancak kimin nasıl sorumluluk üstleneceği konusunda kargaşa yaşanmaktadır. Görevlendirmeler iyi niyetle yapılmış olsa da sahada BM şemsiyesi altında görev yapan personel görev dönemiyle ilgili suçlara karşı ömür boyu hukuki koruma zırhıyla donatılmakta, yargılanmaları BM Genel Sekreterinin iznine bağlanmaktadır. Bu ve benzeri olumsuz yönleri yanında askeri müdahale gündeme geldiğinde ilgili taraflar değişik çekinceler ortaya koyabilmektedir.

Siber müdahalenin uygulamaya konulması halinde ise, BM Antlaşmasının 42. maddesine başvurmaya gerek kalmayabilecektir. Ancak müdahaleyi dış politikalarının aracı haline getirmiş olan devletler peşinen siber müdahaleyi reddedeceklerdir. Ürettikleri silahlarla dünyanın sonunu hazırladıklarına inanan güçler, uzayda koloni kurmak için gezegenlere gönderdikleri uyduları takip edebiliyorlarsa, hedef seçilecek enerji ağlarını, haberleşme ve ulaşım imkânlarını devre dışı bırakmak çok daha mümkündür. Çatışma bölgelerine gönderilecek silahların akışını engellemek siber müdahalelerle daha kolay olacaktır. Üretim merkezlerinin çalışamaz hale getirilmesi silah sevkiyatını kaynağında kontrol altına alacaktır. Ulaşım ve haberleşme hatlarının kontrol altına alınmasıyla birlikte ise planlı soykırım girişimleri daha teşebbüs aşamasında engellenebilecektir.

İnsani müdahale gerektiren insanlığın vicdanını sızlatan ızdırapların görmezlikten gelinmesinin nedenlerinin başında muhtemel insan kayıplarının izah edilme zorluğudur. Yine devletler bir getirisi olmayacak girişimi, salt insan haklarının ulvi değerler olarak görülüp müdahale etmeyi, kaynakların kullanımı açısından ekonomik bulmamaktadırlar. Devletler sınırlarını insan veya canlılara karşı çeşitli yöntemlerle koruma altına alabilmektedir. Sanal gerçeklikte ise dünya bir bilgisayarın tuşu kadar küçülmüştür. Bıçak neşter ikileminde olduğu gibi kullanım amacına göre canlıların yok edilmesi için kullanılacak bıçak, neşter olarak işlev üstlendiğinde hayat kurtaran elzem bir araca dönüşmektedir. Günümüzde terör, devlet sınırlarını ifşa etme veya ekonomik çıkar elde etme amacıyla adını duyuran kaynağı belirsiz siber saldırılar kontrol altına alınıp insanlık yararına hizmet edecek yararlı bir faaliyete dönüştürülebilir. Çünkü her yazılımın mutlaka bir zaaf noktası vardır. İnsan haklarını ihlal eden siyasi otoritelere karşı hukuki çerçevesi yoruma açık olmayacak şekilde belirlenmiş ve dünya kamuoyunca kabul görmüş siber müdahale altyapısı oluşturulmalıdır. Oluşturulacak mekanizma BM organlarının kontrolü dışında ancak insanlığın ortak vicdanının emrinde olmalıdır. Çünkü ortaya koyulacak girişimi BM ile ilişkilendirmek 192 üyenin isteğini bir üyenin engellemesine imkân veren yapının devamına onay vermek olacaktır. Müdahalenin kapsamı sivil

vatandaşların zarar görmesini önleyecek şekilde düzenlenmelidir. Bu düzenlemeyi hayata geçirecek kurul hegemon güçlerin ölçüleri yerine insan haklarını esas alan bir anlayışla oluşturulmalı, gerçekten devletler bu oluşumda egemen eşitlik ilkesine göre temsil edilmelidir. Siber müdahalede, sahaya güvenlik güçleri göndermek ihtiyacı ortadan kalkacağı için insan kayıpları nedeniyle doğacak kamuoyu baskısı minimize edilecek ve tartışmalar büyük ölçüde önlenecektir. Ayrıca askeri güçlerin sahaya gönderilmesine ihtiyaç kalmayacağından müdahale gerekçesi oluşturmak için ülkelerin iç işlerine doğrudan veya dolaylı müdahale teşebbüsü olmayacağı, müdahale edilen coğrafyada çağdaş sömürgecilik yöntemleri sergilenemeyeceği umulabilir. İnsan haklarını ihlal etme eğiliminde olan güçler, mevcut uygulamada sergilenen uzun pazarlıklar ve hazırlık döneminden kaynaklanan zaman kaybı olmayacağından adaletsizliklerini devam ettiremeyeceklerdir. Hızlı karar verme avantajı da müdahale edilen bölge yöneticilerinin halkın milliyetçilik hissiyatını harekete geçirerek taraftar toplaması ve yaptıkları ihlallere haklılık kazandırma teşebbüslerine engel olacaktır.

Siber müdahale ile askeri müdahalede ortaya çıkan sivil kayıplar önlenecektir. Kullanılan silahların yıkıcı etkisiyle kültür varlıklarının tahrip edilmesinin ve tabiatın kirlenmesinin önüne geçilecektir. Çarpışma bölgelerinde sivillerin canlı kalkan olarak kullanılması gündemden düşecek, insanların ciddi sosyal ve psikolojik travmalara maruz kalması önlenecektir. Olaylar soykırım boyutuna ulaşmadan müdahale edileceğinden toplum içinde derin ayrışmaların ortaya çıkması engellenecek ve toplumsal barış korunacaktır. İhtiraslarına ulaşmak için insani değerleri görmezlikten gelme eğiliminde olanlar, oluşturulacak müdahale merkezinin etkisini sürekli hissedeceklerinden hareketsiz kalabileceklerdir.

Siber müdahalenin hukukileşmesi durumunda ise kansız, işgalsiz, yandaşsız temel insan hakları uygulamada da insanlığın ortak değeri olacaktır. Kaynakların savaş sanayine aktarılması azalacak, yatırımlar iç karışıklıkların temel nedenlerinden olan yokluk ve yoksulluğun sonunu hazırlayacaktır. Ayrıca askeri müdahale şartlarının olgunlaşması beklenirken Bosna'da olduğu gibi bebekler toplu mezarlardan 25 yıl sonra çıkarılmayacaktır. Kısacası sanal müdahale insanların silaha ihtiyaç duymadan hayatlarını onuruyla devam ettirebilecekleri bir ortamı oluşturma potansiyeline sahiptir. Çıkar amaçlı müdahalenin unutulabileceği ve insanların onurlu yaşam ortak paydasında birleşip güvenli bir dünya nizamının kurulabileceğini ummak temel insan haklarının bir gereğidir.

V. Sonuç

İnsanlık bilinen ilk dönemlerinden itibaren barış ve istikrar arayışı içinde olmuştur. Saldırıları önlemek için Sümerlerden bu yana birlikler oluşturulmuş, bireyi koruyacak hukuki metinler gündeme gelmiştir. 1945 sonrası dünya tarihte görülmedik şekilde kutuplaşmış, Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde muhtemel sıcak savaşa hazırlık için büyük kaynaklar ayrılmıştır. Nükleer tehdit savaşların sınırlı kalmasını sağlarken büyük güçler saldırılarını devam ettirebilmiştir. 20. yüzyıl başından itibaren bölgesel barış arayışları küresel barışın sağlanması amacına evrilmiştir. Başarısız Milletler Cemiyeti tecrübesinden sonra küresel dünya barışını sağlamak için oluşturulan

BM, insanlık adına yeni umutlara kapı aralamıştır. 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle ise tüm coğrafyalarda insan haklarına saygının kurumsallaşmasına çalışılmıştır.

BM'nin amaçlarına ulaşmak için yetkilendirilen Güvenlik Konseyi sahip olduğu veto yetkisiyle etkisiz kalabilmektedir. Bu yüzden barışı korumak ve kurmak amacıyla öngörölen BM Antlaşmasınının 41 ve 42. maddeleri, büyük devletlerin siyasi ve ekonomik hedefleriyle örtüştüğu oranda hayata geçirilmiştir. Neticede 20. yüzyılın şartlarında oluşturulan kurumlar 21. yüzyıl sorunlarını çözmekte yetersiz kalmaktadır. BMGK daimi üyesi olan beş ülkenin dünyanın geri kalanına rağmen olayları şekillendirmeye devam ettirmeye çalışması savunulması çok zor bir durum haline gelmiştir. Ancak büyük güçler kurulu düzenlerinin değişmesine sıcak bakmamaktadır. İnsanları korumak ve barışı sağlamak amacıyla uygulamaya konulan ambargo ve insani müdahalelerden yine en büyük zararı, korumak adına harekete geçilen halk ödemektedir. Çünkü kullanılan akıllı bombalar sık sık hedefini şaşırmakta ve korumak gerekçesiyle ateşlendiği sivil halkı katledebilmektedir. Askeri müdahalelerde görölen istismar kapılarını kapatmak için oluşturulan koruma sorumluluğu da bekleneni verememiştir.

Eski kurumlarla yeni sorunları çözmeye uğraşmak yerine, oluşturulacak yeni bir kurul sorumluluğuında bilişim teknolojisi en az üretim alanında kullanıldığı kadar savaşların önlenmesi ve tüm insanlığın temel insan haklarından faydalanabilmesini sağlamak amacıyla devreye alınmalıdır. Siber imkânlar kullanılarak, saldırganla birlikte geniş halk kitlelerini de etkileyen ambargo ve askeri kuvvet kullanımına ihtiyaç kalmayabilecektir. Müdahaleden fayda sağlamaya çalışanların kendilerine yandaş gruplar oluşturup silah satmaları ve konuya müdahil olmalarına fırsat verilmeyecektir. Ancak kurulu düzeni tabulaştırıp korumaya çalışanlar gelişmelere direneceklerdir. Siber imkânların, gelişmiş savaş teknolojisini etkisizleştirme imkânı pek yakında hayat bulacaktır. Ancak Ruanda örneğinde olduğu gibi binlerce pala siparişini karşılamakta bir mahsur görmeyen hükümetlerin davranışlarına benzer girişimleri sınırlandırmaya yetmeyecektir. Siber müdahalenin kontrolü dışında kalabilecek iptidai yöntemler ancak bölgesel örgütlerce engellenebilecektir.

Kaynakça

- Abiew, Francis Kofi (1999). The Evolution Of The Doctrine And Practice Of Humanitarian Intervention, *Kluwer Law International*, The Hague/London/Boston, s.30-43.
- Akyeşilmen, Nezir (2015). Barış Süreçlerine Yönelik Riskler ve Tehditler, (Editörler: Nezir Akyeşilmen, Bilal Sambur). *Din ve İnsan Hakları Perspektifinden Barış Hakkı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaa Tesisleri.
- Arsava, Füsun A. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (1)C.XV, Y.2011, Sa.1, s.101-124.
- Ayata, Ali (2015). Kosova: Sonun Başlangıcı, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, s.133-145.

- BM Antlaşması, TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2015).
- Bouchet-Saulnier, F. (2002). *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*. (Çeviren: Selahattin Bağdatlı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brown, Chris, Ainley, Kirsten (2013). *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (4.Baskı). İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Chomsky, Noam (2001). *Amerikan Müdahaleciliği*. (Çevirenler: Taylan Doğan-Bariş Zeren). İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Dedeoğlu, Beril (2007). Savaş. (Editör: Haydar Çakmak). *Uluslararası İlişkiler "Giriş, Kavram ve Teoriler"*. Ankara: Barış Kitapevi.
- Dedeoğlu, Beril (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (3.Baskı). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Demirel, Naim (2013). Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Meşruiyet Sorunu, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(2013) Bahar, s.152-172.
- Donnelly, Jack (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*. (Çevirenler: Mustafa Erdoğan, Levent Korkut). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Duran, Hasan (2001). Yeni Bir Müdahale Şekli "İnsani Müdahale", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.6, S.1, s.87-94.
- Ercan, Pınar Gözen, (2015). İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P, *Hacettepe HFD*, 5(1) 2015, s.165-182. <http://www.hukukdergi.hacettepe.edu.tr/dergi/C5S2makale7.pdf> (Erişim Tarihi:12.08.2016)
- Grotius, Hugo (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*. (Çeviren: Seha L. Meray). İstanbul: Say Yayınları.
- Gülmez, Mesut (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Korunması Birleşmiş Milletler Sistemleri*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Heywood, Andrew (2013). *Küresel Siyaset*. (Çevirenler: Nasuh Uslu, Haluk Özdemir). Ankara: Adres Yayınları.
- Himes, Kenneth R. (1994). The Morality of Humanitarian Intervention, *Theological Studies*, Vol.55, No.1, s.82-105.
- ICISS. (2001). (International Commission On Intervention And State Sovereignty), The Responsibility To Protect Research, Bibliography, Background Supplementary Volume to The Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi:12.03.2015).
- Keskin, Funda (2002). BM ve Kuvvet Kullanma, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, İlkbahar, Cilt 8, Sayı 1, s.149-174.
- Murphy, Sean D. (2009). Criminalizing Humanitarian Intervention, 41 Case W. Res. J. Int'l L. 341(2009) http://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1903&context=faculty_publications, (Erişim Tarihi:23.07.2016)

- Orallı, Levent Ersin (2014). Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu, *Tesam Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.102-127.
- Roskin, Chael G.,Berry, Cholas O. (2014). *Uluslararası İlişkiler Uİ'nin Yeni Dünyası*. (Çeviren: Özlem Őimřek). Ankara: Adres Yayınları.
- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, 2016-2019*, <http://www.udhb.gov.tr/doc/siberg/2016-2019guvenlik.pdf>, (Erişim Tarihi:30.04.2017).
- Yayla, Mehmet (2013). Uluslararası Hukukta Siber Saldırılara Karşı Kuvvet Kullanma.<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-107-1293>, Erişim Tarihi: 20.12.2016
- Yılmaz, Aytekin (2013). *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori- Temel Kavramlar- Yeni Gelişmeler*. Ankara: Kadim Yayınları.

YAYIN POLİTİKASI

- a) Medeniyet Araştırmaları Dergisi kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe, din bilimleri, hukuk ve sosyal bilimlerin diğer tüm alanlarından çalışmalara yer veren uluslararası hakemli, elektronik bir dergidir. Dergide;
- ❖ Özgün Araştırma Makalesi
 - ❖ Derleme Makale
 - ❖ Kitap İncelemesi
 - ❖ Yorumlar olmak üzere dört türden çalışmalara yer verilmektedir.
- Dergi yılda iki kere Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanır. Bunların haricinde çıkarılacak özel sayılar için özel tarihler belirlenip ilan edilir.
- b) Medeniyet Araştırmaları Dergisi yayımladığı tüm çalışmalar için açık erişim politikasını benimsemektedir.
- c) Dergiye gönderilen makalelerin yayımlanabilmesi için; daha önce başka yerde yayımlanmamış, başka yere yayımlanmak üzere sunulmamış veya başka yerde yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce yayımlanmış çalışmalara dergide kesinlikle yer verilmemektedir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, ancak basılmamış olması halinde ve bu durumun açıkça belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir. Çalışmaya ilişkin tüm etik sorumluluklar çalışmanın yazarına aittir.
- d) Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak Editör Kurulu tarafından ön incelemeden geçirilir. Yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaların değerlendirildiği her aşamada akademik tarafsızlık ve bilimsel nitelik en önemli ölçüttür. Ön incelemeden sonra şekil ve nitelik bakımından uygun bulunan çalışmalar ilgili alanda uzman kabul edilen iki hakeme gönderilir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara ve makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmemektedir. Hakemler kendilerine gönderilen çalışmayı 20 gün içinde değerlendirir. Bu süre içerisinde raporunu göndermeyen hakemle irtibata geçilerek değerlendirme için hakeme bir defaya mahsus olmak üzere 10 gün ek süre verilir. Hakem bu sürede de raporunu gönderemezse hakemin değerlendirme süreci sonlandırılır.
- İki hakemden de olumsuz rapor gelirse makale reddedilir. Hakemlerden bir olumlu bir olumsuz rapor gelmesi halinde alanda uzman üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur. İki olumlu rapor alan makaleler yayımlanmak üzere kabul edilmiş sayılır.
- Yayın sürecinin herhangi bir aşamasında bilimsel araştırma ve yayın etiği ile uyuşmayan bir durumun tespit edilmesi halinde çalışma yayımlanmaz. Editör Kurulu çalışmanın yayımlanıp yayımlanmaması konusunda nihai takdir hakkını saklı tutar. Yayımlanmayan yazılar yazarına geri gönderilmeyecektir. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi Editör Kuruluna aittir
- e) Medeniyet Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmak üzere sunulan tüm çalışmaların telif haklarının dergiye devredilmiş olduğu yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılır. Yayımlanan çalışmalardaki görüşlerin ve çıkarımların tüm sorumluluğu çalışmanın yazarlarına aittir.
- f) Çalışmalarınızı, **journalmdn@medeniyet.edu.tr** adresine gönderebilirsiniz.

YAZIM KURALLARI

- a) Medeniyet Araştırmaları Dergisi Türkçe ve İngilizce dillerinde çalışmalar yayımlamaktadır ve çalışmaların yazıldıkları dilin kurallarına uygun olması gerekmektedir. Türkçe yazımda ve kısaltmalarda TDK İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.
- b) Yazım yanlışlarının fazla olması, bilimsellik şartlarının sağlanmaması makalenin geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- c) Dergiye gönderilen tüm makalelerde hem Türkçe hem de İngilizce olarak makale başlığı, öz ve anahtar kelimeler makalenin ilk sayfasında bulunmalıdır. Çalışmanın başlığı 15, anahtar kelimeler 7 kelimeyi geçmemelidir. Öz, 250 kelimeyi aşmamalıdır. Öz bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, temel tespitleri ve sonuçları belirtilmeli; mecbur kalınmadıkça kaynak gösterimini gerektirecek ifadeler kullanılmamalıdır.
- d) Araştırma ve derleme makaleleri 10.000, kitap incelemesi 1500 kelimeyi geçmemelidir.
- e) Sayfa yapısı **üstten 5, alttan 5.5, sol 4.25, sağ 4.25 cm ve 1 satır aralıklı** olmalıdır.
- f) Gönderilecek çalışmalar **Times New Roman** karakterine göre düzenlenmiş olmalıdır. Çalışma başlığı tüm harfleri büyük olacak şekilde **11 punto** büyüklüğünde ve koyu harflerle yazılmalıdır. Öz ve anahtar kelimeler **9 punto**, makale metni **11 punto** büyüklüğünde yazılmış olmalıdır.
- g) Çalışmada yer alan konu başlıkları Giriş'ten itibaren **I, II, III, ...** gibi Romen rakamlarıyla, alt başlıklar ise **A, B, C, ...** gibi büyük harflerle sıralanmalıdır.
- h) Türkçe yazılmış çalışmalarda yer alan yabancı dillere ait kelimeler italik yazılmalıdır.
- i) Çalışmada kullanılan kaynaklara yapılan atıfları dipnot olarak göstermeyiniz. Atıflar metin içinde parantez arasında gösterilmelidir. Atıf yapılırken ve kaynakça düzenlenirken APA Yöntemi (**APA 6**) kullanılmalıdır. Yapılmak istenen açıklamalara, sonnot kullanılarak yazının sonunda ayrı bir sayfada yer verilmelidir.
- j) Metin içerisinde atıf yapılan her kaynak kaynakçada yer almalı, kaynakçada yer alan her kaynağa da metin içerisinde mutlaka atıf yapılmış olmalıdır.
- k) Aynı sayı içerisinde aynı yazara ait birden fazla makaleye yer verilmez.
- l) Çalışmanın yayım için kabulünden sonra; yazıların yayıma hazırlanması aşamasında tespit edilen sorun ve eksikliklerin giderilmesinde birincil sorumluluk yazarlara aittir.

İletişim / Correspondence

Telefon/Phone: +90 216 280 34 81

Faks/Fax: : +90 216 280 34 95

Adres/Address: Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mahir İz Caddesi No:17/1 Altunizade, Üsküdar/İstanbul.

journalmdn@medeniyet.edu.tr

<http://dergipark.gov.tr/mad>